

KUBBEALTI
AKADEMİ
Mecmuası

KUBBEALTI AKADEMİ

Mecmuası

Sayı 182
Yıl 46/2
Nisan 2017

Üç ayda bir yayımlanır.
Yerel Süreli

Kubbealtı İktisâdî İşletmesi adına sâhibi
İdris Alhanlıoğlu
Yazı işleri müdürü
İpek Dağlıoğlu
Yayın danışmanları
Prof. Dr. Mustafa Fayda
Prof. Dr. Mustafa Tahralı
Prof. Dr. Kâzım Yetiş
Dr. İ. Aydın Yüksel

Dergi Tasarımı Kapak Tasarımı
Kubbealtı Muhammed Nur Anbarlı

Kapak Uygulama
Melik Uyar

info@kubbealti.org.tr
www.kubbealti.org.tr
Kubbealtı İktisâdî İşletmesi
Peykhane Sokağı No.3
34126 Çemberlitaş-İstanbul
Tel: 212 516 23 56-518 92 09
Faks: 212 638 02 72

Abone bedeli
Yurtiçi: 30.- TL.
Kurumlar: 30.- TL.
Yurtdışı: 30.- USD, 25 euro

Banka hesap no:
Vakıflar Bankası, Beyazıt Şubesi
00158007260409914

Garanti Bankası, Çemberlitaş Şubesi
TR54 0006 2000 0440 0006 298709

Posta Çeki No. 337056

Baskı Arı Matbaası 31 900
Davutpaşa Cad. 81/39 Topkapı/İstanbul
Tel: 212 565 25 99

Mecmuamızdaki yazılar kaynak
gösterilerek iktibas edilebilir.

İçindekiler

7	Sâmiha Ayverdi'den Bir Mektup <i>Sâmiha Ayverdi</i>
11	Prof. Dr. Orhan Okay... <i>Prof. Dr. Birol Emil</i>
21	Orhan Okay'a olan Teşekkür Borcum <i>Prof. Dr. Ahmed Güner Sayar</i>
31	Bir Tekkede Mürid İken Ansızın Bir Türbede Türbedâr Olmak <i>Yeliz Okay</i>
40	Sâmiha Anne İçin <i>İnci A. Birol</i>
45	Bulut Beklentisi <i>Kâmil Uğurlu</i>
46	Millî Mücâdele Yıllarında Mehmet Âkif <i>Prof. Dr. Abdullah Uçman</i>
58	Yalnız Değilsiniz Peyâmi Safâ Bey <i>Hicran Göze</i>
65	Bir Arayış Hikâyesi <i>Prof. Dr. Semahat Yüksel</i>
78	Gül Gönlüme Düştü <i>Bâki Bilgin</i>
79	Süt ve Bal Ülkesi <i>Duygu Güles K.</i>
89	Pantolon'un Hikâyesi <i>Ayşe Göktürk Tunceroğlu</i>
93	Fırat Kızıltuğ ile Mûsikî Sohbetleri <i>Kubbealtı</i>

Değerli Kubbealtı Dostları

Yeni bir sayımızla daha sizlerle buluşmanın sevincini ve mutluluğunu yaşıyoruz.

Öncelikle sizi, ayrı kaldığımız üç ayda yaptığımız bâzı faaliyetlerden haberdâr etmek istiyoruz. Geçen sayımızda sizlere duyurduğumuz Prof. Dr. Baha Tanman'ın "İstanbul Tekkeleri Seminerleri" başladı. Beş hafta sürecek seminerlerde katılımcılar 1925 yılında kapatılmadan önce sayıları İstanbul'da yüzlerce olan tekkeler hakkında etraflı bir mâlûmat sâhibi olacaklar.

Mart ayında başlayan diğer bir seminer ise Prof. Dr. Kenan Gürsoy, Doç. Dr. Fulya Bayraktar ile Doç. Dr. Levent Bayraktar tarafından verilecek "İnsan ve Değerleri Semineri". Bu seminer programı da beş hafta sürecek.

Farsça kurslarına gösterilen teveccüh giderek artıyor. Bunun için mevcut kursa ek olarak hiç bilmeyenler için bir Farsça kursu daha başladı.

Yayınlarımızdan bahis açacak olursak bu dönemde Prof. Dr. Muhittin Serin'in yayına hazırladığı Hattat Halim Efendi'nin Meşk Mecmuası, Ersu Pekin'in grafik tasarımıyla basıldı. Mecmua içinde yer alan çalışmalar Dr. Aydın Yüksel Bey'in koleksiyonunda bulunan çalışmalardır. Bu vesîleyle kendisine ve Muhittin Hoca'ya bir kere daha teşekkür ederiz.

İkinci eser Sâmiha Ayverdi-Vehbi Güneri arasındaki mektuplaşmalardan meydana gelen *Mektuplar 7* isimli eserdir. Bu eserde

bir iftirâ sonucunda hapse düşmüş Vehbi Ülkü Güneri'nin, bir eserini okuyarak mektupla ulaştığı Sâmiha Ayverdi ile hem ana-oğul hem derviş-mürşit gibi mektuplaşmalarını bulacak; Sâmiha Ayverdi'nin muhâtabına maddî-mânevî bir istikbal hazırlamak için neler yaptığını okuyacaksınız.

Aziz dostlar, bu arada yine acı kayıplarımız oldu. Melek-haslet Prof. Dr. Orhan Okay Hoca Hakk'ın rahmetine kavuştu. Mecmuamızda kendisiyle ilgili yazıları okuyacaksınız.

Vakfımızın bütün çalışmalarına cân u gönülden katılan güler yüzlü, nâzik insan Doç. Dr. Murat Aşıcı, Din Psikolojisi alanında çalışmalarını son nefesine kadar devam ettiren Prof. Dr. Ali Murat Daryal Hoca, Ankara'da uzun yıllar hastalara şifâ, dostlara himmet dağıtan Dr. Turgut Alsirt da bekâ âlemine göç etti.

Cenâb-ı Hak cümlesine rahmet eylesin.

Allah başka acılar göstermeden bizleri yeni sayılarımızda buluşturmasını niyaz ederiz. 🕌

Sâmiha Ayverdi'den Bir Mektup

30 Mayıs 1988

Beyefendi¹,

Geçirmiş olduğum hastalık yüzünden, gelen mektuplar uzun ve el yazısı ile olursa, mutlaka başkalarına okuturum. Sizden aldığım uzun mektubun, bir millî ve târihî meselenin kendi anlayışım yettiği ölçüde çözülmesi dileği ile gönderilmiş olmasını düşünerek netîceyi heyecanla bekledim. Ammâ, gele gele karşıma, bugün İslâm'ın ayağını köstekleyen ucuz ve müslümanlar arasında ikilik meydana getirmekten öte bir dâvâdan ileri gitmeyen o mâhut tesettür meselesi çıktı.

Kur'ân-ı Kerîm'de olan tesettür âyeti, avam-nâs tarafından değiştirilmiş bir keyfiyettir ki, kadını umacılaştırıp tatsız kılan ve ortaya menfaat ve kıskançlık havası çıkaran bir keyfiyettir.

Esâsen, zamân-ı saâdette, hristiyan, yahûdi veyâ putperest

¹ Sâmiha Ayverdi'ye, iktisat tahsîli yapan bir gençten gelen ve gâyet hürmetkârâne yazılmış mektupta İslâm'da tesettür konusuna açıklık getirilmesi istenmekte ve şöyle sorulmaktadır. "Gerek başörtüsü, gerekse saç bağlama ve tırnak ojeleme gibi (bizce?) dindar çevreler üzerinde büyük hassâsiyet gösterilen konular için takınılan tavır şahsen beni muallakta bırakıyor. Gerçi daha bugüne kadar bu konular üzerinde menfî bir açıklama duymadık. Fakat görülen ve duyulan odur ki İslâm'ın belli bir toleransından yola çıkılarak, bu vecîbe yerine getirilmiyor. Şahsen ben de bunu anlayamıyorum. Çünkü hem İslâm'ı yaşıyorsunuz, hem de çok hassas bir konu üzerinde, gerekli titizliği (?) göstermiyorsunuz. Acaba bizlerin bilmediği açık bir kapı mı var?" Sâmiha Ayverdi'nin mektubu bu satırlara cevâben yazılmıştır.

Arap kadını da topyekün, günün giyim modası gereği, başlarına bir örtü almakta idiler.

Kadın, dünyânın her devrinde süslenmektedir ve bundan, kıyâmete kadar da vazgeçmeyecektir. Zîra bu hal, onun yaratılışının, tabiatının îcâbıdır.

İşte Kur'ân-ı Kerîm'deki tesettürün gereği olan âyet-i kerîme-nin gâyesi, kadını umacılaştırmak değil, ar ve iffet çizgisinden çıkarak, açılıp saçılmaktan hazer etmesine işâretten ibârettir.

İslâm'da taassuba gömülme çağlarının başlaması ile, diyânet câmiasınca bu nokta gelişi güzel çekilip istediklerince tefsir edilmiştir. Bugün Türkiye'nin, hattâ dünyânın en belli başlı hadis âlimleri arasında olan Ali Yardım'dan istediğim ve şimdi ismini unuttuğum bir kitapta şu bilgi verilmektedir: Şöyle ki Hz. Ömer'in hilâfeti devrinde mescide, uzun boylu, esmer ve kır saçlı bir kadın gelerek, halîfeye soracaklarını sorduktan sonra çekilip gider.

Demek oluyor ki kadının saçları ortadadır. Sonra, eski zamânın kadını parmağına kına koyarken bugünün kadını aynı işi oje ile yapıyor. Boyalı tırnaklının abdestinin sahih olmayacağı hakkında fetvâ istemek demek, bir zavallı boşluğa düşmüş müslümanın, kendisine eğlenceli oyun aramaktan başka bir şey değildir. Bâzı yobazlar da, erkeklerden altın halkalarını ellerinden çıkarmalarını, aksi halde haram işlemiş olduklarını söylemektedirler. Ammâ aynı yobazlar, namaz kılacağı odada fotoğraf varsa çıkartırken, cüzdanları, cepleri fotoğraflarla tika basa resimli paralarla dolu olarak, rükûa, sücûda varmakta beis görmezler. Hiçbiri bu paraları yırtıp atmaya düşünmez. Halbuki zamân-ı saâdetde Efendimiz, gazvelerden birinde, kılıçla burnu kopan sahâbeye, altından burun yaptırttığı mâlûmdur. Bundan da İslâm'ın, insan oğlunun estetiğe ne kadar ehemmiyet verdiğinin canlı işâretlerinden biri olarak söz edilebilir.

Size bu mektubumla berâber İmam-Hatip ve İlâhiyat Fakültesi hocalarından bâzılarının mektupları ile âbid, zâhid ve şâyân-ı ihtiram Sâdî şeyhlerinden biri bulunan Râşid Er Bey'in yazılarını da ilâve olarak gönderiyorum.

Şimdi bu uzun mektuptan sonra asıl söylemek istediğim şu, bir Türk atasözü: “Efendim nerde, ben nerde?” der. İranlılar da hemen aynı mânâyı ifâde eden tâbirde: “Men çi gûyem, tanbûrem çi gûyed,” yâni ben ne diyorum, tamburum ne söylüyor? demekle, bu tutarsızlığı ifâde eyler.

Evet, bir de, ihtisas için bir Avrupa ülkesinde bulunan genç doktoremizin tesbit ve teşhîsine bakın da biz saç baş diye meseleler çıkarıp geveleyeduralım, Haçlı dünyâ bizim gaflet ve cehâletimizden faydalanarak nasıl millî ve târihî değerlerimize darbe üstüne darbe vurmakta bulunuyor.

Bu arada ne kadar mesul ve günahkâr olduğumuzu da unutmamak gerekir. Ammâ bu günâhın vebâli, öyle uyduruk tırnak cilâsına benzer işlerden değil, İslâm'ın tevhit çizgisinden kopup, birbirinin boğazına sarılmak gibi tefrika ve bölünmelerdir.

Dikkat edin, hiçbir müslüman âlimimiz mevcut değil. Keşifler, ihtirâlar, araştırmacılık, hep haçlı dünyâda. Halbuki bir vakitler, tıpta, kimyâda, astronomide hattâ sanâyi ve ticârette dahi müslümanlar önderlik ederlerken şimdi vericilikten alıcılığa geçmekten hicap bile duymuyoruz. Şimdi sâdece onlar yapıyor, biz kapıyoruz. Elektriği, telefonu, otomobili ve daha daha hepsi, haçlı dünyânın malı. Biz müslümanlara gelince, varsa şalvar, sakal, çarşaf, saç baş dedikodusu.

Zamân-ı saâdetde Resûlullah Efendimiz, Hz. Ayşe ile at sürer, yarış yapacak kadar, kadına rahat bir hayat ufku açarlardı. Bir gün Hz. Ömer'in kızı, yâni Efendimizin refikası, bir meseleye canı sıkı-

larak Resûlullah'ın göğsünden itip buna şahit olan Hz. Ömer, kızını takdir edince: "Bırak, bırak, onlar bana daha neler yaparlar da gene sesim çıkmaz," buyurmuştur.

İslâm'ın teâlîsi adına, bir sistem, bir merkezî politika dâhilinde çalışmak, elbette hem mesûliyetli hem de güç iştir. Ammâ sakal, şalvar, peçe gibi, müslümanın boş bırakılmışlığından faydalanarak kolay yolu ihtiyar etmek elbette nâbecâ işlerle uğraşmak rahat ve kolaydır. Haçlının teşkilâtı, kilise birliği var. Sizde ise milliyetçinin namaz kıldığı câmiye gidemeyecek kadar sofulukta ileri gitmiş Süleymancı, MSP'liler var.

Düşmanlarımız bundan âzamî istifâde ederken, biz müslümanlar da her gün biraz daha ezilip gün günden gaflete düşmekte bulunmaktayız.

Bilvesîle selâm ve hayır temennîleri. 🌹

Prof. Dr. Orhan Okay...

Prof. Dr. Birol Emil

Türk kültür ve edebiyâtı sekiz ay arayla emsâli yetişmeyen ve korkarım, bu gidişle yetiştirme ihtimâli de olmayan iki büyük ilim adamını kaybetti. Prof. Dr. Ömer Fâruk Akün ve Prof. Dr. Orhan Okay. Prof. Akün sâdece Türkiye'nin değil, dünya Türkolojisinin de ender âlimlerinden biriydi. Fuat Köprülü'den sonra gelmiş, büyük, çok büyük bir Türkologdu. Bunun sebebi "Türklük bilimi" diye çevirdiğimiz Türkolojinin İstanbul Üniversitesi'nde yıllarca hocalığını yaptığı "Yeni Türk Edebiyâtı" sonrası ile yetinmeyip Türklük biliminin bütün alanlarına el atması, o alanlarda bir uzman gibi yedi-i tûlâ sâhibi olmasıydı.

Prof. Dr. Orhan Okay ise (belki de mizaç ve karakterinden gelen sınırlamayla) sâdece Türkiye Türklüğü edebiyâtının hudutları içinde kalmıştı. Onun da uzmanlık alanı Yeni Türk Edebiyâtı idi. Fakat bu alanın üç büyük kaynak ve gelenekle beslendiğini, onlarsız tam anlaşılıp araştırılamayacağını biliyordu. Eski Türk Edebiyâtı, Türk Halk Edebiyâtı, Avrupa Kültür ve edebiyâtı. Onun eserlerini okuyanlar, son asır Türk kültür ve edebiyâtının bu karmaşık vâkıâsını hemen farkederek. Orhan Okay ayrıca Türk edebiyâtını yalnız bir meslek veya uzmanlık alanı olarak değil, bir kültür, bir zevk, bir has-sâsiyet farkı olarak görüyordu ve edebiyâtın "lâzım-ı gayr-i mufâ-rık"ı olan klasik mûsikîmizin de makamlarıyla, besteleriyle, güftele-

riyle, bestekârlarıyla âşinâsıydı.

Ben bir zamandan beri zihnimde bir “Büyük Türkler Galerisi” tasavvur ediyorum. Vefatlarından sonra onların portrelerini bu hayâlî galeriye yerleştiriyorum. Kendim de üniversite Türk Dili ve Edebiyatı sâhasının hocası olduğum için o portreleri daha ziyâde sâhamızın büyük hoca ve ilim adamlarından seçiyorum. Onların sonuncusu, rahmâniyetin ebedîliğine yeni uğurladığımız son büyük Türk, Prof. Dr. Orhan Okay’dır.

Orhan Okay benim neslimdeki eskilerin “insan-ı kâmil” dedikleri insan tipinin tek temsilcisiydi.

Ne demektir insan-ı kâmil? Önce yaşça ve başça kemâle ermiş olmak, insanca da kâmil olmak, kemal mertebede bulunmak demektir. “Mükemmel”, “mükemmeliyet” kelimelerinin de aynı kökten türevler olduğu düşünülürse, insan-ı kâmilin mânâsı daha iyi anlaşılır. Tek başına olgunluk kelimesi bu mânâyı ifâde etmez. Orhan Okay’ın husûsî vasfı budur. Ve bu vasf, kendisinin de o kadar bağlı olduğu ve çok iyi bildiği eski kültürümüzden, eskilerden gelir. Çünkü eskilere göre insan-ı kâmil hırs, ihtiras, tamah, kin, nefret, çekememezlik gibi zaatlardan arınmış tevâzuu, müsâmahayı, yardımseverliği, sevgi, şefkat ve merhameti en üstün insan değerleri olarak gören ve bunları mizaç hâline getiren, beyefendi, kibar, nâzik, geniş gönlülü insandır. Orhan Okay’ın her zaman ve her yerde böyle olmak gibi bir fazîleti vardı. Bu îtibarla bizim mesleğimizde sâdece üniversite hocası veya profesör olmak yetmez; insan-hoca, insan-profesör olmak önemlidir. (Kaldı ki bu vasf yalnız bizler için değil, cumhurbaşkanından dâire müdürüne, iş adamından emniyet görevlisine, orgeneralinden en alt rütbeli askere kadar her yetki, iktidar ve nüfuz sâhibinden bulunmak îcap eder) İşte Orhan Okay, hiçbir benlik ve büyüklük iddiası gütmeyen böyle bir insan-hoca ve insan-profesör olmak gibi bir başka fazîlete de sâhipti. Onun bu vas-

fını bilmek, eserlerini bambaşka bir ışık altında gösterecektir. Bu üstün vasıf bilhassa öğrencilerimizle ders içi ve ders dışı münâsebetlerimizde tezâhür eder. Ancak uzun meslek hayâtımda öyle hocalarda tanıdığım ki, öğrencileri karşısındaki davranışları tam tersidir, yâhut en azından soğuk ve kayıtsızdır. Prof. Orhan Okay'ın şimdi bâzıları üniversite öğretim üyesi olan öğrencilerinden dinledim: “Hocamız sınıfımızı bir blok, bir kitle, bir yığın, gibi görmüyor hepimizi birer şahsiyet olarak görüyordu. Bizler sanki onun müştakbel meslektaşlarıydık. Ne hiddet, ne ağır bir söz, ne bir incitme... bizlere verebileceği her şeyi verme... bizlere arkadaş, ağabey, baba olma... fakat bu samîmiyetin asla bozmadığı bir mesâfe ve ciddiyet...” hatta hocasının ve bizim de medâr-ı iftiharımız Prof. Dr. Nâzım Hikmet Polat bir gün aynen şunu söylemişti: “Siz onun profesör dostu ve meslektaşısınız. Sizin karşınızdaki davranış tarzı ne ise, öğrenciliğimizde ve asistanlığımızda bizimle de öyleydi” Prof. Okay'ın öğrencileriyle bu münâsebet tarzı bana eski Hindistan başbakanı Nehruh' nun bir sözünü hatırlatır: “Benim için 700 milyonluk bir Hindistan değil, 700 milyonluk Hintli vardır.” Bir devlet adamı için vatandaşa saygının ona değer vermenin bu veciz ifâdesi bizim meslek ahlâkımızda bir gereğidir ve Prof. Okay, ne kadar genç ve tecrübesiz olurlarsa olsunlar, her bir öğrencisini şahsiyet olarak görüyor, onları kendi içlerinde bir değer olarak kabul ediyordu. Onun bu davranış tarzı hocalığın fazîlet ve ulviyetinden başka nedir ve Orhan Okay'ın bir ilim adamı, bir profesör olduğu düşünülürse tereddütsüz denenebilir ki, o ilmini ve hocalığını bu mânâda bir ahlâk hâline getirmiştir. İlim ahlâkının bir ikinci mânâsına göre ise Prof. Okay'ın tıpkı ferdî ve sosyal ahlâk anlayışında olduğu gibi, ilim ahlâkında da ömrü boyunca hiç sapmaz ve aykırılık hiçbir rekâbet iddiası ve kıskançlık olmamıştır. İlim ahlâkının bir mânâsı da budur. O îtibarla

tereddütsüz ve mübâlağasız söyleyeceğim: Prof. Dr. Orhan Okay, ikimizin de doktora hocamız olan ve benim bütün yetişmemi borçlu olduğum aziz hocam Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın doçentlik deneme dersinde yaptığı konuşmasında şahsım için temenni ettiği gibi ilmini hakîkaten bir ahlâk hâline getirmişti. Bundan dolayı Profesör Orhan Okay'ın ilim ve meslek ahlâkı, asistanlığından vefâtına kadar hattı-müstakîm üzere bir ahlâktı.

İlim adamı Orhan Okay'ın fikrî cephesi ve eserlerine gelince: İkimiz de Yeni Türk Edebiyatı dediğimiz son çağ Türk edebiyâtının (önce Okay, sonra ben) en kıdemli hocalarıydık. Doktoralarımız arasında 2,5 yıllık fark vardır. Mehmet Kaplan Hoca'nın yaptırdığı ilk doktora (Beşir Fuad) Orhan Okay'ın, ikincisi benimkidir. Bu demektir ki, ikimiz de ilk akademik disiplin ve terbiyemizi yeni Türk edebiyâtı sâhasının bu büyük hocasından, büyük ilim ve fikir adamından aldık. Böyle olmakla berâber Orhan Okay'ın gençliğinden beri örnek aldığı bir numûne-i imtisâli vardı: Nûrettin Topçu... Bu büyük Türk, Sorbonne'da felsefe doktorasını yaptıktan sonra İstanbul Üniversitesi'nde doçent olmuş, fakat üniversitelerimizin daha o zamanlarda bile bir türlü kurtulamadığı rekâbet ve kıskançlık illetine daha fazla dayanamayarak lise öğretmenliğine geçmişti. Orhan Okay'ın İstanbul Vefâ Lisesi'nden felsefe öğretmeni olan Nurettin Topçu onun bilhassa fikir meselelerine bakışını ve milliyetçiliğini başından beri yönlendirmiştir. Uzatmadan söyleyeceğim: Okay'ın kültür, sanat, edebiyat ve bilhassa fikrî meselelerdeki tavrı "Kökü mâzîde olan..." yarı mistik, modern bir milliyetçilik veya muhâfazakâr medeniyetçiliktir. Yâni örneklerini Avrupa'da gördüğümüz modernlikle muhâfazakârlığı birleştiren bir milliyetçiliktir. (Onun *Kültür ve Edebiyatımızdan* kitabındaki çok önemli iki makâlesi okunsun: "Nâmık Kemal'in Milliyetçiliği", "Mehmet Âkif'in Milliyetçiliği" Orhan Okay'ın milliyetçilik anlayışı da onlarınkine yaklaşıyor) Bu vesîle ile bir fikir ve

değerler bütünü olan Türk milliyetçiliğinin cumhûriyet dönemindeki değişik bakış açılarını bir tasnife tâbî tutarsak, denebilir ki; Türk insanı (veya benim neslim) mistik milliyetçiliği Nurettin Topçu'dan, ilim milliyetçiliğini Mümtaz Turhan'dan, sanat milliyetçiliğini Ahmet Hamdi Tanpınar'dan, kültür milliyetçiliğini Mehmet Kaplan'dan öğrendi. Orhan Okay, Mehmet Kaplan'dan da etkilenmekle berâber bu inanışta asıl büyük pusulası Nûrettin Topçu'dur.

Prof. Dr. Orhan Okay edebiyat araştırmasının neredeyse her sâhasında eser vermiştir: Monografi, biyografi, metin neşri, deneme, tenkit, ansiklopedi maddesi, hâtırat, mektûbât... Sonradan kitaplaşan akademik tezlerinde (*Beşir Fuad ve Avrupa Medeniyeti Karşısında Ahmed Midhat Efendi*) bir akademisyenin edebiyat bilimindeki bütün objektifliğine sâhip araştırma hüviyetiyle karşımızdadır. Ancak bir iki eserinde ve daha başkalarında Orhan Okay'ın bir tavrı vardır ki, ya hemen kabul edilir yâhut tartışılabilir. Çünkü onun için bu türden şahsiyet ve fikir araştırmalarında behemehal şu veya bu edebiyat teorisi ve metodunu uygulamaktan ziyâde objektif olarak fikir veya edebiyat vâkıalarını ortaya koymak önemlidir. Bu hususta Orhan Okay'daki ilim, irfan (bilgi, kültür, sezîş kâbiliyeti) ve nüfuz-ı nazar herhangi bir araştırma teorisi ve metoduna lüzum bırakmayacak kadar kuvvetlidir. Zîra onun için mühim olan şu veya bu metot ve teorinin doğruluğunu ispatlamak yâhut onları ele aldığı konuya uygulamak değil, edebî vâkıaları, fikirleri, edebiyat eserlerinde mündemiç ferdî, millî ve beşerî kıymetleri meydana çıkarmaktır. Bununla berâber yüksek lisans ve doktora derslerinde verdiği ve sonradan kitaplaştırdığı *Poetika Dersleri* kendisinin batı estetik nazariyelerini Türk edebiyâtına lâzım olacak derecede bildiğini ve onlardan nasıl bir terkip yaptığını açıkça gösterir. Bu kitap tam bir edebiyat estetiği eseridir. Hatta Avrupalıların "Edebî sanat eserinin es-

tetiği” adını verdiği türden bir eserdir.

Prof. Dr. Orhan Okay objektif ilmî araştırmaları kadar fikir ve sanat meselelerimizle de meşgul olmuştur. Ancak bunu yaparken son derece ön yargısız bir şekilde sâdece vâkıaları incelemiştir. Kültür ve sanat meselelerimizi, yukarıda bahsettiğim yeni Türk edebiyâtının üçlü terkîbinden de yararlanarak ve yer yer bir edebiyat târihçisinin titizliğiyle geniş bir perspektiften görmüştür. Deneme türündeki yazılarının -ki bir kısmı araştırma makâlesi gibidir- derinliği buradan gelir.

İki kitabında topladığı bu yazıların bir başka özelliği odur ki, bunlarda da üniversite kürsüsünde konuşan, sempozyumlarda tebliğ sunan, akademik tez hazırlayan veyâ yöneten aynı Prof. Dr. Orhan Okay vardır. O, tıpkı karakter ve şahsiyetinde olduğu gibi ilim ve kültüründe de seviyesini hiç düşürmemiştir. Nitekim denemelerinin bir kısmının araştırma makâlesinden farksız oluşu bundandır. Prof. Okay bir mülâkatında “Yorum başka, ilmî araştırma başka şeydir. Fakat yoruma ilmî araştırma yolundan gitmek lâzımdır.” der ki, bu fikri kendi kültür ve sanat denemelerindeki ilmî seviyeyi gösterir ve çok doğrudur. Çünkü ilmî araştırma objektiftir, belli bir düşünce disiplini ve kompozisyonunu gerektirir. Yorumda ise düşünce serbesttir, şahsîdir hatta bâzen hissîdir. İlmin ölçüsü objektiflik, denemenin ki sübjektifliktir. Bu bakımdan hür tefekkürün en çok hâkim olduğu edebiyat türü yoruma dayalı denemedir. Her tenkitçi veya ilim adamı sanatın hakîkatine kendine göre bir mânâ verir. Nasıl sanatkâr, gerçeklikleri kendine göre yorumlarsa ve sanat bir mânâda gerçekliğin estetik yorumu demekse deneme yazarı da ele aldığı konuyu kendince tefsir eder. Sanatın hakîkati bin yüzlüdür ve bu hâkîkatin bin türlü îzâhı ve yorumu vardır. Bunun en yaygın edebiyat türü deneme olduğu içindir ki deneme yazıları en hür, en şahsî, en sübjektif yorumlardır. Bununla berâber Orhan Okay denemenin

hürriyetine ilmin disiplinini sokmaya muvaffak olmuştur.

Orhan Okay'ın kültür ve sanat denemelerinde bir hareket noktası var ki başka bir denemeler kitabında bu kadar açıkça ifâde edildiğini hatırlamıyorum ve çok dikkate değer buluyorum. Okay denemelerinde ele aldığı her konuyu, her şahsiyet ve meseleyi, ilmî araştırmanın şart koştuğu objektiflik ne olursa olsun, bir identification-aynîleştirme hâline getirmiştir. Bu Fransızca kelimenin hem psikolojik hem de estetik mânâsı vardır. Kendini başkalarıyla benzeştirmek veya başkasında kendini bulmak onun karakter, davranış duygu ve düşüncelerini benimsemek demektir. Osmanlı Türkçesinde eğer istenirse “hem-hâl” olmak aynı mânâyâ gelebilir. Fakat ebedî Yûnus’umuzun bir ifâdesi var ki tam karşılıktır: “Bile olmak...”

Bu davranışın edebî eserlerde pek çok örneği vardır. Fakat fikir ve edebiyat araştırmalarında da mümkün olabileceğine şahsen ilk defa Orhan Okay'ın kitap ve denemelerinde rastladım. Bu sübjektif davranış tarzı, Avrupa tenkidine yeni bir tür kazandırmıştır. Fransızcada “la critique égocentrique” denen –ben merkezli tenkit– bu tenkit türüne Fransız edebiyâtında en uygun eser olarak Andre Gide’in *Dostoyevski* adlı eseri gösterilir. Gide eserinin başında “Ben Dostoyevski’de kendimi aradım” der ki, Orhan Okay'ın bâzı denemelerinden bilhassa Mehmet Âkif ve Necip Fâzıl’a dâir deneme ve kitaplarından, şaşırtıcı bir tesâdüfle böyle bir intibâ almışımıdır.

Necip Fâzıl, dedim. Orhan Okay Cumhuriyet dönemi Türk edebiyâtının bu mistik, patetik şâir üzerinde kitap, deneme ve makâle olarak bir hayli duymuştur. Onlar arasında iki incelemesi vardır ki ve bana öyle geliyor ki Türk şiiri incelemesinde benzeri yoktur. *Kültür ve Edebiyatımızdan* kitabındaki “Şâir ve Mûsikî” ile “Bir Şiirin Müzikal Anatomisi”... Ben Okay'ın klasik mûsikîmizi bildiğini bilirdim; fakat klasik batı mûsikîsini de bildiğini bu iki makâleyi okuyun-

caya kadar bilmiyordum. Makâlelerin orijinalliğinden kendisine bahsettiğimde, ses tonuna kadar geçmiş tevâzû içinde “Belki öyle ama pek bahseden olmadı” demişti. Türk dili ve edebiyâtı meraklılarına bu iki makâleyi hemen ve dikkatle okumalarını tavsiye ediyorum. Edebiyat araştırmalarında sâdece edebiyâtın yetmediğini, kültürle ve başka sanatlarla beslenmeyen bir edebiyat araştırmacısının nasıl bir derinlikten ve zenginlikten mahrum olduğunu görecektir. (Ahmet Hamdi Tanpınar’ın büyüklüğünün bir cephesi de budur. Tanpınar Türk ve batı klasik mûsikisini en iyi bilendir. Hatta bundan kendine göre bir şiir estetiği çıkarmıştır.)

Prof.Dr. Orhan Okay’ın iki eseri daha vardır ki onlarsız ne kendisini, ne de zamanımızın Türk Edebiyâtı araştırmalarını düşünmek mümkündür. Birincisi, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyâtı*’dır. Bu eser onun kitapları arasında en terkîbî olanıdır ve kanaatimce Okay, bu kitabında bütün ilmini, kültürünü, kaynak bilgisini, meselelere vukuf ve nüfûzunu ve seziş kâbiliyetini toplamıştır. Sanırım, kendisinin de en çok değer verdiği eseri buydu. Son çağ Türkiye’indeki târihî, siyâsî hatta teknik gelişmelerle fikir ve edebiyat değişimleri arasındaki münâsabetleri ortaya koyan; fikir hayâtı, devirler, nesiller, şahsiyetler, meseleler, türler, eserler bağlamında inceleyen bir eserdir bu. Kanaatim odur ki *Batılılaşma Devri Türk Edebiyâtı*, Türk edebiyâtı araştırmacıları fakat bilhassa yeni Türk edebiyâtı sâhasında çalışanlar için her dâim el altında tutulacak bir başvuru kitabıdır. Onun üzerinde düşünerek okumayan bir yeni Türk edebiyâtı araştırmacısında, özellikle akademisyeninde dâima eksik bir taraf var demektir.

İkinci eser, Prof. Dr. Hüseyin Ayan’ la birlikte neşrettikleri Şeyh Gâlip’in *Hüsn ü Aşk* mesnevîsidir. Eski Türk edebiyâtının bu çetin mesnevîsini lâıkiyla yayınlamak için sâdece Osmanlıca bilgisi yetmez. Eski şiirimizin estetiğine, mazmun sistemine, Türk tasav-

vufuna, Mevlânâ ve Mevlevîliğe ve şark sembolizmine iyice vâkıf olmadan, ayrıca şiir zevki ve hassasiyetine sâhip bulunmadan böyle bir eser yayınlanamazdı. Bunun yeni Türk edebiyâtındaki karşılığı ise Prof. Dr. Mustafa İsen’le yayınladıkları *Safahat*’tır. Bu iki eserin, Türk kültür ve edebiyâtındaki vazgeçilmez ve tartışılmaz yeri ve değeri düşünülürse Orhan Okay’ın bize bıraktığı himmet ve mârifetin mânâsı daha iyi anlaşılır.

Orhan Okay, karakterinin bir başka vasfı olan vefâ duygusunu, çoktan kaybettiğimiz bu hasleti hem kendi mâzisine hem de iki büyük hocasına karşı bir defa daha göstermiştir. *Bir Hulyâ Adamı: Ahmet Hamdi Tanpınar, Mehmet Kaplan’dan Hâtıralar-Mektuplar*. İlk eser sâhamızda yapılmış nâdir biyografilerden biridir. İkincisinin zâten adı muhtevâsını göstermeye kâfidir. İki unutulmaz vefâ ve bağlılık eseri...

Ayrıca *Silik Fotoğraflar, Bir Başka İstanbul, Bir Başka Paris*, adlı eserlerini okuyanlar ondaki geçmiş zaman hasretini, çoğumuzun günlük hayâtın dağdağası içinde neredeyse kaybettiğimiz o mâzî dâüssılasını canlı hâtıralar hâlinde bulacaklar, Tanpınar’ın “Bir daha yaşanması mümkün olmayan güzelliklere karşı duyulan dâüssıla hissi”nin ne olduğunu anlayacaklardır. Yahyâ Kemal, “Kâ mildir o insan ki yaşar hâtıralarla/Bir başka kerem beklemez artık gelecekten” mısırâlarını boşuna söylememiştir. “İnsan-ı kâmil” olmak da “felekten kâm almak” da bu demektir.

Mâdem ki *Bir Başka Paris* kitabını zikrettim, bir hâtıramı da nakletmeliyim: Aynı dönemde -ben daha kısa olarak- Paris’teydik. Parisliler 14 Temmuz’u kutluyorlardı. Sanki bütün bir şehir ayaktaydı. Paris zevk, renk, ışık ve mûsikî içindeydi. Biz biraz yüksekçe bir yerden bu kutlamayı seyrediyorduk. Orhan Okay –o zamanlar ikimizde asistandık- bir ara bana döndü ve “Evet her şey, çok güzel a-

ma bizimde güzelliklerimiz var” dedi ve birden nasıl geldiğini bilmediğim bir ilhamla Tab’î Mustafa Efendi’nin Beyâtî Yörük Semâî sini mırıldanmaya başladı:

Çıkmaz derûn-ı dilden efendim muhabbetin

Kurbânın olduğum bize yok mu mürüvvetin

Paris ve Tab’î Mustafa Efendi... Prof. Dr. Orhan Okay ilmiyle, kültürüyle, zevki ve hassâsiyetiyle buydu.

Kendisi ve çok saygı duyduğum muhterem eşi Mübeccel Okay Hanımefendi’ye rahmetler diliyorum. Ruhları şâd olsun, mekânları cennet olsun, Peygamber Efendimiz’in şefâati ve cenâb-ı Hakk’ın rahmet ve mağfireti üzerinde dâim olsun. 🕌

Orhan Okay'a Olan Teşekkür Borcum

Prof. Dr. Ahmed Güner Sayar

2016 yılının ikinci yarısında peş peşe gelen ölümler, kültür dünyamızın farklı köşelerini aydınlatan değerlerimizi bizden aldı. Halil İncalcık'ın vefâtını, Ahmed Yakuboğlu'nun vefâtı izledi. Sahne boşalıyor derken, 2017'nin ilk günlerinde, elde avuçta kalmış nâdî-de bir kıymetin Prof. Dr. M. Orhan Okay'ın vefâtı izledi. Ölümün o acımasız yüzü, kendini bir kez daha hissettirdi, bizi bir kez daha yetim bıraktı. Onların ufkumuzdan çekilmeleriyle, yolumuz ıssızlaşıyordu ama vücûd-ı mutlak'a hicret de, elbette, bir emr-i azîm idi. Fakat bu ölümlerle, zaman, zemin ve insan bağlamında, dünü bugüne bağlayan esaslı bir damar da tıkanmış oldu.

I

Yayınları, yazılarının muhtevâsı ve yazılarında sergilediği Türkçeye olan hâkimiyeti ile Orhan Okay'ın, Osmanlı'yı Cumhûriyet'e bağlayan edebiyat târihçileri içerisinde müstesnâ bir yer kazandığı muhakkaktır. Ülkemizde, Türkiyat araştırmalarının başlaması ve bir geleneğe kavuşarak ekolleşmesinin öncüsü M. Fuad Köprülü'dür. Onunla başlayan edebiyat târihi araştırmaları, Cumhûriyetli yıllarda talebeleri tarafından sürdürülmüş olsa bile, Orhan Okay'ın esasta kabullendiği gelenekselliğin başında Yahyâ Kemal Beyatlı ile onun en kayda değer tâkipçisi Ahmed Hamdi Tanpınar bulunmaktadır. Buna rağmen, şurası bir gerçektir ki, Orhan Okay'daki cevheri keşfeden, onu akademiye kazandıran ve içinde yer alacağı gele-

neksellikte temâsını başlatan hocası Mehmed Kaplan olmuştur.

Bir İstanbul çocuğu olması, Suriçi'nin Salmatomruk – Balat hattında 1930'larının havasıyla yetişmesi, tıpkı âileiçi eğitim misâli, içinde soluklandığı çevrenin onun yetişmesinde insanıyla, târihi köşe taşlarıyla konuşmasına sebep oldu. Şu kadar ki, karşısında hazır bulduğu, reddedemeyeceği bir oluşum vardı. Bu oluşumu benimsemi ve içselleştirdi. Eşyâya ve insana karşı dikkatli ve duyarlı duruşu, ona erken yaşlarından îtibâren mahallî ve millî bir kafa yapısı kazandırdı. Böylesi bir tespiti onun için yapmak, bir zorlama olmasa gerektir! Zîra daha ilk gençlik yaşlarından başlayarak, etrâfını kuşatan, neredeyse, târihleriyle 500 yıla uzanan câmileri, mescidleri, çeşme ve mezarlıklarıyla iç içe oldu, Osmanlı bakiyesi insanlarla yüksek bir şuûrun ikrâmı olan temâsını da yıllar boyu sürdürdü. Târih ve mekân bilinci yanında, insanı kuşatan üç boyutlu bir tahlil süzgecine kavuşmuş olması, çok ciddî bir ayrıcalıktı. Orhan Okay'ın bilinçli bir târihperestlik ve muhâfazakârlıkla yoğrulmuş olmasını, rahatlıkla, bu terkîbe bağlayabiliriz.

Zaman, 1930 sonrası, zemin, İstanbul, Orhan Okay'a ikrâmını yapmış, ona da dikkatli ve uyanık olması gereken bir mesûliyet yüklemişti. Çünkü geriye kalan 'insan' ve onun hangi 'ideal tip'le temsil edileceğiydi ki, insan sorunu bir adım sonra önüne ciddî bir çelişki yumağı getirdi. İşin sıkıntılı yanı, düğüm üzerine düğüm atmış, biri diğerini tetiklemiş bu yumağın çözümü idi. Çelişki, Osmanlı'dan gelen münevver ile Cumhûriyet'in bir mecbûriyet olan dünyevîleşme ve maddîleşmenin eğip büktüğü aydın arasındaydı. Karşısında fast-food / coca cola kültürünü içselleştirmiş, târihe ve çevreye karşı duyarsız, hedonizme temâyülü olan ve içinde kendisinin de yer aldığı bir gençlik vardı. Bu çelişki içinde, Cumhûriyet'in 'madde'ye dönük çark atmasını üstü örtük de olsa Orhan Okay'ın şu tespitinde

buluyoruz :

« ...Bizzat III. Selim bir emriyle tıp medreselerinin ıslâh edilmesini, hastahânelerde tatbikat yapmalarını ve teşrîhin lüzûmunu ileri sürüyordu... Cesetlerin teşrih edilmesinin bu târihten seksen sene sonra dahi bir problem olacağı Beşir Fuad'ın intihar bahsinde görülmüştür.»¹

Elbette, anti-madde kâinat telakkîsinin irrasyonelizmi beslemesi, koca imparatorluğu batı karşısında bir çevre ülkesi hâline getiriyor, her türlü bağımsızlığa ipotek koyuyordu. Madalyonun bu haklı yüzünü bir kenarda tutalım. Mâzî kayıtlarının ve inanç sisteminin bu haklılık tarafından koruma duygusundan nasipsiz, şuursuzca tahrif edilip hafife alınması, netîceten insanın irrasyonelizmle bağlarını kopartıyor, metafizik alanda sıkışanların metafiziğin kurulması gereken rasyonel bağlarını berhavâ ediyordu. İçi boşalmış, asosyal bir varlık hâline gelmiş insan karşısında Orhan Okay da, pek haklı olarak, tavır koyuyor, rasyonelin yanına irrasyonelin gelmesini şart koşuyordu. Tek kanatlılıktan, bu bağlamda rasyonele duyarsız yaklaşımdan, duyduğu rahatsızlığı dile getiren satırları ondan aktaralım.

«...Aynı devrede [III. Selim devrinde], Reîsülküttâb olan Âtîf Efendi, *Muvâzene-i Politike* isimiyile hazırladığı bir lâyhada Fransız ihtilâlinden 'Voltaire ve Rousseau misullû meşhur zındıkların eserleriyle husûle gelmiş bir fîsk ve fücür cümbüşü' olarak bahsediyordu. 18. asır filozoflarından ilk defa olarak dem vuran bu söz o kadar tesirli ve yaygın olmuştur ki, Tanzimat'tan sonra da bunlar hakkında hüküm birçok münevver-

¹ O. Okay, '19. Asırda Türkiye'de İlmi ve Edebi Faaliyet', *Hareket*, sayı 34, (1968), sf. 15 ve sf. 22, dn. 1.

lerin ağzında bu şekilde devam edecektir.»²

Orhan Okay'ın Beşir Fuad çalışması, Beşir Fuad'ı diğer çalışmalarında, bilhassa 19. yüzyıl Türk düşüncesinde bir pergelin çivili ayağı konumuna getirdi. Derinliğine kazıdığı Beşir Fuad portresi, ona Ahmed Cevdet Paşa'dan Ahmed Mithat Efendi'ye kadar bir devrin münevverlerine bakışında sağlam bir zemin oluşturdu. Açılan bu pencereden 'insan'a baktığında, 19. yüzyıl münevverleri arasında Orhan Bey'e rehberlik edecek şahsiyet kim olabilirdi? Zannediyorum, bu isim Ahmed Cevdet Paşa idi. Onun yaptığı şu değerlendirmeye bir anlamda bize 19. asrın Orhan Okay'ını verecektir:

« ...Örf ve âdetlere, şerîatin tesis edeceği içtimâî nizâma sıkı sıkıya bağlı, buna mukâbil terakkî fikrine inanan, Avrupa medeniyetine hayran bir ilim ve devlet adamı.»³

Duyduğu rahatsızlık onu, daha 1950 öncesinde, Osmanlı bakiyesi ağırbaşlı, gün görmüş umur sürmüş, hâtıraları derin ve mâzî kayıtlarıyla destekli münevverlerle temâsa götürdü. Bu münevverlerin bir kısmını, Vefâ Lisesi'ndeki öğrencilik günlerinde tanıdı. Nitekim buradaki hocalarından biri, çağdaş Türk düşüncesinde rahatlıkla yer alabilecek sosyolog-mütefekkir Nûreddin Topçu idi. Topçu ile kurulan içten dostluk, onun elinden tutmasıyla, Orhan Okay'ı Abdülaziz [Bekkine] Efendi ile kalb-i selîme açılan kapıdan geçmesini sağladı. Zâta mahsus, çözümü zor ve son derece kişiyi bağlayan bir dâvânın bu temasla çözüme kavuşması, ona gönlüyle aklını birleştirerek, dünyevî meselelerin çözümünde sağlam bir zemin kazandırdı. Bu vâdîde hocası Nûreddin Topçu'nun yol açıcılığını kendine rehber edindi, sağlıklı bir adeseye kavuştu. Nitekim Ahmed Cevdet Paşa'da olmayan zâta mahsus bu temas, Topçu'nun işâretiyle gerçekleşmişti.

² O. Okay, *age.*, sf. 15.

³ O. Okay, *age.*, sf. 16.

Bir makasın birbirine zıt kanatlarını ustalıkla raptedip, kendine özgü bir dengeyi tesis etmesi Orhan Okay'ın çalışmalarına kozmik denge hassâsiyeti kazandırdı. Muhtemelen yaptığı huzurlu evliliğin de bu müesses dengenin sürdürülebilir olmasındaki payını da göz ardı edemiyoruz. Böylelikle, önüne açılan meslekî yolda, bir çağdaş Türk edebiyat târihçisi olarak, çalışkanlığı ve akademik titizliğiyle eser üzerine eser vermesi, ona meslektaşları arasında îtibar kazandırdı. Yazdıklarıyla sâdece içinde bulunduğu alanın mensuplarına hitap etmedi, okuyucu çevresinin kapsama alanı genişledi ve haftalık gazete yazılarının tiryâkileri ile bu çerçevenin dışına taşıtı. Bir dönem, bilhassa 1960 sonrasında, bilimselliğin belli bir ideolojinin koruyucu kanatları altına sığınmak olarak anlaşıldığı günlerde mâlûm zihniyete karşı, Beşir Fuad üzerine yaptığı muhalled kitap çalışmasıyla, o 'mâlûm zihniyet'in bir putunu yerle bir etti. Esâsen, Beşir Fuad'la ilgili en ufak ayrıntıyı atlamadan ortaya çıkaran ve şükranla karşılanan bu çalışma, Orhan Okay adının sosyal bilimciler arasında da kabul görmesine kapı açmıştı.

Yerinde ve zamânında, eski kültürün kılcal damarlarına nüfuz etmesi, Orhan Okay'a kayda değer bir adese ve duruş kazandırmıştı. Ayrıca söz konusu kültürün yaşayan temsilcilerini, son Osmanlıları, konu komşudan, akrabâlarına, mahallenin bakkalından, diğer esnafa, okuldaki hocalarından, sokaktaki hemen herkese kadar, 1950'lere değin, onları bir monarşinin bakiyesi olarak görmüştü. Tahsil yolunda mesâfe katettikçe, biraz daha elitist yaklaşımla o kültürün güzîdelerine ulaştı. Bu cümleden olarak, İbnülemin Mahmud Kemal [İnal] Bey'i tanınması, sahhaf Râif [Yelkenci] ile yazma kitap tetkikine girişmesi, son hattatlardan Halim [Özyazıcı] Efendi'den hüsn-i hat meşketmesi, bir deryâdan dile gelebilecek sâdece üç-beş isimdir.

Akademik hayat programının önünde A.H. Tanpınar'ı müktesebâtıyla, hâtıralarıyla hazır bulması bir lutf-ı ilâhî idi. Edebiyat târihi araştırmalarında aramakla bulunmayacak böylesi bir 'ideal tip'e zahmetsizce kavuşmuş, Tanpınar'ın îtibar edilmediği bir dönemde o, bu büyük ustayı, sessiz ve iddiasız bir şekilde içselleştirmişti. Artık çalışmalarında girdiği labirentlerde rahatlıkla dolaşüyor, çıkmaz sokaklardan kaybolmadan çıkabiliyordu. Önce, Tanpınar'ın Türkçede yakaladığı zevk-i selîmin sıkı bir tâkipçisi oldu. Kitap, makâle ve gazete yazılarında kullandığı Türkçe ile Orhan Okay'ın günümüzde dilimizi en iyi kullanan Türk yazarı olduğundan şüphe etmiyorum. Gerçi benim okuduklarım içerisinde, kullandıkları Türkçe ile dikkatimi çekmiş yazarlardan Refik Hâlid Karay, Fuad Köprülü ve Samet Ağaoğlu'nun isimleri zikredebilirim. Orhan Okay'ın da bu isimler içinde Tanpınar'a daha yakın bir yer tutmasını onun Türk dili ve edebiyâtı hocalığının kendisine sağladığı alt yapıya bağlayabiliriz. Bilhassa, onun Tanpınar'ın günlükleri üzerine kaleme aldığı kitap tahlil yazısındaki Türkçenin tesîri bende kalıcı bir etki bırakmıştır. Fakat Tanpınar'ın ona rehber oluşunun ikinci somut çizgisi, üstâdın edebiyat araştırmalarında yaktığı meşâlenin, bir devir teslim misâli, Okay'ın elinde parlamaya devam ettiği gerçeğidir. Bu cihetle Orhan Bey, yazıları ile yüz akı eserler ortaya koydu ve bu yolda bilhassa öğrencilerine iyi bir örnek oldu. Tanpınar üzerine yazdığı monografinin değerinin biçilmesini, ilk ağızda, edebiyat tâarihçilerine bırakalım. Ancak, Tanpınar'ın günlükleri üzerine *Türk Edebiyâtı*'nda çıkan kitap tahlil yazısında sergilediği Türkçe ile dilimize kazandırdığı irtifâyı şükranlarımla dile getirmek benim için bir borçtur. Bu enfes yazının bitiş satırlarını, hem Tanpınar için, hem de Okay için rahmete vesîle olması dileğiyle bu yazımıza alıyoruz:

« ...Türk şiirine o her biri birer yâkut damlası gibi işlenmiş otuz yedi şiir, Türk romanına *Huzur ve Saatleri Âyarlama*

Enstitüsü gibi yüz akı eserler, Türk nesrine *Beş Şehir* gibi hâri-kulâde şehir monografileri ve *Edebiyat Târîhi* ve bütün o güzel makâleleri ve nesirleri bırakan Tanpınar, yine 'tahayyülümüzde kalsın eski hâliyle'.»⁴

Orhan Okay, hocalığı, sohbetleri ve neşriyatı ile edebiyat târihi araştırmalarına yönelmiş genç istîdatlara, hiç şüphesiz, ışık oldu, onlara rehberlik yaptı, müşküllerini halletti. Bir İstanbul çocuğu olmasına rağmen, sohbetleri ve yaktığı araştırma ateşiyle Erzurum'un soğunu ısıttı.

II

Eserlerini okuyup, gazete yazılarını tâkip ettiğim, etkilendiğim bu kıymetli edebiyat târihçisine mülâkî olmayı, hiç olmadı, onunla bir meclislik bile olsa sohbetinde bulunmayı, kişisel târihim için bir kazanç olarak görmekteydim. Maalesef, çok arzu etmeme rağmen, bir vakte - vakt-i merhûnuna - kadar görüşmemiz gerçekleşemedi. Bir toplantı vesîlesiyle gittiğim Malatya, İnönü Üniversitesi'nde akademisyen dostlarla biraraya gelmiştik. Orada bir hanım, kendisinin Orhan Bey'in gelini, eşi Cüneyd Bey'in de benim öğrencim olduğunu söyleyince, doğrusu içim ısıdı. Artık bir hedefe doğru yürüyüşümün kolaylaştığını hissettim. Bu meyanda, Orhan Okay'ın ilk baskısından derin bir keyif aldığım *Silik Fotoğraflar*'ın genişletilmiş ikinci baskısını okurken, bir yerde gözlerim hayretten fal taşı gibi açıldı. Orhan Okay, bir vesîle ile bana teşekkür ediyordu. İşte o satırlar:

«... *Silik Fotoğraflar*'ın ilk basımında yıllar sonra Ahmed Güner Sayar, Râif Yelkenci hakkında yazdığı kitabında, muhtemelen Halim [Özyazıcı] Hoca'nın metrûkâtı arasında

⁴ M.O. Okay, 'Tahayyülümüzde Kalsın Eski Hâliyle', *Türk Edebiyatı*, sayı 412, (2008), sf. 20.

bulunmuş olan bir kartı yayınladı. Böylece benim kayıp zannettiğim kartla 60 küsür yıl sonra karşılaşmama vesîle olan Sayın Ahmed Güner Sayar'a teşekkür borçluyum.»⁵

Artık çember iyice daralıyor, görüşmemiz kaçınılmaz hâle geliyordu. Nihâyet, 26 Haziran 2015 günü, Üsküdar'da Belediye'nin Burhan Felek Konağı'nın bahçesinde, rahmetli Ahmed Yüksel Özemre'nin vefâtının 7. senesi için tertiplendiği konuşmalar ve iftar vesîlesi ile orada dâvetli bulunan Orhan Okay üstâdına kavuştum. İftar öncesinde dâvetliler, ufacak adacıklar hâlinde, kendi aralarında sohbet ediyorlardı. Kendimi bir anda, bir kamelyada Orhan Okay'ı, aziz kardeşim Profesör Abdullah Uçman ile sohbet ederken gördüm. İzinlerini alarak ben de sohbetlerine katıldım. Abdullah Bey, beni Hoca-mıza takdim ettiler. Mütebessim bir çehreden gelen ışıkla içim aydınlandı. Bundan aldığım cesâretle ellerini öptüm. Ve şahsı hakkındaki düşüncelerimi teklifsizce dile getirdim. Orhan Bey hakkındaki mültefit sözlerim, zannımca, umûma âit bir borcun ifâdesiydi. Kaldı ki, benim açımdan, bir de işin özeli vardı. Bu buluşma Orhan Bey'e olan borcumun ödenmesi için iyi bir fırsattı. Ödenmesi gereken teşekkür borcum nereden kaynaklanıyordu? İSAM'ın kütüphânesinde çalışırken, değerli yazar ve mütercim Senâil Özkan Bey'le fırsat buldukça sohbet ederdik. Senâil Bey, birgün bana benim *Abdûlbâki Gölpinarlı* kitabımın Orhan Okay'ın elinden çıkmış tashihli nüshasını verdi. Tetkik ettim, Orhan Bey'in düzeltme uyarıları karşısında, kitabımdaki hatâlardan dolayı esef ettim, utandım. Halbuki, kendimce, elimden geldiği kadar, en az hatâlı bir basımın gerçekleşmesi için dostların da okumalarına baş vurmuştum. Buna rağmen gördüm ki, Orhan Okay'ın hakîkatli bir okuyucu, hattâ külyutmaz bir müdekik... Senâil Bey'den Okay'ın tashihli nüshasının bende kalmasını,

⁵ O. Okay, *Silik Fotoğraflar : Portreler*, (İstanbul, 2013), sf. 233, dn. 11.

onun elinde çıkmış tashihli bu nüshayı bir hâtıra olarak saklayacağımı söyledim. Orhan Bey de, pek haklı olarak, kendi nüshasının iâdesini istiyordu. Onun dikkatime sunduğu her hatâmı notlar hâline getirdim. Kitap ikinci bir baskıyı idrak ederse, genişletilmiş ikinci baskının önsöz kısmında kendilerine borcum olan teşekkürü îfâ edeceğimi Üstâd'a söylemesini Senâil Bey'den ricâ ettim.

Yukarıda anlatmaya çalıştığım gibi, o ilk görüşmemizde Orhan Okay'a yaptığı düzeltmelerden ötürü, sözü borcum olan teşekkürü getirdim. Bu teşekkür, gerekli bir şartın yerine getirilmesi için ödenmesi şart olan bir borçtu. Fakat bir de *Abdûlbâki Gölpınarlı* kitabının rûhu ve muhtevâsı üzerine onun söyleyecekleri önemli idi. Zîra Gölpınarlı, mezhebi ve meşrebi, tarîkat ve tasavvuf anlayışıyla kolaylıkla işlenebilecek bir mevzû değildi. Câhil cesâretiyle kaleme aldığım bu kitabın, şifâhî de olsa, Orhan Okay penceresinden değerlendirilmesine ihtiyâcım vardı. Orhan Bey, beni rahatlatacak bir tespitte bulundu ve 'siz zoru başarmışsınız' dedi. Diyeceğim şu ki, o da benim bu çalışmamı sâhiplenmiş ve en az hatâ ile yeniden basılması için kılı kırk yararakten esaslı düzeltmelerde bulunmuştu. Bu sebepten kendisine medyûn-ı şükrânım.

Kendileriyle ikinci görüşmem 2015 Eylülünde İSAM'da gerçekleşti. Orhan Bey, her cuma buraya gelir, namaz sonrası dostlarıyla birinin odasında sohbet eder, fazla geç kalmadan Levent'deki saâdethanelerine dönermiş. Bir cuma namazı sonrası, Abdullah Uçman'ın odasında Orhan Bey'le bir kez daha görüşebilmem nasip oldu. Sohbetle Abdullah Uçman'dan başka kimler vardı? Âlim Kahraman, Nihat Azamat'la birlikte bir can-sohbetten nasibdâr oldum. O gün, Hocamız pek sevinçli idi. Zîra matbaadan henüz çıkmış kitabı, *Anadolu'dan Hâtıralarla Nûrettin Topçu'dan Mektuplar* [İstanbul, 2015]'ı dostlarına ithafli olarak armağan etmekten mutluluk duyuy-

yordu. Benim de nasîbim varmış ki, bu kitabını şu özlü ifâde ile armağan ettiler : “Sayın Ahmed Güner Sayar’a Muhabbetle, 18 Eylül 2015 Orhan Okay”

III

M. Orhan Okay'ın vefâtıyla, Türk milleti artık kenarda köşede kalmış İstanbul Efendiliği, konuştuğu ve yazdığı Türkçesiyle, kültür birikimi ve hâtıralarıyla İstanbul'u yaşayan ve yaşatan aziz bir evlâdını kaybetti. Türkoloji araştırmacıları da duayen bir hocalarını, her zaman müşküllerini halledabilen bir âlimi, varlığın sınırsız teklîğine emânet ettiler.

Hocamız zengin miydi ? Bunun önemi yok! Önemli olan onun zengin bir ömür sürmüş olmasıydı. Boşa geçmemiş, hesâba açık bir ömür! Ne mutlu Orhan Okay'a! O kalb-i selimde mutmaindi. Kalp safâsı ve beden hafifliği ile akademik dikkatinin ürünü olan titiz çalışmalarları da onun akl-ı selîmine delildir. Hayat üslûbu, sohbetlerindeki tat ve ruhâniyet, Türkçede yakaladığı üslûp mükemmelliyeti ise zevk-i selîmine kefildir.

Aziz Hocamız'a Allah'tan rahmet dilerim. Bir dileğim de öğrencilerinin Tanpınar – Okay geleneğine üretecekleri eserleriyle sâhip çıkmalarıdır. İşte o zaman, rahmetli Orhan Okay'ı teslim ettikleri toprağın merhametine bırakmamış olacaklardır. ■

Bir Tekkede Mürîd İken Ansızın Bir Türbede Türbedâr Olmak...

Yeliz Okay

İnsanın hallerine dâir çokça düşündüğüm dönemlerdi. Benim için karmaşık bu süreçte, bir kütüphânede eski zamanların iklimi ve kokusu içinde buldum ben babamı. Rûhumu, bütün kalbini yansıtan güzel tebessümü ile saran bir hâli vardı. Bu hal, insanlığın içinden geçtiği yüzyılda kaybettiği ve ne yazık ki hiç fark etmediği bir haldi. Şimdi, ne kadar geç armağan etti hayat bana böyle güzel bir insanı, diye düşünmekten kendimi alamıyorum.

Babamın ardından yazmak oldukça güç... Güçlüğü'n bir nedeni babamı, yabancı olduğu zamanlara ve zamâne insanına anlatmanın zorluğu, diğeri ise babamın bir 'ölçü' olması. Onun, onu anlatırken seçeceğim kelimeler karşısında göstereceği tevâzu ile "yok yok, yazma öyle" diye beni uyaracağı gibi bir duyguya kapılıyor olsam da anlatacağım babamı. Ömrüm oldukça anlatacağım ki insanlar, insana dâir güzel hallerin mümkün olduğunu hatırlasınlar.

Hayâtımın babamdan önceki kısmı yollar, yolculuklar ve hayâtın çeşitli imtihanlarından oluşuyordu. O dönemde bana, kütüphâne gibi bir evde, bunca yıl, bâzen dışarı hiç çıkmadan huzurla yaşayacaksın deseler sanırım kendi hareketli hâlimi de düşününce mümkün değil, derdim. Ama babamın o güzel tebessümünü tanıdığım anda rûhumun önünde yürümesini ve ikliminde yaşamayı istediğimi anımsıyorum.

İlk defa Krizantem Sokak 26 numarada bulunan eve girdiğimde yüzüme çarpan huzur hâli, annemin şen kahkahasına eşlik eden babamın tek çizgi hâlindeki naif tebessümü bana “Burası bir dergâh mı?”, “Ben başka bir zamânın mı içindeyim?” dedirtmişti. Cüneyd, “Sana fazla bir şey vâdedemem. Evimizdeki hal böyle. Senin huzur dediğin hal, sevdiğin kitaplar ve sessizlik” demişti. O dönem annemizin rahatsızlığının giderek arttığı ve babamın Tanpınar’ı yazdığı dönemdi. Bir Ramazandı. Ben çekindiğim için eve telefon dahi etmiyordum. Babamı cuma günleri İSAM’a gidip ziyâret ediyor; Cüneyd ile de uzun uzun telefonla konuşuyordum. Sonra bir Cuma günü babam, “Niyetlisin, bize gel iftar yapalım, olmaz mı?” diye sordu. Biz birlikte karşıya geçtik. Evde yemek vardı elbette ama beni misâfir görüp Cüneyd dışarıdan yemek söyledi. Sonra benim Yeldeğirmeni’nin, babamın Balat’ının ramazanlarını konuşmaya başladık. Sonra ramazanın geri kalanında birkaç gün eksikle bütün iftarları birlikte yaptık. Dalgınlıkla bir defasında, ilâç içmek için tost yemiştım vapurda. Oruçlu olduğumu daha sonra hatırladım. O akşam iftarda bunu babama söylediğimde, “Tok ağırlamak zordur. Buyur bakalım, artık güllaç yersin” diye bana takılmıştı. Bu huzur dolu sessizlik arada Cüneyd’in mûziplikleri ile bozuluyordu.

Ön odada, annemin şimdi boş kalmış televizyon koltuğunda, babam konuşurken ona hayranlıkla bakışı, babamın annemin ihtiyaçlarına olan zarif ilgisi, Cüneyd’inse başka zamanlardan kalmış evlat hâli beni çok etkilemişti. Ben evin küçük çocuğu gibi olmuştum bir anda. Çünkü kendi âilemden çok âşinâ olduğum bu iklim, büyüklerimizi yitirmemizle özleme dönüşen bir haldi benim için. Bunu kendi anneme, babama ve ablama anlattıkça onlar da duyulanıyorlardı.

Babam bir gün İSAM’da Nûrettin Ağabey’in (Albayrak) de katkısı ile bana “Cüneyd ile evlensen keşke” dediğinde ölüyorum zannetmiştim. Babam “Cüneyd’in de niyeti var, ama bunu sana kendisi söyleyemez” dedi. Kendi annem ve babam da “Cüneyt iki yaşlı ve güzel insanla yaşıyor. Elbette böyle bir tercih bir takım fedakârlıklar gerektirir. Eğer evet diyeceksen sâdece Cüneyd ile yaşamayacağını, Cüneyd’i yetiştiren o iki güzel insanın da yaşam alanına dâhil olacağını bil. Onları incitirsen hakkımız sana helâl değildir” dediler. Ben de “Başka bir yaşam alanı değil, o kütüphânede babamla yaşamak istiyorum” dedim Cüneyd’e. “Yâni benimle değil, babamla yaşamak istiyorsun” diyerek güldü. Bizim yolculuğumuz böyle başladı. Babam kütüphânedeki söz ederken, “bizim kütüphâneye bir aile geldi yerleşti” diyor ve ara ara bana “evde hiç değişiklik yapmadık, içinde bir şey kaldı ise söyle” diyordu

Ediz Meftun dünyâya geldi sonra. Annem kendi yolculuğuna doğru zorlu günlerden geçerek hiç kimseyi incitmeden, hiç kimseyi acıtmadan, teşekkürler ve şükürlerle yürümeye başladı. Hastalığının son aşamasında unutmadıkları arasında teşekkür, şükür ve babam vardı. Babam her gün annemin ömrüne gün katmak için mücâdele etti. Annemi tekrar iyileştirmek için sihirli bir iksir olsaydı dağları denizleri aşıp bulacak ve ona içirecek, diye düşündüğüm anlar oldu. Babamla aramızda kan bağı olmamasına rağmen sanırım bu süreçte gerçek bir baba-kız olduk. Annemin hastalığı sürecinde karşımıza çıkan birçok probleme çözümler ararken, sabahlara kadar annemin başında beklerken, doktor ararken, hastahâne ararken babamın kötüleşen durum karşısında zaman zaman gözyaşlarını sildiğim anlar oldu. En sonunda ona acı haberi verdiğimde yine birbirimize sarılıp sarsılarak ağladık.

El ele geçmiş bir ömre duyduğum bu hayranlık aynı zamanda bir birlikteliğin müthiş fedakârlıklarla ve bir an dahi of demeden sürdürülebilirliğini öğretti bana. Kanaatkârlık ve mütevâzı bir hayat ile her dakikayı bir anı olarak biriktirebilmenin mümkün olduğunu öğretti. Birlikte geçirdiğimiz zaman mistik bir yolculuk muydu bilmiyorum ama hayâta dâir bir lütuftu benim için. Bu güzel hâli gördükçe evin iklimine kapanıp âdeta dış dünyânın saldırgan hodbin insanlarının, kanatırcasına beni üzmesinden kendimi korumaya çalıştım. Başaramadım tabî. Berâber o huzûru yaşarken huzûrumuzu bozan müdâhaleleri yaşadık. Şimdi, keşke insanlar sâdece beni üzmüş olsalardı, diyorum. Kötülüğü bilmeyen babam, hiç anlamlandıramadı insanların bâzı hallerini. Anlamlandırdığı hallere ise kendi insanlığından, büyük olgunluk gösterdikçe, karşısındakiler kendi sınavlarını yaşadılar. Şimdi, eve bir kez olsun ziyârete gelmeyenler, ona söz verip tutmayanlar, babamın kıymetine dâir yazılar yazıp hatta il sınırlarını aşip babam hakkında konuşmalar yapmaya gidiyorlar. Âhir zamanların tahammülü güç hallerinde kaldık biz. Gidenin acısı yüreğimizde ayrı, zamânın çığ hallerinin bulantısı ayrı.

Bizim evimiz hepimiz için bir mektepti. Babamsa hayâtı bilen, kelimeleri bilen, yolu bilen, yolculuğu ve usûlü bilendi. Babamın varlığı başka zamanların akademik terbiyesinin varlığı idi. O, her şeyi, okuduğu her kelimeyi, yaptığı her işi, hatta çocukla oynadığı oyunu bile ciddiye alırdı. Günümüz âilesinin artık yitirdiği değerlerin âdeta son aktarıcılarındandı babam. Yemek saatleri sâdece insanların doyduğu saatler değildi; uzun sohbetlerin yapıldığı, bir çalışma konusunun enine boyuna tartışıldığı saatlerdi. Babam, her taşına ömrümü fedâ edecek kadar sevdiğim bu şehrin başka bir yüzyılının, fotoğraf karelerinin ve anlarının tanığı idi. Başka zamanların hasbîliğinin, kadirşinaslığının insana yakışan en insanca hallerinin temsîli idi benim için. On günde bir aradığımız, sayıları giderek azalan ilko-

kul, ortaokul, lise, üniversite arkadaşları ile nâzik, dolu dolu, geçmişî özlemle andıkları, birbirlerine “dostum” diye hitap ettikleri sohbetler ne güzeldi.

“Hasmın sitemini duymamak, hasma sitemdir” diyerek nezâketten ve insanlıktan uzak davranışlarda bulunanların yaptıklarını yüzlerine vurmayacak kadar vicdânın varlığına inanırdı. Vicdan fısıldar ve sabır önemlidir. “Kulun acelesi var, Allah’ın yok, sabret” diye tesellî edendi. Şükür ve teşekkürü dilinde milyonlarca tesbih tânesi kadar çoğaltan ve vefâtına birkaç saat kala hastahâne yatağında “Nasılsınız?” dediğimde “Her hâlin bir şükrü var” diyerek tebessüm eden ve verdiğim her damla suya son âna kadar teşekkür eden, güzel bir ruh idi babam. Vefâtından sonra eşinin yüzüğünü serçe parmağına, kendi yüzüğünün yanına takan ve buruk bir tebessümle sevdiğinin kabri başında yüzüğüne dalıp giden, ince bir başka zaman sevdâlısı idi. Bir insanı, bir çocuğu yumuşacık seven ve ardından “beni kimse, dedem gibi “Meftun” diye çağırmasın! Kimse onun gibi güzel “Meftun” diyemiyor” diyen ve yas tutan bir çocuk bırakabilecek kadar naifti yüreğe dokunuşları.

Ben sağlığında, her saatinde onun yanında oldum. Herkes “Doktoranda ve meslek hayâtında işlerin ne kadar ters gitti” dediğinde, içim sızlıyor ve hemen “Acaba başka bir temponun içinde olsaydım bu kadar şükredecek şey biriktirebilir miydim?” diye düşünüyorum şimdilerde. Babam benim en güzel tesellî edenimdi. Bâzen bâzı konularda çektiğim acıyı görmemek için gözlerini gözlerimden kaçırırdı ve uzaklara dalarak “Vazgeçme sakın sen çalış, boşa çalışıyormuşsun gibi gelmesin. Elbet her şeyin vakti var” derdi. Bâzen “Baba neyi çalışayım? Belirsizlik, güçlük... Her şey öyle yorucu ki rûhum incindi” derdim. “Hiç incinmeyen ruh var mı?” derdi. “Ça-

lış, sâdece çalış ve doğru yoldan ayrılma. Doğru yoldan gitmek güçtür ama hesabı kolaydır...”

Onun dîn anlayışı ibâdetten ibâret değildi. İnanç, görünen, gözlemlenebilen bir kıyâfet ya da semboller de değildi babamın dünyâsında. Bu inanç, ahlakla, düşünme şekliyle, uygulamalarıyla özellikle kul hakkı bilinci noktasında, rûha nüfuz eden bir inançtı. Din, şehirli bir insanın naif, ölçülü ve sessizce yaşayan idrâkı idi. Bir defasında “Din gösterişe, milliyetçilik ise şiddete döndüğünde ben de cemiyet içinde bu meselelerden kendimi çekmeye ve inancımı içimde yaşamaya başladım” demişti. Bu, benim için bir ölçünün hep varlığının bir başka göstergesi idi. Yumuşacık gülümsemesi dînî ya da millî bir konuda zamânın taşkın ve ölçüsüz hallerine tanık olduğunda birden değişir ve kimsenin bakmadığı bir minvalden konuya bakarak en keskin yorumu yapardı. Bir defasında “Ölümden sonra kişilere verilen ödüller nedir?” diye sormuştu. Ben onun bir soru olmadığını bir tavır olduğunu kavramış “Size, sizden sonra ödül verilmesin mi?” demiştim gülerek. Ciddîleşerek “Kat’iyen!” demişti. “Benden sona verilen hiçbir ödülü kabul etmeyin” diye vasiyet etmişti defalarca. “Ölenin ardından ona verilen ödüllerin ve verilen sokak isimlerinin, kurumlara verilen isimlerin ülkenin iklimi değıştikçe değıştiğini ve değışeceğini bilecek kadar yaşadım” demişti. Aynı kararlı ses tonunu vefâtından on gün evvel babamın çok dalgın, artık yüzünü başka bir dünyâyâ dönmüş olduğunu fark edince, bir umut diyerek yanına gittiğimde, önünde pufa oturup, ellerini ellerime alıp “Babacığım benim dağ gibi varlığınıza ihtiyâcım var. Cüneyd, Ediz, ben hiçbir şekilde yokluğunuza hazır değiliz” dediğimde, kararlı bir şekilde “Ben hazırım!” demişti.

Sonra babam bir Perşembe günü Cüneyd’i okula uğurlar uğurlamaz beni yanına çağırdı. Elinde kocaman bir kutu vardı. “Ban-

yoya gel bakalım” dedi ve bâzı belgeleri ve defterleri yakmak istediğini söyledi. Sebebini soramazdım elbette. Sâdece dediğini yaptım. Bâzı mektupları ve defterleri birlikte yaktık. Ben babamın bu kararlı hâlini gördüm ve bilerek hazırlanarak yolculuğa çıktığına şâhit oldum. Bir insanın ölümüne olan inancı ve ölümden hiç korkmaması nasıl bir haldir, diye düşündüğüm bir anda altı yaşındaki oğluma çiçekleri sularken ölümü anlattığını işittim. “Meftun, bak, bu çiçek ne olmuş?” diye sordu. Ediz Meftun “Solmuş dedeciğim” dediğinde “Evet solmuş, ölmüş” dedi. “Şimdi bak bu yapraklar kurumuş. Alalım, boş kalsın saksı, çiçek ekelim, yeni bir çiçek büyüsün bu topraktan” dedi. Dikkatli gözlerle bakan Ediz Meftun’un yanağına dokunarak “İnsanlar da böyle Meftun” dedi. “Ölürler ve başka insanlar gelir dünyâya. Annem, babam, hâtıralarım hep başka âlemde artık benim” dedi. Ediz ben ellerimi kulaklarıma kapatsam da duyduğum o soruyu sordu dedesine, “Babaannem de öldü, siz de ölüp babaanneme mi gideceksiniz?” dedi. “Kim bilir?” dedi dedesi. Ediz Meftun, babaannesinin mezarına dedesiyle gezmeye gidiyormuş gibi giderdi. Ama şimdi dedesinin mezarına bir mâtem duygusu ile gidiyor. “Herkesin, Heidi’nin bile dedesi duruyor. Benim dedem niye gitti? Bu kalabalıklar gitsin, dedem gelsin” diyor. Ben sessizce dinleyip elini tutuyorum Meftun’un. Hastahânedede dedesinin ellerini sıkıca tuttuğum gibi. Özlüyoruz şimdi. Derin bir özlem bize kalan. Evin içinde kimi zaman öksürüğünü duyduğumu zannediyorum ya da Cüneyd ayak sesini duyduğunu sanıyor. Her şey, bütün düzen; kitapları, defterleri, ilâçları, kremleri, mutfaktaki bisküvileri her şey... Gelen postaları, yarım kalan kitabı, olduğu gibi duruyor ve ben kendimi şimdi ölümün sessizliğinde bir türbenin bekleyeni gibi hissediyorum. Tamamlanan bir ömür içinde yarım kalan ne çok şey var oysaki. Bir âlem içinde yolculuk yapıp nasîbime düşen mânevî zenginliği tadarken, ölümün soğuk yüzü ile birlikte şimdilerde sanki gök

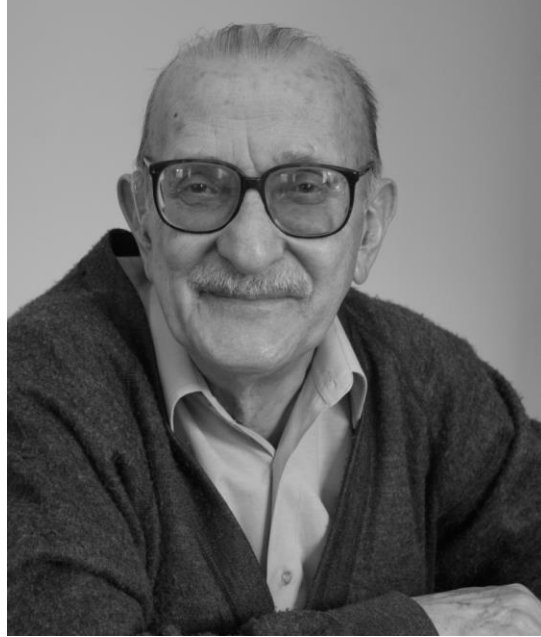
kubbe altında öylece kalmışım gibi yastayım. Hayâtımdan tebes-süm, evimden nefes ve ömrümüzden bereket eksildi bizim. Bâzen böyle anlatınca anlaşılması güç geliyor insanlara ama o tebessümle, sarıp sarmalayan hal ile, hastalandığınızda size çorba pişirip başınız-da siz uyurken bekleyen güzel insan ile yaşayıp onu kaybetmek böy-le hissettiriyor.

İnsan ayakta kalmak için teselliler, şükür ve teşekkürler buluyor kendine. Teşekkür edeceklerim arasında Sinan Uluant ve Zeynep Uluant var. Babamın çok kıymet verdiği hasbîliği ve kadirşınas-lığı, bizlerden hiç esirgemediler. Dışarıdan bakınca hep babamın ge-lenek üzerinden onlarla bağ kurduğunu, geleneği ve şehri bilmenin onları bir araya getirdiğini gözlemledim. Özellikle Sinan Bey'in baba-mın sağlık sorunları sırasında Dr. Tefvik Özpaçacı beyefendi ile bizi tanıştırmaması ve beyefendinin, başka zamanların hekimi olarak baba-mın gönlünü anlaması ve vicdan ile muâmele etmesi benim için bir şükür vesilesiydi. Kendisine de şükran borçluyum. Uluant Ailesi ile bayram sohbetlerimiz, telefon ile hal hatır konuşmalarımız hep anı hânemizde birikmiştir. Babamın bir önceki hastahâneye yatışında da ziyârete gelmişlerdi; annemin hastahânedeki yatışlarında olduğu gibi.

Sinan Bey bir bayram ziyâreti sırasında, annemsiz ilk bayram-da, babam ile bana bir nehir söyleşi yaparsak yayınlamaktan mutluluk duyacağını söylemişti. Bizler de çok memnun olmuş, kabul et-miştik. Ancak annem yeni vefat etmişti ve biz taşınmak zorunda kal-dık. Bu zamâna kadar teslim edemedik. Ancak hiç vazgeçmedik. Çünkü babam "Sinan Bey'e söz verdik" diyerek hazırladığım soru-lara uzun uzun cevaplar verdi. Ancak tam istediğimiz anlamda ta-mamlayamadık. Tamamlandığı şekli de yayına uygun elbette, ama insan gidenin arkasından ne çok soru vardı sorulamayan, cevapla-namayan, demekten kendini alamıyor. Önümüzdeki zamanda bu

söyleşinin de yayımlanması hem bize hem Uluant âilesine güzel duygular hissettirecek sanırım. Şimdi keşkelerimiz çok. Elbette bunlardan biri de bu kitabı babamın sağlığında toparlayamamış olmamızdır. Ama ona söz verdiğim gibi sağlığında bitmeyen pek çok şeyi bitireceğim. Artık hepsi birer vasiyettir.

Bütün bu anılar, dokunduğu eşyalar, kitaplar, bir ömrün fotoğrafları, notalar ve biriktirdiği şeyler içinde yaşarken bir yandan kendimi bu hâtıraların türbedârı gibi hissediyorum diğer yandan ise yolcuğumun kalanında onun hayâta ve insanın rûhuna güzel dokunuşlarını başta Meftun'a ve tanıdığım bütün çocuklara anlatacağım için mutluyum. Anlatacağım ki iyi insanlara ve iyiliğin gücüne, tebessüme, huzûrun hayâta kattıklarına inançlarını kaybetmesinler. Karşılarna ne çıkarsa çıksın iyilerin yüzü suyu hürmetine yola devam etsinler☺

Sâmiha Anne İçin¹

İnci A. Birol

Sevgili gençler ve onların kıymetli öğretmenleri ile cümleyi muhabbetle selamlıyorum.

Lisenizde tertiplenen bu güzel günde, sizlerle berâber olmaktan çok memnunum. Çünkü bu berâberlik bana, geçmişte öğretmen olarak yaşadığım o güzel günleri hatırlattı. Sizlerin arasında kendimi daha genç ve daha güçlü hissettim. Hele böylesine kıymetli bir isimi yâdetmek için toplanmış olmamız, ne büyük sevinç ve mutluluk vesîlesi!

Bana ayrılan zamânı iyi kullanabilmek için, aldığım notlar yardımcı olacak. Aksi halde konumuzun câzibesi ve derinliği, bize zamânı unutturabilir.

Bilindiği gibi doğum ve ölüm, yaradılışın değişmeyen kânûnudur. Ancak nâdir de olsa ezel anasından ölmek üzere doğan, âleme rahmet olarak yollanmış müstesnâlar vardır. Çok zaman bunları hakkıyla anlayabilmek ve anlatabilmek, beşerin sınırlı idrâkini aşar. Bizler bu mübârekleri ancak, görebildiğimiz kadarıyla gösterir, tanıyabildiğimiz kadarıyla tanıtabiliriz. İşte Sâmiha Ayverdi bu büyükler kâfilesinden, çok kıymetli bir büyüğümüzdür.

Sâmiha Hanımefendi'yi ilk defa, 9 Aralık 1961 günü, karlı, soğuk bir havada, evlerinde ziyâret ederek tanıdım. Hayâtımın dönüm noktası olan bu karşılaşmayla başlayan yakınlığımız, ana- evlattan da öte bir muhabbet ve disiplin içinde devam etti. Bu yakınlıktan dolayı

¹ 24 Mart 2016 günü Samiha Ayverdi Anadolu Lisesi'nde yapılan konuşmanın metni

kendilerini dâima mânevî annem olarak kabul etmişimdir.

Aslında Sâmiha Anne, hepimizin, hatta bütün yaratılmışların dostu olarak bu âleme teşrif etti ve onları bir ana şafkati ile kucakladı, kolladı. Kapısı, her sınıftan halka dâima açıktı. Câhil- okumuş, zengin- fakir, çocuk- yetişkin, meczup- ârif veya Hak âşığı herkesin, onun muhabbet halkasında bir yeri ve faydalandığı, feyz aldığı pek çok şeyleri vardı.

Nitekim kendileri, bir şiirinde bizlere şöyle seslenirler:

"Handır bu gönlüm, yıkık, dökük / Fakir konuklar, zengin konuklar/ Âlim konuklar, câhil konuklar/ Gelen konuklar, geçen konuklar./ Hele bir Hancı vardır, hiç çıkmaz oradan, çıkmaz oradan."

Gerçekten de o engin gönülde, ilâhî sevgiliden başka hiç bir şeye yer yoktu. İki âlemi de, kalben terk ederek ehline bırakmış olan Ana Sultan, yaşadığı sürece dünyâyı da, âhireti de, zerre kadar ihmal etmedi.

Hayatı boyunca yaratılmışlara yâr ve yardımcı olmayı, yarata-na vefa borcu bilerek âleme örnek ve önder oldu. Çünkü o, Hak için halka hizmeti nâfile ibâdet bilmiş, dünya ile âhireti terâzinin iki kefesine oturtup, aynı hassasiyet ile değerlendirmişti.

Sâmiha Sultan, bir yandan mürebbî sıfatına bürünüp, gençlere hitap ederken, diğer taraftan hayâtı boyunca yazdı, yazdı. Kalemini gönül hokkasına daldırarak tükenmek bilmeyen bir enerji ile bilmemiz gereken her şeyi yazdı.

Peki, sâdece yazdıklarını okumak bizim için yeterli olacak mıydı? Bunca emek sarfederek bizden, ısrarla istedikleri acaba neydi?

Şüphesiz ilk önce, dünyâyı yollanmamızın aslî sebebi olan insanlığımızı kazanabilmek. Yâni insan olmak. İkinci olarak da, bizi mil-

let yapan, millî kimliğimizi şekillendiren niteliklerimizi farkedip onları korumak ve kollamak.

İsterseniz Sâmiha Annemizin isteklerini biraz daha açmaya çalışalım. Çünkü kendileri bunları bizden isterken, sâdece kalemlerini dile getirmekle kalmadılar. Aynı zamanda yazdıklarını bizzat yaşayarak bizlere gösterdiler. Hedefleri Türk gençliğini uyandırmak ve kaybettikleri ata yâdigârı güzel hasletleri tekrar kazandırmaktı.

Meselâ ne yazık ki günümüzde pek mühimsenmeyen kul hakkının önemini anlatmak, haram ve helâli kollamak, güvenilir ve dürüst olmak, edep ve saygı çerçevesinde hizmete âmâde olmak, sabırlı ve merhametli olmak gibi aslî görevlerimizi bize hatırlatmak istediler.

Arzu ettikleri ikinci husus ise, mensup olduğumuz Türk-İslâm medeniyetine sâhip çıkmak, korumak ve günümüzün şartlarına uygun şekliyle yüceltmekti. Bunu başarmak ise, ancak medeniyetin rûhunu, mânâsını, özünü iyi ve doğru bilmekle mümkün olabilecekti. Çünkü unutmayalım ki, gerçek mânâ, nesnelerin değişen niteliklerinde değil, değişmeyen özündedir. Nitekim yazdıkları hâtıra türü eserlerinde, bize ibret ve ders olması için şahit oldukları yaşanmış olayları hikâye ettiler.

"Yükselmeyi ve büyüklüğü kendimiz için değil, vatan ve îman dâvâsında yararlı olmak için isteyelim. Yolumuz Hak yolu olsun. Dünya ne insansız ne de şeytansızdır. İnşallah biz insanlar kâfilesinden oluruz." derken, kültürümüzü ve onun ana damarlarından gelenekli sanatlarımızı da ihmal etmediler.

Süheyl Ünver hoca ile başladığımız sanat yolculuğunda, Muhsin Demironat hocayı da tanımamızı ve kendisinden istifâde etmemizi istediler. Çünkü bezeme sanatlarımız, 17. yüzyılın sonlarına doğru

bozulmaya başlamış, tanzîmat sonrası tanınmaz hâle gelmişti. Bunun başlıca sebebi, toplumda şuursuzca başlayan batı hayranlığı idi. Halkımız kendi sanatlarına yabancı kalmış ve yüzünü batıya çevirerek gördüğünü câhilce taklit etmek gibi bir hevesin esîri olmuştu.

Bu şartlarda, Süheyl Ünver, Muhsin Demironat, Necmeddin Okyay, Rikkat Kunt hocalarımız, tezhip, minyatür ve hat gibi gelenekli sanatlarımızı, tekrar hayâta kavuşturan mücâhit sanatkârlardandır.

Sâmiha Annemiz bu konuda da bizi uyardılar ve yardımcı oldular. Ağabeyleri Yüksek Mîmar Ekrem Hakkı Ayverdi Beyefendi, birlikte evlerine yaptığımız bir ziyaret sırasında, seneler önce tezhibini Muhsin Hoca'ya sipariş olarak yaptırdığı Hilye-i Saadet levhasını, tekrar esas sâhibine vermekle gönlünü hoş etti. Böylece Kubbealtı'nda, Muhsin Hoca ile dersler başladı. Çiçek Derman ile birlikte hocanın anlattıklarını teybe alıyor, sonra kâğıda aktarıyor, kaybolmaya müsâit desenlerini fırça ile çizip yeniliyorduk. Bu usta çırak alışverişi, hocamızın sağlık durumundan dolayı, yoğun olarak bir yıl devam edebildi. Fakat hocamız ile dostluğumuz bâkî kaldı.

Daha sonra müzehhibe Rikkat Kunt Hoca'yı tanıdık ve sanat alanındaki tecrübelerinden faydalandık. Velhâsıl, üç hocanın da vefâtına kadar devam eden bu güzel alış verişler sonunda, oldukça zengin bir arşiv meydana geldi.

Ancak millî sanatlarımızın âbide şahsiyetlerini yakından tanımak ve talebesi olmak, bizlere önemli bir görev de yüklemiş oldu. Hocalarımızdan aldığımız emânetleri, talebelerimizle yaptığımız çalışmalar ile zenginleştirdik. Kubbealtı Vakfı'ndaki kurslar için hazırladığımız müfredat programı, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi'ndeki derslere hem başlangıç, hem de rehber oldu ve üniversite çatısı altında daha da gelişti.

Ancak bu da yeterli değildi. Bilgilerin gelecek nesillere ulaşması, bunların yayımlanması ile mümkün olacaktı. “Söz uçar, yazı kalır.” diyerek, Sâmiha Annemizin yolunu tâkip ettik ve yine kendile-rinden aldığımız işâretle, arşivimizdeki birikimi, kaleme aldık.

Fakat îtiraf etmem gerekirse, işin en zor yanı da bu oldu. Çünkü sanat eğitiminde yaparak gösterilen bilgileri, yazarak târif etmek hiç de kolay olmadı. İşte *Motifler* ve *Desen* kitapları, neredeyse altmış seneye yaklaşan böyle bir çalışma ile ortaya çıktı ve gençliğe armağan edildi.

Sözlerime son verirken, uzun seneler bu sektörde hizmet eden bir hoca olarak, vatanımızın geleceği ve temînâtı olan aziz ve kıymetli gençlere bir tavsiyem olacak. “Şunu unutmayınız ki, yürüdüğünüz yol, varacağınız menzilden daha önemlidir. Çünkü varacağınız menzilin değeri, katettiğiniz yoldaki yürüyüş şeklinize bağlıdır. İnsan, hayâtı boyunca geçtiği yollarda güzel izler bırakmalı ve rastladığı izlerden de ders almalıdır.

Sizlere başarılı ve sağlıklı bir gelecek diliyorum. Var olun ve millî dâvâlarınızda birlik olun. ■

Bulut Beklentisi

Kâmil Uğurlu

Bu âlemden çoktan göçtüm
Divâne dervişler gibi geçtim kendimden
Kalbim buralardaysa hâlâ
Onun serseriliğinden

Pazar eyledim de gönlümü
Ne alan var, ne satan
Pervazıma alıcı kuşlar kondular
Kanatları alacalı, çoban aldatan

Dediklerimi şaka belleme şâhım
Gün eğildi, vakit dar
Bensiz geleceksen eğer kapıma/gelme
Ben beni bekleyeceğim sonsuza kadar

Eşkiyâ çeriler çevre yanımda
Eğersiz atlara ters binip gittim
Sultan Osman sandılar beni
/oysa ben
Çocuk günlerimin peşisıra seğirttim.

Tabanı yanık itler gibi peşimde
Korku ve ümit, ikisi
Oysa kalmadı dağlarımda/bir nefes kadar
Ne bir rüzgâr, ne bir bulut beklentisi

Millî Mücâdele Yıllarında Mehmet Âkif

Prof. Dr. Abdullah Uçman

Hepimizin çok iyi bildiği gibi, 29 Mayıs 1453 târihinden beri Osmanlı Devleti'nin pâyitahtı olan İstanbul 16 Mart 1920 sabahı İtilâf devletleri askerleri tarafından fiilen işgal edilince, işgal altında eli kolu bağlı bir şekilde oturmayı onurlarına yediremeyen vatansever Türk aydınları küçük gruplar hâlinde mukaddes mücâdelenin cereyan etmekte olduğu Anadolu'ya geçmeye başlar. İstanbul'un işgali üzerine ölüm-kalım mücâdelesinin yapıldığı Anadolu'ya geçen yüzlerce meçhul kahraman yanında, devrin tanınmış sîmâlarından hatıra ilk gelenler arasında Ruşen Eşref, Hâlîde Edip, kocası Dr. Adnan (Adivar), Yâkub Kadri, Hamdullah Suphi, Fâlih Rıfki, Mehmet Âkif, Yunus Nâdi ve Hüseyin Kâzım Kadri gibi devrin tanınmış sîmâları da yer alır. İsimlerini zikrettiğimiz bu şahsiyetlerin her birinin Anadolu topraklarına adım attığı ilk günden başlayarak büyük zaferin kazanıldığı 30 Ağustos 1922'ye kadar geçen üç yıl süresince Millî Mücâdele içinde insanüstü denebilecek faâliyetleri söz konusudur.

Ancak bugün biz burada sâdece, "Bugün icmâ-ı ümmet Anadolu'dadır."¹ diyerek Anadolu'da başlayan mücâdeleye fiilen katılan ve bir yandan câmi kürsülerinde yaptığı konuşmalarla, bir yandan da yazdığı yazılarla Türk milletini mukaddes dâvâyâ çağıran Mehmet Âkif'in bu yıllardaki faâliyetlerini gözden geçirmeğe çalışacağız.

Mehmet Âkif'in bu yıllara âit şiirleri kronolojik bir sırayla ele

¹ *Sebîlürreşad*, nr. 466, 13 Kânun-ı evvel 1336/1920, s. 277.

alındığında, onun I. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden îtibâren büyük bir karamsarlığa kapıldığı dikkati çeker. Bunda, memleketin ve milletin içine düştüğü perîşan manzarayla birlikte İslâm âleminin gözle görülür bir şekilde parçalanmaya yüz tutmasının da büyük rolü vardır. Onun 1919 târihini taşıyan "Hüsrân" başlıklı manzumesi, Türk milletinin ve İslâm âleminin içine düştüğü fecî manzarayı bütün yönleriyle gözler önüne sermesi bakımından büyük önem taşır.

I. Dünya Savaşı'nın sona erip de Türk vatanının taksim edilmeye başlandığı sırada Mehmet Âkif sesinin çıktığı kadar:

"... Türkler'in yirmi beş asırdan beri istiklâllerini muhâfaza etmiş bir millet oldukları târihen müsbî bir hakîkattir. Halbuki Avrupa'da bile mebd-i istiklâli bu kadar eski zamandan başlayan büyük bir millet yoktur. Türk için istiklâlsiz bir hayat müstahildir. Târih de gösteriyor ki Türk, istiklâlsiz yaşayamamıştır!"² diye haykırmaktan geri durmaz. İzmir'in 15 Mayıs 1919 sabahı Yunan ordusu tarafından işgâli üzerine yeis ve üzüntüsü son haddine varmasına rağmen ümidini asla kaybetmeyen ve Türk milletinin istiklâlden mahrum kalabileceğini bir an için olsun aklından geçirmeyen Mehmet Âkif, Anadolu'da başlayan Millî Mücâdele'nin kısa zamanda bütün memlekete yayılacağına can u gönülden inanmaktadır.

Yakın dostu Eşref Edib'in naklettiğine göre, 1920 yılı Şubat ayının ilk haftasında bir gün büyük bir heyecanla *Sebîlürreşad* idârehânesine gelen Mehmet Âkif, Millî Mücâdele'nin başladığı Balıkesir cephesine gideceklerini söyler ve hiç gecikmeden İstanbul'dan ayrılarak berâberce Balıkesir'e hareket ederler.³ Cephede millî müdâfayı bizzat gören ve Millî Mücâdele'yi "büyük bir gazâ" olarak nitele-

² "Manda Meselesi", *Sebîlürreşad*, nr. 437-438, 21 Ağustos 1335/1919, s. 175.

³ Eşref Edip, *Mehmet Âkif-Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1962, s. 128-129.

yen Mehmet Âkif, burada büyük bir heyecanla “Zafer yolu bu yoldur!” demekten kendini alamaz. Mehmet Âkif, Batı Anadolu’da başlayan direnme hareketlerini desteklemek ve teşvik etmek üzere, Balıkesir’de (o günkü adıyla Karesi) Zağanos Paşa Câmii’ni dolduran cemâatin ısrârı üzerine kürsüye çıkarak memleketin içine düştüğü fecî durum karşısında neler yapılabileceğini ve millet olarak ne yapılması gerektiğini de veciz bir şekilde dile getirir. Zağanos Paşa Camii’ndeki konuşmasına

*Cihân altüst olurken seyre baktın, öyle durdun da,
Bugün bir serserisin, derbedersin kendi yurdunda!
Hayat elbette hakkın... Lâkin, ettir haykırıp ihkâk,
Sağırdır kubbeler, bir ses duyar: Dâvâ-yı istihkâk...*

mısrâlarını okuyarak başlayan Mehmet Âkif, konuşmasında ana hatlarıyla şu noktalar üzerinde durur:

-Müslüman milletler uzun bir zamandan beri temas hâlinde bulundukları batılı milletlerin ilerleme yolunda attığı adımlarla pek ilgilenmemişler; “umûr-ı din”e olduğu kadar “umûr-ı dünya”ya da “bîgâne” kalmışlardır. Batı dünyâsında büyük bir süratle gelişen teknik medeniyet hârikalar yaratırken müslümanlar değil bunlardan yararlanmak, bunlardan haberdar bile olamamışlardır. “Yeryüzünde yaşamak herkesin hakkıdır, ancak yaşamayı hak etmek gerekir.”

-Batı dünyâsının güçlü oluşunun temelinde birlik ve berâberlik şuuru vardır. Aynı şekilde müslümanlar için “hakk-ı hayat” da, ancak birlik ve berâberlikle mümkün görünmektedir: “Eğer Müslümanlar yaşamak istiyorlarsa cemâat arasında nifâka, şikâka, dargınlığa, küskünlüğe, ayrılık ve gayrılığa meydan açabilecek en ufak sözlerden, en ehemmiyetsiz görünen hareketlerden bile çekinmelidirler.”

-Yeis ve ümitsizliğe düşmek İslâm dînine göre “küfür” sayılmıştır. Bunun için, müslümanların Allah’ın merhamet ve yardımından ümit kesmemesi, tek tek üzerlerine düşen görevleri yaptıktan sonra vaad edilen kurtuluşu beklemeleri gerekir.

-Başta din, nâmus ve vatan olmak üzere bütün varlığımız tehlikeye düşmüş, düşman kapılarımıza dayanmıştır. Bu durumda yapılacak şey, ayrılık-gayrılık gibi küçük meseleleri bir tarafa bırakmak ve el birliğiyle bu nâmert istîlâyı bir an önce geri püskürtmektir.⁴

Konuşmayı dinlemek üzere Zağanos Paşa Câmii’ni dolduran yüzlerce Balıkesirli müslüman büyük bir heyecan içinde gözyaşı dökerken Mehmet Âkif, Türk milleti için Allah’tan sabır, sebat, zafer ve yardım dileyerek kürsüden iner. Bu konuşmayı yaptıktan sonra Balıkesir’de birkaç gün daha kalır; bir süre cephede kahramanca çarpışan mücâhitlerle görüştüktan sonra yüksek bir moralle İstanbul’a döner.

Hepimizin bildiği gibi, bu sırada Anadolu’da ise bir yandan millî cepheler kurulmaya, millî ve mukaddes mücâdele memleketin dört bir yanında varlığını hissettirmeğe başlarken, diğer yandan 23 Nisan 1920 günü Ankara’da Anadolu’daki bütün vilâyetlerden gelen temsilcilerle işgal altındaki İstanbul’dan kaçabilen bir kısım mebusların da katılmasıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi açılır.

İstanbul 16 Mart 1920 sabahı îtilâf kuvvetleri tarafından fiilen işgal edilince, şehir maddî-mânevî kasvetli bir havaya bürünür. İşgal kısa zamanda çekilmez bir hal alınca, Mehmet Âkif, Eşref Edib’e:

-Artık burada duracak zaman değildir, gidip çalışmak lâzım. Bizim tarafımızdan halkı tenvîre ihtiyaç varmış; çağırıyorlar, mutlaka

⁴ Mehmet Âkif’in burada yaptığı konuşmanın tamamı *Sebîlürreşad*’da yayımlanmıştır (nr. 458, 12 Şubat 1336/1920, s. 183-186).

gitmeliyiz. Ben yarın Ankara'ya hareket ediyorum. Hiç kimsenin haberi olmasın. Sen de idârehânenin işlerini derle topla, *Sebilür-reşad* klişesini al, arkamdan gel. Meşihat'takilerle de temas et, Harekât-ı Milliye aleyhinde bir halt etmesinler!"⁵ diyerek, Anadolu'da başlayan Millî Mücâdele'ye fiilen katılmaya karar verir ve 1920 yılı Nisan sonlarına doğru bir sabah erkenden henüz on iki yaşındaki oğlu Emin'le birlikte İstanbul'dan ayrılır.

Yol arkadaşı Ali Şükrü Bey'le Üsküdar'da buluştuktan sonra A-lemdağ yoluyla deniz kıyısına varır ve buradan bulduğu bir motorla İnebolu'ya ulaşır. İnebolu'dan da Ankara'ya hareket eder ve nihâyet Mayıs başlarında Ankara'ya varır (9 Mayıs 1920). Oğlunun naklettiğine göre, Ankara'da Meclis önünde Mustafa Kemal'le karşılaşan Mehmet Âkif'e Mustafa Kemal: "Sizi bekliyordum efendim, tam zamânında geldiniz!" der. Mehmet Âkif Ankara'ya varır varmaz Hacı Bayram Câmii'nde kürsüye çıkarak kuvâ-yı Milliye'nin bir İttihatçı hareketi olmadığını; bu vatani kaybedersek gidecek bir yerimiz kalmadığını; bunun bir cihad ve bu cihada katılmanın da farz olduğunu halka anlatır. Mehmet Âkif Ankara'ya yerleştikten kısa bir süre sonra, Miralay İsmâil'in istifâ etmesi üzerine, onun yerine, Meclis Reisi Mustafa Kemal'in isteği ve teklîfi ile Burdur mebusu seçilir. Bir süre sonra da halkı cepheye ve birliğe dâvet için, önce Eskişehir'e, hemen arkasından da yine oğluyla birlikte Burdur'a gider. Burada, kendisini hasret ve muhabbetle bağrılarına basan Burdur halkına da vaaz ve nasihat eder. Bu sırada dinleyiciler arasında bulunan oğlu Emin, babasının buradaki konuşmasını şu şekilde nakletmektedir:

"... Babamı ilk defa Burdur'da hükûmet konağında üç-dört yüz kişiyi mütecâviz bir cemâata karşı hitap ederken gördüm. Fazla bağırıldığı zaman sertleşen gür sesiyle konuşuyor, çok heyecanlı ol-

⁵ Eşref Edib, *Mehmet Âkif*, s. 139.

duğu bütün hareketlerinden belli oluyordu. İzmir havâlisinden sızan kara haberleri, vatandaşlarımıza yapılan işkence ve hakâretleri, mülevves çizmeler altında çiğnenen târihî ve ilâhî mâbedlerimizi öyle yanık bir dille ifâde ediyor, bu fecâyîin yürekler acısı avâkibini öyle acı bir dille târif ediyordu ki... Ben de dinleyiciler arasına sıkışmıştım. O muazzam kalabalık derin bir sükûta dalmıştı. Lâkin bu öyle bir sessizlik, öyle bir hava idi ki, kasırgalar koparacak ruhların, kellesini koltuğuna almaya niyet eden başların son kat'î karârından doğuyordu. Bir de şurada burada hissiyâtına mâlik olamayarak hıçkırıklarını tutamayan vatanseverlerin iniltileri duyuluyordu.”⁶

Mehmet Âkif Burdur’da bir hafta kadar kaldıktan sonra, oradan Sandıklı’ya geçer ve bir gece yatsı namazını müteâkip minbere çıkarak orada da aynı mâhiyetle bir konuşma yapar; daha sonra Antalya yoluyla tekrar Ankara’ya döner. Ankara’ya dönüşünden birkaç gün sonra Birinci İnönü Zaferi’nin müjdesi gelir. Yine oğlunun bildir-diğine göre, Mehmet Âkif bu habere çocuklar gibi sevinir. Bir müddet sonra, 2 Ekim 1920 târihinde başlayıp 22 Kasım’a kadar devam eden Konya isyânının bastırılması için, Millet Meclisi tarafından bu sefer Ankara’dan Konya’ya gönderilir. Daha önce Balıkesir halkına yaptığı gibi, Konya halkına da onların anlayabileceği bir dille nasihat eden Mehmet Âkif, vatanın yok olmak tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğunu, ayrılık-gayrılık yerine milletin tek bir vücut hâlinde birleşerek Ankara’da yeni kurulan hükûmete yardım etmeleri gerektiğini hatırlatarak isyancıları iknâ etmeğe çalışır.⁷

Öte yandan, İstanbul’da artık rahatça çalışma imkânı kalmayınca, Eşref Edib de, daha önce Mehmet Âkif’in vermiş olduğu tâli-

⁶ Emin Âkif Ersoy, “Safahât Şairini Oğlundan Dinleyiniz.”, *Millet*, nr. 107, 19 Şubat 1948, s. 16.

⁷ Eşref Edib, *Mehmet Âkif*, s. 142.

mâta uyarak *Sebîlürreşad* mecmuasının başlık klişesini alır ve Karadeniz yoluyla önce İnebolu'ya, oradan da Kastamonu'ya geçerek durumu Ankara'da bulunan Mehmet Âkif'e bildirir. M. Âkif, Eşref Edib'ten aldığı haber üzerine, Meclis'in karârı ve halkı aydınlatma vazîfesiyle Ankara'dan ayrılır; 19 Ekim 1920 sabahı Kastamonu'ya gelir. Burada bir yandan civar kasaba ve köyleri dolaşarak halkı aydınlatırken, bir yandan da Eşref Edib'le birlikte *Sebîlürreşad*'ı yayımlamaya başlar.

Sebîlürreşad'ın Kastamonu'da yayımlanan 25 Teşrîn-i sâni 1920 târihli ilk sayısında, mecmuanın niçin Anadolu'ya nakledildiği şu şekilde açıklanır:

“İngilizler merkez-i hilâfeti işgal ile zulüm ve tazyiklerini artırdılar. Maddî, mânevî bütün hürriyet-i İslâmiye'yi selb ettiler. Her şeyi tahakküm ve irâdeleri altına aldılar. Bunun üzerine Müslümanlığı ve müslümanların hukûkunu müdâfaa husûsunda hiçbir tesir altında kalmayarak daima istiklâl-i efkârını muhâfaza etmiş bulunan *Sebîlürreşad*'ın İstanbul'da intişârına imkân kalmadı. Onun için inâyet-i Hak'la risâlemizi bugünden îtibâren Anadolu'da neşretmeğe başlıyoruz.”⁸

Mehmet Âkif Kastamonu'da bir yandan *Sebîlürreşad*'ı yayımlamayı sürdürürken, bir yandan da Anadolu'nun dört bir cephesinde başlamış bulunan Millî Mücâdele hakkında halkı aydınlatmak ve moral vermek ihtiyâcını hisseder. Bunun için, yine en tesirli yol olarak câmi kürsülerinde konuşmalar yapmayı tercih eder. Kastamonu'ya gelişinden sonraki ilk Cuma günü şehrin en büyük câmilerinden Nasrullah Câmii kürsüsüne çıkar. Mehmet Âkif burada yaptığı konuşmada, cemâatin kolayca anlayabileceği açık bir ifâdeyle Sevr

⁸ *Sebîlürreşad*, nr. 464, 25 Teşrîn-i sâni 1336/1920, s. 264.

muâhdesinin Türk milleti için bir ölüm fermânı olduğunu, bunu kabul etmenin esâreti ve yok olmayı kabul etmek demek olduğunu îzah ederek Türk yurdunun geçirmekte olduğu tehlikeyi yine gâyet net bir şekilde gözler önüne serer.

Buradaki konuşmasına önce *Kur'ân-ı Kerîm*'deki Âl-i İmran, Tevbe, Bakara ve Mâide sûrelerinden bir kısım âyetler okuyarak ana hatlarıyla şu hususlar üzerinde durur:

-Düşmandan asla dost olmaz, düşman hiçbir zaman “mahrem-i esrâr” kabul edilemez. Türk milleti arasında öteden beri yaygın olan “İngiliz adâleti”, “Fransız hamiyeti”, “Alman dehâsı”, “İtalyan terakkiyâtı” gibi sloganlar, asla îtibar edilmemesi gereken, gerçek dışı sözlerdir. Mehmet Âkîf'e göre: “Avrupalıların ilimleri, irfanları, medeniyetleri, sanâyideki terakkîleri inkâr olunur şey değildir. Ancak insâniyetlerini, insanlara karşı olan muâmelelerini kendilerinin maddiyattaki terakkîleriyle ölçmek kat'iyen doğru değildir.”

-Sık sık vicdan hürriyetinden bahseden Batılılar aslında dünyânın en mutaassıp cemâatidir. Bu yüzden, çocukları doğar doğmaz dînî ve millî telkînâtla büyütülen, bilhassa müslümanlara karşı büyük bir düşmanlık hissiyle yetiştirilen bir hristiyanın bir şarklıyı, hele bir müslümanı sevmesine imkân ve ihtimal yoktur.

-Müslümanların en büyük düşmanı fitne, fesat, nifak ve şikaktır; bu yüzden Emevîler'den başlayarak Abbâsîler, Endülüslüler, Gazneliler ve Selçuklular, saltanatlarını, Osmanlılar ise eski ihtişâmını kaybetmişlerdir. Avrupa medeniyetine yakalayabilmek için yapılacak tek şey, ilk önce, aramıza sokulan fitne ve fesadı ortadan kaldırarak baş başa verip çalışmaktır.

-Düşmanın bizden istediği, vatanımızın herhangi bir vilâyeti veya sancağı değil, doğrudan doğruya başımız, boynumuz, hayâtı-

mız, bayrağımız, saltanatımız, devletimiz, hilâfetimiz, dînimiz ve îmânımızdır. Bu yüzden, artık aklımızı başımıza almanın zamânı gelmiştir; çünkü artık “çekilip gitmek için arka tarafta bir karış yerimiz yoktur!”

-Yeis ve ümitsizlik, hele Allah’tan ümidini kesmek, dinimizde küfürle bir tutulmuştur. Dünyâda güvenilecek ve dayanılacak tek şey, Cenâb-ı Hak’ın inâyet ve merhametidir.

-Müslümanlar önce azimle, sonra da tevekkülle memurdur; yeise kapılmayarak çalışan bir müslüman için aşılamayacak hiçbir engel, varılamayacak bir gâye yoktur.

-Mensubu olmakla şeref duyduğumuz İslâm dîni, zillet, meskenet ve sefâlet dîni değildir. Müslüman toprakları düşman çizmeleri altında inlerken eli-kolu bağlı vaziyette oturmak müslümanlığın şânından değildir.

-Uğramış olduğumuz bütün bu felâketler, dîne olan bağlılığımızın zayıflamasından dolayıdır. Halbuki İslâmiyet kolaylık dînidir, Cenâb-ı Hak bize tâkatimizin üstünde bir şey teklif etmemiştir. Hayattan maksat, insanca yaşamak ve Allah’ın rızâsını kazanarak öbür dünyâyâ gitmektir.

-Müslümanlar, bilhassa Anadolu’da yaşayan müslüman-Türkler birbirlerinin dertlerinden haberdâr bile olamayacak kadar hissiz bir hâle gelmişlerdir. Öyle ki, Yunan çeteleri Batı Anadolu köylerini yakıp yıkarken bâzı “sersemeler”, “Halîfe ordusu geliyormuş!” diye onları karşılamaya bile hazırlanmaktadır.

-Dünya üzerinde henüz istiklâline sahip yegâne “hükûmet-i İslâmiye” Türkiye’dedir; fakat Türk milletinin târih, namus, şan ve şerefi ayaklar altına alınmak üzeredir. Buna imkân vermemek için fertler arasındaki birlik ve berâberliği sarsacak en küçük hareketleri

dahi önlemek gerekir.

Konuşmasında, Türk milletinin ezeli düşmanlarının sulh antlaşması ile tâkip ettikleri zulüm ve imhâ planını bütün ayrıntılarıyla açıklayan Mehmet Âkif, ayrılık-gayrılığı şiddetle kınayarak halkı birlik ve berâberliğe dâvet eder.

Mehmet Âkif'i can kulağıyla dinleyen cemâat ise, câmi kürsüsünden ilk defa duyduğu böyle bir konuşma karşısında heyecan içinde âdeta donup kalır. Konuşmanın yapıışından sonra *Sebîlürreşad*'da da yayımlanan bu vaaz metni ile Sevr Antlaşması'nın mâhiyeti ve ihtivâ ettiği hükümler çok açık bir şekilde tahlil edilmiş ve meselenin gerçek yüzü herhangi bir yanlış anlamaya meydan vermeyecek şekilde îzah edilmiştir.⁹

Mehmet Âkif'in gâyet veciz bir şekilde açıkladığı durum karşısında ortalıkta âniden bir heyecan dalgası meydana gelir ve cemaat âdeta kendinden geçerek hüngür hüngür ağlamaya başlar. Bu arada Mehmet Âkif de bu heyecan dalgası içinde kendinden geçer. Cemâatin arasında bir köşede sessizce Âkif'i dinleyen Eşref Edib: "Cemâat ağlıyordu, ortalığı müthiş bir heyecan kaplamıştı. Üstad da kendinden geçecek derecelere gelmişti. Onun o kadar heyecanlı bir zamânını görmemiştım. Artık sesi kesiliyordu; çok yorulmuştu. Öyle ki heyecanından kalbi duracak diye korkuyordum!" der.¹⁰

Mehmet Âkif'in vermiş olduğu bu vaazın metni daha sonra *Sebîlürreşad* mecmuasının 464. sayısında da aynen yayımlanır. Derginin on bir sayfasını kaplayan bu metin, İstiklâl Savaşı'nın rûhunu ve bu savaşın neden yapıldığını açıklayan en önemli vesîkalardan biridir. *Sebîlürreşad*'ın adı geçen bu sayısı talep üzerine binlerce nüsha

⁹ *Sebîlürreşad*, nr. 464, 25 Teşrîn-i sâni 1336/1920, s. 249-259.

¹⁰ *Mehmet Âkif*, s. 144.

hâlinde basılarak Anadolu'nun çeşitli vilâyet, sancak ve kazâlarındaki vâli, mutasarrıf, kaymakam ve müftülere gönderilerek cephelerde ve kahvehâne gibi belli toplantı mahallerinde yüksek sesle okunmuş, ayrıca bir kısım mahallî basın tarafından da iktibas edilmiş ve müstakil kitapçıklar hâlinde bastırılarak elden ele dağıtılmıştır.¹¹

Mehmet Âkif Kastamonu'da yaklaşık olarak bir ay kalır ve bu süre zarfında şehir merkezi ile birlikte civardaki kazâ ve köyleri de dolaşarak halkla sohbetler yapar, onları millî uyanışa katılmaya teşvik eder. 25 Aralık 1920 târihinde mecmuanın başlık klîşesini alarak Eşref Edib'le berâber Ankara'ya döner. 3 Şubat 1921'den îtibâren de mecmuayı bu defa Ankara'da yayımlamaya başlar. Bu arada, Bursa'nın Yunanlılar tarafından işgâli ve Yunan ordusu kumandanı Sofoklis'in Osman Gazi'nin sandukasını tekmelemesi üzerine meşhur "Bülbül" şiiriyle 7 Şubat 1921'de "İstiklâl Marşı"nı kaleme alır.

Birinci ve İkinci İnönü savaşlarından sonra meydana gelen Eskişehir ve Kütahya bozgunları üzerine Yunan kuvvetlerinin Sakarya'ya dayandığı günlerde, çok iyi bilindiği gibi, hükûmet merkezi ile Millet Meclisi'nin Kayseri'ye nakli düşünülmektedir. Erzurum mebusu Hüseyin Avni (Ulaş) ile Sakarya mebusu Mustafa Bey (Durak) gibi daha birkaç arkadaşıyla birlikte Ankara'nın terk edilmesine şiddetle karşı çıkan Mehmet Âkif, ısrarla, bir kere dağıldıktan sonra bir daha toparlanmanın mümkün olamayacağını, bunun için asla Ankara'dan ayrılmamak gerektiğini dile getirir. Sonunda, Meclis'te, ordunun Sakarya'da müdâfaası fikri gâlip gelince, yine Eşref Edib'e: "Sen klîşeyi al, Kayseri'ye git, *Sebîlürreşad*'ı orada çıkar. Arkamızdaki müslümanlar ye'se, ümitsizliğe düşmesinler. Sakarya inşallah düşmana mezar olacaktır!" der.¹² Mecmua Eylül 1921'de Kayseri'ye nakledilir

¹¹ Mehmet Âkif, s. 148.

¹² Mehmet Âkif, s. 183.

ve halkı mücâdele ve metânete dâvet eden yayınına bir süre de Kayseri’de devam eder. Sakarya zaferinin hemen arkasından da, tekrar Ankara’ya nakledilir.

Millî Mücâdele’nin devam ettiği üç yıl boyunca verdiği şerefli himmetlerle birlikte bu mücâdelenin ıstırap ve heyecânıyla Türk edebiyâtına “İstiklâl Marşı”, “Bülbül”, “Leylâ” ve “Ordunun Duâsı” gibi ölümsüz eserler hediye eden Mehmet Âkif, Mayıs 1923’te İstanbul’a dönerken Millî Mücâdele hâtırası olarak yanında bir istiklâl madalyası ile T. B. M. M. âzâlarına verilen bir de mavzer tüfeği getirir. Ölünceye kadar yanından ayırmadığı bu hediyelere ayrı bir ihtimam gösteren Mehmet Âkif için bu madalya ile silâh, herhalde, Millî Mücâdele yıllarındaki unutulmaz hizmetlerinin en değerli hâtırası idi.

Burada son olarak şunu da belirtmek istiyorum: Millî Mücâdele dönemi üzerinde târihî, sosyal veya başka tarzda yapılacak herhangi bir çalışmada Mehmet Âkif’in bu yıllardaki faâliyetleri de mutlaka ele alınmak zorundadır, yoksa böyle bir çalışma eksik kalır.

Yalnız Değilsiniz Peyâmi Safâ Bey

Hicran Göze

Evet, Peyâmi Safâ Bey yalnız değilsiniz... Sâdece her olaya soldan bakan bir kesimin inatla görmemezlikten geldiği, yanlış yorumladığı, Türkiye'nin son yıllarda yetiştirdiği en büyük romancılarından birisiniz. Her sâhaya hâkim büyük kültürünüzle artık nesli tükenmiş fıkra yazarlığının da örneği ve üstâdısınız. Romanlarınız ölümünüzün üzerinden yıllar geçmesine rağmen kitabevlerinin raflarında, işte roman budur dercesine zamâna meydan okuyor.

Hayâtınız ise yokluklarla savaşıyor, sağ kolunu sakat bırakan bir kemik hastalığı ile perîşan bir delikanlının edebiyat ve kültür târihimizde yer alışının ibret alınacak serüvenidir. Mahalle ve okul arkadaşınız Elif Nâci sizin o yıllarınızı bu satırlarla geleceğe taşımıştır: *“Yedi yıl kolunda dinmeyen bir ağrı, işleyen bir yara... artrit tüberküloz. Ha bugün ha yarın o kol kesilecekti. Hastahâne dönüşlerinde ilâç kokularıyla bana gelir, dertleşirdi. Bütün tıp deyimleriyle hastalığını, hoyrat doktorların o gün ne dediklerini en ince ayrıntılarıyla anlatırdı; karşılıklı ağlaşırdık sabaha kadar”*

3 Kasım 1959 târihli *Tercüman Gazetesi*'ndeki “Gençlere Söylemek İstediklerim” başlığını taşıyan yazınız o çileli hayâtın kendi ağzınızdan anlatılışı olduğu kadar gençlere vasiyetiniz gibidir. O yazıyı sizi sevgi ve rahmetle anarak, rûhunuzu rahatlatacağını umarak alıyorum: *“Dün, Marmara Lokalinde toplanan üniversite gençleri, aralarında bulunmamı, ve konuşmamı ısrarla istediler. Gidemedim çok üzüldüm. Gitseydim onlara şunları söyleyecektim: Ben iki yaşında babasız kaldım. Bütün çocukluğum ve gençliğim korkunç bir*

hastalığa ve fakirliğe karşı mücâdele içinde geçti. Kimsesiz, sıhhat-siz, parasız ve talihsiz kaldım. Orta 8 den yukarı okul görmedim. Hastalık, cehâlet ve sefâlet ejderleriyle boğuştu. Onları yendiğim zaman yerlerini başka düşmanlar aldı: İftirâcılar, mâhutlar, devrim-bazlar... Kimi benim mürtecî, kimi inkılâp, kimi de gençlik düşmanı olduğumu öne sürerek millî köklerimle bağlarımı koparmaya, beni dinî inançlarımdan ayırmaya ve gençlerle aramı açmaya çalıştılar ve çalışıyorlar. Onları tepeledim ve tepeliyorum. Bu sefer tek başıma değilim. Yanımda büyük bir millet, arkamda daha büyük bir târih, beni pek çok iyi tanıyan uyanık ve tam sınırlı bir gençlik var, siz var-sınız. Teşviklerinizden bir an mahrum değilim.

Aranızda hastalara, fakirlere, kimsesizlere hitap ediyorum. Si-zin kırbaçlayıcı, koşturucu, çalıştırıcı ve yaratıcı yoksulluk gibi bir hâ-mînin ve dostunuz var. O sizi her türlü başarısızlık, sıhatsızlık, himâ-yesizlik ve kültürsüzlükten koruyan bir enerji kaynağıdır. Kendinizi sağlam, zengin ve arkalı farzediniz. Öyle çalışınız. Aldanmayacak-sınız. İsteddiğiniz her şeyi elde edeceksiniz. Sırtınız yere gelmeyecek.

Şimdi de aranızdaki sıhhatli, refahlı, himâyeli gençlere hitap ediyorum. Sıhhatinizin, servetinizin ve varlıklı büyüklerinizin size ver-dikleri güven en büyük düşmanınızdır. Tanıdığım mîrasyedilerin ço-ğu tembel, serseri ve perîşan olmuşlardır. Kimsesizleri, hastaları ve muhtaçları koruyan büyük korkunun verdiği hayat hamlesinin, mü-câdele kâbiliyetinden mahrum kalmışlardır. Fakat aralarında fakir gibi, hasta gibi, kimsesiz gibi çalışan müstesnâları da vardır ve iste-dikleri başarıları kazanmışlardır. Onlara katılınız. Kendinizi parasız, sıhatsız ve kimsesiz telâkkî ediniz. Muvaffak olacaksınız.”

Sizin bir büyük dram olan hayâtınızın tesîrinde kalanlarından biri de dostunuz Yusuf Ziyâ Ortaç’dır. *Portreler* adını taşıyan kitabın-da sizi anlatmaya bu duygu dolu satırlarla başlamaktadır; “Maârif

Nâzırının kapısı açıldı ve sırmalar içinde iki hademe arasından büyük salona küçük bir çocuk girdi. Nâzır, en sevgili oğlunu, Nejat'ı kaybetmiş bir baba idi, şâir bir baba: Recâizâde Üstad Ekrem. Çocuk, babasını iki yaşında kaybetmiş bir öksüzdü: "Şâir-i mâderzat" İsmâil Safâ'nın oğlu Peyâmi...

Şâir Recâizâde Ekrem Bey, Şâir İsmâil Safâ'nın oğlunu, Nejat'ı kucaklayan baba elleriyle kaldırdı, dizine oturttu. Peyâmi iki yaşında kaybettiği babasını sekiz yaşında bulmuştu. "Yetîm-i Safâ" değildi artık! Galatasaray Sultânîsi'nde yatılı okutulmasına karar verilen Peyâmi, Osmanlı maârif nâzırının kapısından ışıklı bir yarına ilk adımını atıyordu o gün. Ama bu çocuğun kara tâlihini, bir nâzırın sevgisi bile aydınlatmaya yetmez Recâizâde Ekrem Bey, emrini yerine getiremeden koltuğundan ayrıldı.

Dostunuz "Türkiye kendi kendisini yetiştirenlerin vatanıdır" dedikten sonra bakın ne diyor? "Ama hiç kimse Peyâmi kadar kendi kendisini yetiştirmemiş, yetiştirmekten fazla yaratmamıştır."

Cimriliği ile ünlü Abdullah Cevdet'in size o hasisliğiyle çatışacak bir davranışta bulunduğunu da gene Yusuf Ziyâ'nın bu satırlarından öğreniyoruz "Selâmı bile vermekten çok almayı seven doktor Abdullah Cevdet, bir gün onun çocuk ellerine sığmayan kocaman bir kitap vermişti: Bir Larousse... İşte demişti, istikbâlini bunun içinde arayacak bulacaksınız!"

Siz yıllarca bu çocuk ellerinize sığmayan kitaptan başınızı kaldırmamış, Fransızca'yı böyle öğrenmiştiniz. Kolunuzun, kulağınızın, ciğerinizin hastalığı bu öğrenme aşkınıza mâni olmamıştı. Dostunuzun yazdığına göre keseniz de de çok hastaydı. Hasta değil bütün ömrünce ölüm döşeğinde idi. Ona göre rûha olan büyük inancınızın sebebi buydu. Bu îmanla "O çürük vücûdu, sağlam bir ruh ile almış bir yıl dimdik ayakta tutmuştunuz."

Dostlarınıza göre hayâtınızın en acı bölümü bir şâheserde saklıydı, *Dokuzuncu Hâriciye Koğuşu*’nda...

Seveninizin, sevmeyeninizin, dostunuzun, düşmanınızın yazdıklarından öğrendiğime göre yazdığınız kitaplar iki yüz cildi aşkınmış. Ben ise sizin *Dokuzuncu Hâriciye Koğuşu* ndan başka şâheserlerinizi de unutamıyorum: *Fâtih Harbiye*’yi, *Sözde Kızlar*’ı, *Cumbadan Rumbaya*’yı, *Yalnızız*’ı ve *Bir Tereddüdün Romanı* ile *Matmezel Noralya’nın Koltuğu*’nu... İçine gömülmekten bıkmadığım, usanmadığım bana hocalık yapan fıkralarınızı da...

Gene öğreniyorum ki Türk edebiyâtını eski sanat oyunlarının düğümünü çözecek kadar bilirmişsiniz, o çok zayıf vücûdunuzdan beklenmeyecek kadar kalın sesinizle çok güzel şiir okur, oldukça güzel ud ve güzel keman da çalarmışsınız. Hem de Alaturka mûsikînin bütün ses hünerlerini perde perde bilerek ve hayranlıkla anlatarak...

Çok parasız olmanıza rağmen elinize geçen parayı ekmekten, elbiseden çok her çeşit kitaba verirmişsiniz: Hekimlik ve doktorluk üzerine olanları ise pek çok doktorun kütüphânesinde bile bulunmazmış. Ayhan Songar Hoca’dan dinlemiştim: Kalbin yazısını filmde hiç teklemeyen de okumuşsunuz. Dostlarınızdan birinin yazdıkları arasında gezinirken ise gözlerim dolmuş, çok üzölmüşüm. Onlardan birisi sizden bahsederken bakın ne yazıyordu: “*Bu hârika adam belki de bir kerecik olsun ölçü üstüne pantolon, ölçü üstüne palto diktirmedir. Bütün bu şâheserlerin romancısı Peyâmî Safâ, ömrü boyunca ancak bitpazarından alabildiği zengin artığı kullanılmış esvaplara giyebilmiştir!*”

Ya Türkçeniz... Günümüzdeki sağda olsun solda olsun uydu-rukça kelimelerin istilâsı içinde can çekişen dilimizi gördükçe sizin hârika Türkçenize sığınarak hasret giderdiğim Türkçeniz... Bir başka dostunuz Hâlit Fahri Ozansoy o hârika Türkçenizi, bu gün arayıp da

bulamadığımız Türkçenizi *Matmazel Noralya'nın Koltuğu*'nu okuduktan sonra *"Hele Matmazel Noralya'nın Koltuğu'nda kullandığı dil, değme üslûpçunun başaramayacağı bir yenilik ve özellik taşır. Cümleler kısa kısa notlar atılmış gibi, yer yer fiil cevherini bir tarafa savurmuş ortadan yok etmiştir. Fakat ne senfoni Peyâmî'nin bu eserdeki dili! Bu dil güzel Türkçenin özünü hırpalamadan üslûp bakımından bir zaferdir"* diyerek nasıl övmüştü.

Hâlit Fahri Ozansoy'dan berâberce yaşadığınız bir olayı da öğrenmiştim. Onu çok şaşırtan, hayretler içinde bırakan bir olayı... Bakın Türk edebiyâtının mühim isimlerinden biri olan dostunuz bu olayı nasıl anlatıyor: *"Ankara'daki Türk Dil Kurultaylarından birine giderken Peyâmî ile aynı trende seyahat etmiştik. Trende Kurultaya giden başka üyeler de vardı. Dil konusunda bilmem ne meselesini münâkaşa edip duruyorlardı. Nihâyet Peyâmî bizim vagona geldi ve artık ondan sonra bütün bilgiç üyeler dut yemiş bülbüle döndüler. Türk diline ve gramerine âit öyle esaslı şeyler söyledi ve öyle güzel kelâm etti ki "hâzirûn"a susmaktan başka iş kalmamıştı. Yalnız o kadar mı? Peyâmî Türk dili üzerinde tetkikler yapan birtakım Batılı bilimlerin eserlerini de okumuştı. Bu müsteşriklerden de bahsetti. Misaller de veriyor ve geniş açıklamalar yapıyordu. O gece Peyâmî'nin bilgi dağarcığına hayran kalmıştım."*

Büyük dostunuz Vecdi Bürün'ün *Payâmî Safâ İle Yirmi beş Yıl* kitabında rastladığım Atatürk ile yaşadığınız bir olay da beni çok şaşırtmıştı. Mekân Atatürk'ün sofrasıydı. Hâlit Fahri Ozansoy sofrada hazır bulunanlara edebiyâtın ne olduğunu îzah ediyordu. Birden Atatürk *"Olmadı efendim olmadı!"* diyerek müdâhale etmiş, sonra da edebiyâtın ne olduğu hakkında konuşmaya başlamıştı. Tam o sırada *"Olmadı Paşa Hazretleri olmadı"* diyen bir ses duyulmuştu. Bu sesin sâhibi Peyâmî Safâ idi. Sofradaki herkesin şaşkın bakışları arasında

Atatürk, Peyâmi Safâya dönerek gayet sakin “Peki siz târif edin de dinleyelim Peyâmi Beyefendi” demişti. Büyük dostunuz Vecdi Bûrûn sizin kahramânı olduğunuz o geceyi ne güzel anlatır: *“Peyâmi Safâ bir konferans veriyormuş gibi ayağa kalkar. Kendisine böyle bir imkân verildiği için önce Atatürk’e teşekkür eder. Peşinden de Aristo’dan başlayarak Valery’ye kadar gelen edebiyat anlayışını târifler hâlinde verir. Edebiyat anlayışının çağlar içinde geçirdiği değişme ve tekâmülü anlatmak için bâzı yazılar ve şiirleri ezberinden okur. Atatürk büyük bir memnurluk içindedir. Peyâmi Safâ sözlerini bitirip kendisini başıyla selâmladığı zaman: Çok teşekkür ederim Peyâmi Beyefendi der. Haklısınız. Benim edebiyat anlayışım Selânik’te ‘Genç Kalem’ devresine âit. Ayrıca hiç meşgul olduğum da yok. Bizi aydınlattınız.”*

Bunca kelâm ettikten sonra sizin mâişet bâbında kurtarıcınız Server Bedi’den bahsetmemek haksızlık olmaz mı? ‘Bayrak Şâiri’ diye anılan büyük şâirimiz Ârif Nihat Asya *“Pederiniz İsmâil Safâ’nın çocuklarını sayarken Server Bedi’i dâima unuturuz.”* diyerek bu haksızlığa parmak basmıştı. Ona göre *“Safâ soyadını taşıyamamasına rağmen Servet de Safâlardan biridir. Şâir babanın oğullarından, edebiyat târihine kalacak olan Peyâmi’ye yaşını dahi düşünmeden âdeta o ağabeylik etmiştir. Adı “Bedi” olduğu halde, edebiyatla uğraşmayı kardeşine bırakarak kendisini onun sanatına hâmi bilmiş başka bir iddia ileri sürmemiştir. Fakat Peyâmi’nin başarısında böylece pay sâhibi olmayı yeter bir mutluluk saymıştır... Bir kardeşin sanatında fânî olmuştur.”* Rahmetli Arif Nihat Asya sizin Server Bedi’nizden bahsettiği bâzı yerlerde onun hakkını da teslim etmiştir: *“Server, Peyâmi’den faydalanmaya kalksa Bir Agatha Christie, bir Hitchcock olabilirdi. Fakat, onu Peyâmi olarak bırakmış; ne ise o kalmış; kardeşinin başarısıyla övünmüştür. Başka türlü davransa, Peyâmi’nin Peyâmi’liğini hazmediverirdi. Ancak, Server ara sıra kardeşlik hukûku*

nâmına eserlerinin bâzı yerlerini Peyâmî'ye tashih ettirerek, işleterek onları, yer yer rastgele bir macerâ ve hareket romanı olmanın fevkine çıkarabilmişti.” diyerek.

Şârimize göre sizin bir dram olan hayâtınızda “Yazık ki Server’in önleyemeyeceği ağırlıkta olaylar da vardı. Kardeşinizin, yengenizin, oğlunuzun, kadınınızın hastalıkları. Server’in karşılayamayacağı kadar büyük masraf kapıları açıyor ve siz Peyâmî Bey onun ayakta tutma gayretine rağmen gitgide göçüyordunuz.

Netîcede, büyük kardeşini, yâni sizi Server Bedi’ de kurtarmadı ve sizin ölümünüzle, şu milleti sevenler kuvvetli bir dost kaybettiklerine üzülrken sevmeyenleriniz kuvvetli bir düşmandan kurtulmanın bayramını yaptılar.”

Server Bedi bir kara gün dostu sadâkatiyle, Peyâmî'ye hemen hemen ömrünün sonuna kadar hizmetten geri kalmadı... Yalnız onun değil, Türk fikir ve edebiyat târihinin de teşekkürlerine hak kazandı” Emin olun Peyâmî Safâ Bey sâdece siz değil kardeşiniz Server Bedi de yalnız değil. İkiniz de kadir bilen bu milletin hâfızasının ve gönlünün en mûtenâ köşesinde hâlâ yaşıyor ve hâlâ okunuyorsunuz. ■

Bir Arayış Hikâyesi

Prof. Dr. Semahat Yüksel

Şu günlerde yeniden okumaya başladığım Sâmiha Ayverdi'nin *Yolcu Nereye Gidiyorsun* isimli eseri, en kısa ifâdeyle, hayâtın kıvrımlı yollarında düşe kalka ilerlerken, insanın fikir ve duygu çatışmalarını, iç huzursuzluğunu giderecek arayışın anlatıldığı bir tekâmül romanıdır. Okuldaki başarılarına rağmen âile içinde kardeşlerine gösterilen ilgiden mahrum bırakılan Adli'yi okuyucu anne sevgisi peşinde koşan anlatıcı figür olarak tanır. Babasının sohbet meclislerinden tanıdığı Cem Bey onun bu arayıcılığını hissedip, derdine derman olmaya çalışırken, Adli'nin karşısına, okul arkadaşları arasında kavrayış ve davranışlarıyla çok farklı bir profil çizen Sinan çıkar. Kendisini ona yakınlaştıran sebebi ve ondaki câzibenin kaynağını çözemesi de, aralarında Sinan'ın evinde kalacak, annesini tanımaya varacak derecede dostluk gelişir. Adli, onu da Cem Bey'le tanıştırmak, güven beslediği bir kaynaktan kafasını meşgul eden bu soruya cevap arar. Ve bir mektûbunda Cem Bey, Sinan'ın sırrını çözmede Adli'ye yardımcı olur:

Gördüm ki o bir arayıcı. Hem de tahmin ve tasavvura sığmaz bir arayıcı. Mısırî der ki:

Dermân arardım derdime derdim bana dermân imiş

Burhân arardım aslıma aslım bana burhân imiş

Sağı solu gözler idim dost yüzünü görsem deyu

Ben taşra arar idim ol cân içinde cânân imiş

İşte o, can içindeki cânânı bulmak için fazla düşünüp tereddüt

etmedi. Nasıl mı? Kısaca anlatayım: Az zamanda hissetim ki o, vücûdu kâftanına hapsolmuş başıboş bir ruh. Bunun için dâima derinlere bakıyor ve hiçbir şeyin dış yüzü ile avunamıyor, doyamıyor. ...Ona: “Kendi varlığın kuyusuna in ve oradan iç de doy!” dediğim zaman, düşünüp tereddüt etmeden kendini bu kuyuya attı. (s.466)

Roman kurgusu içinde okuduğum bu satırlar, gerçekler dünyasında sâdece kitaplarından tanıdığım bir başka şahsiyetin “arayıcı” yönünü gözümün önüne getirdi: Bir sene kadar önce Safiye Sâmî adına kayıtlı doktora tezi üzerinde okumalar yaptığım 1902 doğumlu Safiye Erol. Onun hayâtı; 62 sene ömür sürmüş, gençliğinde gurbete düşmüş, memleketine döndükten sonra doktorası olduğu halde üniversiteye intisap etmeyip hayâtını kalem ile kazanmış bir yazar, diye özetlenebilir. Ancak bir başka okuma ile o, geçtiğimiz yüzyılın ilk yarısında Balkanlar’da, Avrupa kıtasında ve Anadolu’da peş peşe yaşanan savaşların maddî mânevî yıkıntılarına kendi şartları içinde şahitlik eden bir entelektüel; hem de fikir ve his dünyâsındaki arayış çabaları, senaryolara konu olacak kadar canlı ve dolu bir arayıcı... Neyi arayıp, neyi bulduğunun izlerini, yazdığı satırlardan ve hakkında yazılardan kısmen tâkip etmek, hissetmek mümkün görünse de, işin aslını elbette ancak bilenler bilir...

Hayat hikâyesinin en yeni şeklini, beş mektûbu ile birlikte Sâmîha Ayverdi- *Mektuplar 5* (s.58-79) başlıklı kitapta okuduğumuz Safiye Erol, 1917 yılı Aralık ayında henüz on beş yaşında iken Türk-Alman Derneği aracılığı ile Lübeck’e gönderilir ve 1919 yılı mart ayında Oberlyzeum am Falkenplatz Lisesinden mezun olur. O târihlerde Almanya’da baş gösteren siyâsî huzursuzluk yüzünden yüksek öğrenime başlama fırsatı bulamadan İstanbul’a dönmüş olduğunu ve aşağıda bâzı ilâve bilgileri, tezine eklediği bir sayfalık özgeç-

mişinden¹ ve bu belgeye dayanarak yaptığımız ağ içi taramalardan öğreniyoruz.

1919 ortalarından 1921 yılının başlarına kadar devam eden bu kesinti, Prusya Kültür Bakanlığı'na mürâcaatı üzerine kendisine tanınan yüksek öğrenime "kayıt" hakkı ile sona erer. Gurbet yolları önünde yeniden açılınca, Safiye Sâmî 1921 yaz yarıyılında Marburg Philipps Üniversitesi'nde yükseköğrenimine başlar ve burada *"Elster ve Jensen adlı profesörlerin"* derslerini tâkip eder. Aynı senenin kış yarıyılından itibaren onun Freiburg'a geçtiğini ve orada bir taraftan üniversitede *"Reckendorf ve Finke adlı profesörlerin öğrencisi"* olurken, diğer taraftan da muhtemelen doktora öğrenimine geçme şartını yerine getirmek üzere, Realgymnasium'da "Abitur" derslerini aldığını öğreniyoruz.

"1923 senesi Mart ayında Abitur imtihanını kazanabildim. 1923 senesi yazında Münih'e geçip Hommel, Günter, Muncker ve Dyroff adlı profesörlerle çalıştım." sözleri Safiye Sâmî 'ye âittir. Özgeçmişin son cümlesinde, *"Bu çalışma için beni teşvik eden ve tezin ilerleyişini destekleyici ilgisi ile tâkip eden "* dediği danışmanı Hommel'e teşekkürlerini sunar.

Her üç üniversitede öğrencisi olduğu profesörlerin, unvanlarını bile zikretmeden Batı usûlüne göre sâdece soyadlarını veren Safiye Sâmî'nin özgeçmişinde bu profesörlerin hangi dallarda kürsü sâhibi oldukları belirtilmiyor. Dolayısı ile onun Doktor unvânını hangi ana dal ve hangi yan dallarda başarı göstererek aldığını bilemiyoruz. Ancak, adı geçen üniversitelerin ilgili yarıyıldaki ders katalog-

¹ Safiye Erol'un tezi hakkında daha fazla bilgi için bkz: Semahat Yüksel, "Safiye Erol ve Tez okumaları". *Hikmetin İzinde Kenan Gürsoy'a Armağan*. Editör: Doç. Dr. Fulya Bayraktar. Ankara 2016, Aktif Düşünce yayınları, s. 87-905.

larına ve isimleri verilen sekiz profesörün biyografilerine internet üzerinden ulaşınca aradığımız cevaplara yakınlaşmak mümkün olabiliyor. Buradan çıkan sonuçlara göre, Safiye Sâmi doktora danışmanı Prof. Dr. Fritz Hommel dâhil, Şark Dilleri uzmanı dört profesörün derslerine katılmış, Yeni Alman Edebiyâtı'ndan iki, Târih dalından da iki profesörün öğrencisi olmuştur.

Münih Üniversitesi'nin yarıyıl ders kataloglarından, 1923-1925 yılları arasında Safiye Sâmi'nin doktora danışmanı Prof. Fritz Hommel'in bir dersini, kesintisiz olarak Arnold neşri *Muallakat* metni üzerinden *Arapça Dilbilgisine Giriş*'e ayırdığını görüyoruz. Bu durum, onun *Eski Arap Şiirinde Bitki İsimleri* başlıklı tezine yönelmesini anlaşılır kılmaktadır. Resmî özgeçmişinde Felsefe dalından herhangi bir profesörün adı verilmez ama "*Alman filozoflardan beynelmilel şöhret bulan en mühim sîmâlardan biri*"² değerlendirmesi ile özel ilgisini ifâde ettiği isim, Schopenhauer'dir. Batıdan ve doğudan birçok isim yanında, bu filozof konusunda köşe yazılarına yansıyan birikiminin, ilgili yarıyıldaki ders kataloglarına bakarak, Münih Üniversitesi Felsefe Bölümü öğretim üyelerinden çifte doktora sâhibi olmasıyla dikkat çeken Prof. Dr. Phil. et Med. August Gallinger³in derslerinde işlediği Schopenhauer tahrir ve seminerlerine dayandığı tahmîni, rahatlıkla yürütülebilir.

Safiye Sâmi'nin Doğu dillerine yönelik ilk dikkatlerinin ise, lise öğrencisi olarak geldiği Almanya'daki fikir atmosferiyle yakından ilgili olması muhtemel görünüyor:

Birinci Cihan Harbinden sonra Avrupa'da Teozofi'nin, Budizm'in do-

² Safiye Erol, *Makâleler*. İstanbul 2002, s. 25

³ 1923/24 WS LMU Vorlesungsverzeichnis; Prof. Dr. phil. et med. August Gallinger, Übungen zu Schopenhauer's "Über die Freiheit des menschlichen Willens"; v.d.

ludizgin geliştigi, Tagore'un şöhretinin parladiğı, Ömer Hayyam'ın elden ele gezdiğı, savaş bezginliğı içindeki garp âleminin doğı fikir ve san'atına ziyâde rağbet ettiğı senelerdi. Gjellerup adında bir müellifin "Hacı Kamanita" adlı kitabı Avrupa'da çok okundu ve alkışlandı. Eser, Buda'nın hayâtına ve devrine âit menkıbeleri roman tekniğı içine almış bir kompozisyonudur. Hakkını vererek okumuş olamam, yarı çocuktum, zâten ne yazdığını da unuttum. Bana tesir eden ve aklımda kalan pasaj iki gencin aşk hikâyesi olmuştu. (Makâleler 205-206)

Almanya'nın bâzı üniversitelerinde ağırlıklı olarak on dokuzuncu yüzyıldan îtibâren Şark Dilleri Filolojilerinin açılması ve ortadoğı dillerinin eski metinlerinin okunup Almanya'da neşredilmesi yolunda kayda değer gayretler sarfedildiğı, Safiye Erol'un tezinin kaynakçasında yer alan oryantalizmin önde gelen isimler ve çalışmalarından açıkça anlaşılıyor. Yüksek öğrenimi sırasında teneffüs etiğı bu ortam, edebiyat, felsefe ve târihe meraklı dil öğrenmeye yatkın Safiye Sâmî'yi Türk veya Alman edebiyâtı ya da târihlerine değil de, Arap dilinin eski şiirine yönlendirmiş gibi görünüyor. Yazarımızın romanlarında geçen zengin bitki adları, baharda çiçeklerle dolu kırlarda yapılan gönül açıcı gezmelerin tasvîri, onun yaratılıştan gelen çiçek sevgisi yanında, eski Arap şiirinin temel eserlerine dayanan tez taramalarına da bağlanabilir. Yıllar sonra *Çölde Biten Rahmet Ağacı* kitabında "*Bir kavmin vasıflarını yine o kavmin sanatı kadar canlı ve kestirme yoldan belirtecek vâsıta olamaz. Arap şâirleri üç-beş mısra söyler, ciltlerce kitaptan ziyâde konu ve çeşni sunmuş olur.*" görüşünü bildiren Safiye Sâmî tez çalışmasının kaynaklarını üç başlık altında toplar: 1. Antolojiler, 2. İslâm Öncesi Şâirlerin ve Hz. Muhammed'in Çağdaşlarının Münferid Dîvanları, 3. Emevî Şâirleri (Tez, s.19). Bu başlıklar altında sıralanan kitapların hangi hacimde bir okuma ve tarama gayreti gerektirdiğini tasarlamak, ko-

nunun dışındaki bir okuyucu için bile pek zor olmasa gerek.

Yazarın *Eski Arap Şiirinde Bitki İsimleri* adlı tezi Almanca ve Türkçede kitap olarak yayımlanmadığı için, onun gurbette sarfettiği bu yoğun emeğin bereketlerine, köşe yazılarında ve romanlarında yeri geldikçe sıralanan zengin bitki çeşitliliği ve hassâsiyet derecesi yüksek ilginin dışında, *Çölde Biten Rahmet Ağacı* kitabının *Mekkeliler* bölümünde belirgin olarak rastlıyoruz:

Mekkeliler tarla kuşu değil, yüce dağ tepelerinde, kaya oyuklarında barınan kartal cinsi idiler. Ateş gibi bir zemîne basmanın, lav gibi bir havayı teneffüs etmenin gurûrunu, amansız şartlara rağmen hayatta direnebilenlerin gaddarca dünya görüşünü taşırlardı. Hiçbir taraftan tahakküm kabul etmeyen, bir incir çekirdeği için silâha dayanan, mal canlısı, aristokrat karakterde insanlardı. Onları târif etmek için câhiliye devri edebiyâtını konuşturalım. Muallakat şâirlerinden Antere söylüyor: “Zâlim olduğum zaman gözüm bir şey görmez. Hışmımı tadan Ebûcehil karpuzu yemişe döner.” Mekke halkının çektiği mahrûmiyete bir misâl. El-Hutaya Dîvânı: “Kullam denilen deve otunu önüne getirdiler, al, karnını doyur, dediler. Bunu develerden gayri hangi yaratık yutabilir?”

İklimin hoyratlığı: Zû-Rummâ: Her şey kurudu, Kululân fidanları ki, nice kuraklıklara dayanır, sarardı, soldu. Canı çekilmiş, cılız saplarda kala kala sertleşmiş tohum keseleri kaldı. Gözü dönük hasatçıya benzeyen kudurmuş rüzgârlar bir daha saldırdı, kululân tohumlarını da havada mermerler gibi savurarak toprağa çırpıplak bıraktı.”(s.30) İnsafsız iklimin insafsız ve gururlu evlatları. Mufaddaliyat: “Bir dişi deveye biner ve onu öyle şiddetle sürerek terbiye ederim ki, vücûdu dağda biten ilgin ağacı gibi taş kesilir ve sırtında hörgücü erir.” “Biz kendimizi bildik bileli dağdaki ilgin ağacı gibi katı ve dayanıklı olmak gereğini güderiz.” Zevke ziyâdesiyle düşkün, ateşli mizaç. Nâbigâ: “Beni okşayan sevgilimin kınalı parmakları, çiçek sapları gibi ince ve nâziktir, onları istersem ibrişim misâli düğüm düğüm bağ-

layabilirim.”(s. 29-30)

Doktorasını tamamladığı 1926 yılında sonra Safiye Sâmi, hem annesi hem de babası tarafından taşıdığı kimliğin kültür değerlerine sıkı sıkıya bağlı olarak yetiştirildiği için olsa gerek, öğrencilik yıllarında yaşadığı derin bir gönül bağlılığına rağmen firaklı bir ayrılığı göze alarak, Almanya’dan İstanbul’a döner. *Makâleler* kitabında “*Ana-yavru arasında gözle görülen âşikâre muâmelenin perdesi altında hepimiz zaman zaman hissetmişizdir ki, su sızmayan bir sır var. Belki de ölüm-dirim sırrının tâ kendisi (s.73)*” diyerek tanımladığı bu bağ, yine aynı kitapta “Rahmetli annem” diye başlayan şu satırlarda bütün derinliği ve sağlamlığı ile hissetirilir:

Rahmetli annem bana eski Trakya hanımlarını anlatırdı, nasıl tâze bir zevkle ramazan hazırlıklarına başlar, kıyı bucak temizlik yapar, kiler ekşiğini hesaplar, ev içinde aşağı yukarı salınırken ilâhîler okurlarmış... Nefsin mahrûmiyeti demek olan oruç, gönülleri o kadar sarmış bulunurmuş ki dünya değişir, cenneti andırmak istîdâdını gösterirmiş. Niyâzî Mısırî’nin zâten gerçek olan sözü bir kere daha gerçekleşirmiş:

Bu san’atı kim bilir bu kudreti kim görür

Bu vuslatı kim bulur cenk ü cidâl içinde

Anadan babadan gelen telkinlere uyarak ben, yaşımın müsâadesi olmadan oruç tutmağa özendim, tuttum da. ...Uyku lezzeti ile ramazan muhabbeti arasında didik didik yıpranırdım. (Makâleler, s. 103-104)

1927 târîhli *Rabindranath Tagore* başlıklı köşe yazısı ile onun, Safiye Erol imzâsı ile İstanbul’da basın hayâtına girdiğini öğreniyoruz. Daha önce kullandığı Safiye Sâmi ve Dilârâ imzâları ile yayımlanmış küçük hikâye ve tercümeleri olduğunu da biliyoruz (*Makâleler*, s. 61). Kendi ifâdesine göre “*Almanya’dan İstanbul’a döndükten sonra ilk eseri Kadıköy’ünün Romanı’nı 1935’de*” neşreder

(*Makâleler*, 60). Vakit gazetesinde tefrika edildikten sonra, 1938’de ilk baskısı yapılan bu romanın kahramanı Necdet’in mesleği hakkında “... gazetecilik mesleğini bir zevk ve bir ideal bilmişti (s.21)” ifâdesini kullanan yazarın, İstanbul’da neden akademik kariyere yönelmediğinin bir işâretini görebiliriz. Ancak onu bu mesleğe yönlendiren çok daha derin bir sebebin varlığını güçlü bir anlatımla, *Çölde Biten Rahmet Ağacı*’nın aşağıdaki satırlarında okuyoruz:

Elimdeki bu kalem bana baba vasiyeti, baba armağanıdır. Ben küçük iken evimiz aralıksız hep aynı sahneyi gördü, üç mevcutlu bir sahne: Safiye, Safiye’nin babası, Safiye’nin kalemi. Aklım almazdı, gâliba için için kızardım da... Sanki dünyâda başka iş kalmamış, her gün kalem dâvâsı, kalem kutusu, kalem kalem... Sevgili babacığım, ancak baba rûhunun ulaşabileceği sezislerle mesleğimi görmüş, o mesleğin son bölümünü elime temiz ve sağlam olarak tutuşturmak istemiş gibiydi. Sonraları ben de farkına vardım, var kuvvetimle bu sembole sarıldım. (s. 67)

1938’de *Cumhûriyet Gazetesi*’nde tefrika edilen ikinci romanı *Ülker Fırtınası*, gıdâ sanâyiinde günümüzün önde gelen firmalarından birinin “isim annesi” olacak derecede dikkat çeker. 1946’da edebiyat dünyâma giren *Ciğerdelen* ile, okuyucuları onun zengin tefekkür ve tahassüs dünyâsı kadar kendi değerlerine bağlı ender şahsiyetini bir kere yakından tanıma fırsatını bulurlar. *Kaygusuz Sultanla Kaygulu İnsan* başlıklı 1961 târihli köşe yazısında, yirmi altı yıllık evinden küçük bir eve taşınmasını anlatırken, “Hangisi lüzumlu hangisi lüzumsuz?” sorusu çevresinde onun kültür kimliğinin temellerini tanıma fırsatı buluruz:

Bilir misiniz küçük evin derlenmesi büyük evden daha güç oldu! Hangi şey lüzumlu, hangisi lüzumsuz? Kur’ân-ı Kerîm başta gider, bu güzel. Ama Mesnevî’yi bırakabilir miyim? Hiç değilse birinci cildini alayım. Birkaç klasik dîvan. Biraz Yunan, biraz Hind. Modern Avrupasız olmaz tabîî, iki üç

cild de ondan. İşte rahmetli babamın, ben on üç yaşında iken Avrupa’da mektepteyken, bana yazdığı mektuplar. Eski harflerle mükemmel bir hattat yazısı ile özenerek kaleme alınmış sevgi ve öğüt hazîneleri. “Nûru ay-nım Safiye”, “Zübde-i hayâtım”, “Sertâc-ı ıftihârım” gibi hitaplarla başlar. Bunları ağılamadan okuyamam. Ayrılamiyorum mâdemki, merhum pederi otele berâber götüreceğim. Güzel annem bir tarîkate bağlı idi, boynuna taktığı “teslim taşı” denilen, köşeli kristalden bir madalyonu vardı, gelsin beraber. Yine annemin nefes mecmuası, şarkı kitabı, tesbihi, haydi bavula. Daha? ...Âile fotoğrafları... Truva’nın Yunanlılar tarafından fethinde yanan şehirden kaçan Aeneas gibi ben de evvelâ mâbedimi kurtardım, berâber götürmek üzere. (Makâleler, s.203)

Meslek hayâtında peş peşe gelen bu başarılar, onu mânen ne kadar tatmin ediyordu, elbette bilemeyiz. 1948 yılı Mayıs ayının bir gününe geldiğimizde, Sâmiha Ayverdi’nin *Mülâkatlar* kitabında, Almanya’da geçen öğrenim yılları hakkında kendi ağzından dikkat çekici bir açıklamayı okurken, sanki “arayış” yolunun yolcusu bir Safiye Erol gözümüze çarpar:

S. Erol - Benim çocukluk ve genç kızlık çağım Almanya’da geçti. Tuhaftır evde çok zaman kendi kendime Almanca konuşur, bağıra bağıra kendimle söyleşirim. Evvelce, kat’iyyen farkında olmadan, hep şu cümleyi tekrarlar dururdum: “Allah’ım bana en güç yolu göster!” Halbuki hayatta dâima kolaylığı seven ve rahat cihete meyleden bir insanım. Hanımefendi, herkes bu manzûme-i Şems’de yer almıştır, bilerek veya bilmeyerek. Fakat ben yerimin neresi olduğunu nereden öğreneyim? İnsan ya güneş, ya peyk, ya da komed olur. Ben komed olmaktan korkuyorum işte...

S.Ayverdi - Korkmayınız, zîra dünyâda istikrar yoktur, tekâmül vardır.

S. Erol - Rûhun azâbını cisim de fazlasıyla çekiyor. Bu rûhun nefisle

sıkı içtihadı dolayısıyla olmalı...(s.262)

Okuduklarımıza dayanarak söyleyebiliriz ki, 1948 senesi Mayıs ayı Safiye Hanım için nasipli bir ay olmuştur. Vefâtından sonra, Sâmiha Ayverdi, “*Rahmetli Pirdaşım Safiye Erol’a*” ithaflı yazısında “*Miyânemize bir ezeî yâr olarak giriverdin*” dedikten sonra ilerleyen gönül dostluğunun kahramânını şu sözlerle anlatır: *Duyduk duyamadık diyen kalmasın. O kâh savaştı, bâzen de barış. Dövüşen, yarışan insandı. Dünyâda, dünya dışına yol arayandı. (...)*

Her kulun bir oyun oynadığı dünyâda, o da, körebeyi seçmiş olacak ki her yakaladığını el yordamıyla yoklayıp, aradığını bulmaya çalışırken bir boy eli elime değdi. Her tuttuğu eli, bağlı gözleriyle, Münkir-Nekir gibi istintak edip geri çevirmek âdeti idi. Bana da sordu: Kimsin sen? dedi.

-Aradığın değilim, ammâ onun meydancısıyım. Gel de seni ömür boyu peşinde olduğun âşinâya götürüyim dedim.

İçinde ecdat mîrâsının haşmeti çakan güzel gözlerini üstümde tuttu.

- Götür! dedi. (Çölde Biten Rahmet Ağacı 9/10)

Safiye Erol’un “Götür!” diyerek tanımaya tâlip olduğu Ken’an Büyükkaksoy ile karşılaşmasının, *Mülâkatlar* kitabındaki kaydı 25 Mayıs 1948 târihini taşımaktadır. İlk muhâvere cümlelerinden sonra söz, *Ciğerdelen’e* gelir ve Safiye Hanım, “... bir daha o tarzda yazacağımı zannetmiyorum. Çünkü kime yazayım?” der. Onun bu ruh hâline aldığı cevap ve sonra ikili arasında kaydedilen, yol gösterici denebilecek şu sözler dikkat çekicidir:

K. Büyükkaksoy- *Mâdemki o kalbe mâliksiniz, o vibrasyonları bulursunuz, böyle ye’se kapılmak olur mu? Belki daha iyilerini yazarsınız.*

S. Erol-*Belki, fakat bir daha o tarzda yazacağımı zannetmiyorum. Çünkü kime yazayım?*

K. Büyükkaksoy- *Seni anlayan bir kişi de olsa yeter hanımefendi.*

S.Erol- Ben kime yazayım derken kârî yokluğundan bahsetmek istemedim. Yazmak, kendi kendine bir şeyler söylemektir. Şimdi ben çoğu zaman kendimi bile bulamıyorum ki... Bir dağınıklık içindeyim.

K.Büyükkaksoy- Bir gün olur o dağınıklık bir noktada toplanır. Tıpkı şehrin elektrik şebekesi gibi. Öyle değil mi? O da her tarafa yayılmış ama bir noktada toplanıyor, istersen her tarafı aydınlayabilirsin, istersen her tarafı karanlık yaparsın.(...)

S.Erol- Bir gün ben de anlar mıyım diye merak ediyorum, kendimden emin değilim. Çok okudum, çok düşünüyorum, velhâsıl çetin bir inşanım. (s. 264-265)

Safiye Erol'un, *Yirminci Asrın Işığında Müslümanlık* kitabına yazdığı ve sırası ile, Homo Mysticus; Homo Sapiens; Mürşid-i Âgah başlıklarını taşıyan üç bölümlük *Ken'an Rifâî* etüdünün ilk satırlarında söz konusu karşılaşma şöyle kaydedilir:

... İlk defa 1948 senesinde huzûra çıktım. Onu halka tanıtmayı, son nefesine kadar muhîtime bezlettiği kemal nîmetlerini daha geniş kütlelere ulaştırmağı gâye bilen böyle bir eserde benim de söz payım olabilmek için birkaç senelik zaman kısa görünürse de bâzı mânevî mensûbiyetler vardır ki zaman kaydına girmez.

Bu sıra dışı, "zaman kaydından münezze" tanışmayı tâkip eden "mensûbiyet" hakkında, Sâmiha Hanım'ın sehl-i mümtenî denilen zoru kolayca söyleme mahâretine sâhip üslûbuyla bildirdikleri ise, işin daha sırlı bir boyutunu gözler önüne serer:

Gitti.

Ve girdiği kapının eşiğinde dünyâsını bırakıp dışarıya tertemiz çıktı. Gözlerindeki bağ çözülmüş, yıllar boyu demir asâ, demir çarık, sağda solda, yerde gökte, sevgide sevgilide aradığını bulmuş, bildiğini unutmuş,

bilmediğini öğrenmiş, cânı da cihânı da bir pula satıp, ebedîler içinde ebedîleşmişti. (Çölde Biten Rahmet Ağacı s.9/10)

1955’de *Tercüman* gazetesinde tefrika edilen *Dineyri Papazı* isimli kitabının kahramanlarının ağzından söylenen “*Küçük hayâtın(ın) büyük bir şeyin mecâzı olduğu(nu), ortada idrâkine bile ulaşamayacağı azametli bir kavga döndüğünü anlar gibi oldu.*” (s.153) ; “*Mânevî sığıraktan mahrum olanlara maddî barınak da nasip değildir. (238)*” sözlerine ilâveten aşağıdaki satırlar da, bu alış verişin onun dünya planındaki varoluş tefekkürüne yeni boyutlar ve yepyeni duyuşlar kattığının açık delilleri olarak okunabilir:

Sâniyesine kadar mükemmel tasarruf edilmiş bir iş hayâtının ancak böyle benlikten âzâde rahat bir pozda mümkün olabileceği âşikâr. Benliğin cehdi kaç adım gidebilir zâten? O saat soluğu kesilir. İnsan kendini üstün bir irâdenin emrine terkettiği zamandır ki sağlam ve devamlı bir verime erişir. Doktor Victor Pauchet şöyle hükmediyor: “Kaderiniz karakterinizin netîcesidir. Karakteriniz îtiyatlarınızın yâhut reflekslerinizin eseridir. İtiyatlarınız yâhut refleksleriniz aynı fiilin tekrar tekrar yapılmasından doğar. Fiil, fikirlerinizden hâsıl olur. Fikirleriniz telkîne tâbidir. Telkîni ise insanlardan, muhitten, hal ve şartlardan alırsınız. Şu halde kaderinize makbul bir istikâmet vermek isterseniz sağlam bir karakter binâ edebilecek telkîni kabul ediniz.”

Böyle bir telkîni nereden bulalım ve kimden alalım? Ben, kendi şahsım için şöyle cevaplandırırım: Yine kendi milletimin ulularından. Zîra her tâze filiz kendi kütüğünde yeşerir. (Makâleler, s.159)

1962 yılında *Son Havâdis* gazetesinde tefrika edilen *Çölde Biten Rahmet Ağacı* kitabının ardından 1964 senesinde “*bir arslan lokması*” olarak gördüğü hayat planında aramızdan çekilerek, üzerinde çok şeyler yazılabilecek olan romanları ve köşe yazıları ile bizleri baş başa bırakır:

Tekrar söylerim: İslâm görüşüne göre hayat, kahramanlara lâayık bir arslan lokmasıdır. Alman şâiri Goethe de Faust adlı eserinde aynı hükme varıyor, diyor ki: “Hayat ve hürriyet, hayat ve hürriyet uğruna her gün yeni baştan savaşa çıkanların hakkıdır.”

Nur der verdient Freiheit und Leben

Der sich täglich erwerben muss. (Makâleler, s. 104/105)

“Kendi kütüğünde yeşerme” bahtiyarlığına ulaşmış Safiye Erol’u yakından tanıyan, onunla teşrîk-i mesâî etmiş bulunan Ayverdi’nin, onun şahsiyet yapısı hakkında ifâde ettiğı aşağıdaki tespitler, öncelikle kendi toplumumuz olmak üzere, yirmi birinci yüzyıla girmiş insanlığın münevver tipinin hangi özelliklerle mücehhez olması gerektiğı sorusuna cevap olarak okunabilir:

*Safiye Erol; dürüst, ihlâslı, îmanlı, hamiyetli, liyâkat ve zekâsı ölçüsünde saf ve mâsum insandı. Ne ki, mühim olan, onun tek tek sayılan vasıfları değil; bu vasıfların antlaşması ile kurulmuş şahsiyet yapısının, bir ayağı şarkta bir ayağı garpta olması ve iki farklı medeniyetin kültür vasatları üstünde tarafsız bir tahlil ve terkîbin muhâsebesinden sonra da şarklı münevver olarak cemiyetin karşısına çıkmış bulunmasıdır.*⁴

⁴ Sâmiha Ayverdi, “Pîrdaşım Safiye Erol”. İçinde: Safiye Erol, *Kadıköy’nün Romanı*, İstanbul 2001. 2. Baskı. Kubbealtı Neşriyatı. S.5-11

Gül Gönlüme Düştü

Bâki Bilgin

“Kâinat Büyükaksoy Hanımefendi’ye”

Gül yağmurudur hâtır-ı nâşâdîma düştü
Gül gönlüme, bülbül sesi feryâdîma düştü

Mor lâle ve sünbüllere taht oldu İstanbul
Gül sevgisi, gül devleti ecdâdîma düştü

Gül şânına bir deste gazel bahtıma doğdu
Her bir gazelin matla’ı üstâdîma düştü

Gül şehrine her kutlu sefer rûhumu sardı
Hep aynı ılık huzmesi imdâdîma düştü

Her dem nice şükreylemeyem cân ü gönülden
Bâkî O gülün sâyesi inşâdîma düştü.

Süt ve Bal Ülkesi

Duygu Güles K.

Filistin bir sınav kâğıdı /Her mü'min kulun önünde

Câhit Zarifoğlu, 1982'de *Mâverâ Dergisi*'nde böyle yazmış Filistin için... Filistin için, Kudüs için gerek Türk gerek Arap edebiyâtında sayısız şiir söylenmiştir. Şiir, derdin, ızdırâbın, çılgınlığın edeple, nezâketle, zarâfetle dile gelme formu olduğu için, Kudüs üzerine bunca şiir yazılması tabiidir. Arap şâir Adonis, *Kudüs Konçertosu*'nda bize "Kim cennetin köşelerinden bir köşeye bakmak isterse, Beytü'l-Makdis'e baksın" hadîs-i şerîfini hatırlatırken sitemle karışık şu şiiri söyler:

"Ey Kudüs, tuhaftır, sâdece kendini doğuruyorsun sen, dünyânın rahmi ırgalanırken uyluklarının arasında. Bağrın kabir biçiminde, hançeren bomba biçiminde. Bölümlerini tek nabızda birleştirecek şarkı nerede? Adımlarını keremli bir kitap gibi okuyacak yol nerede? Sana soruyorum. Ama biliyorum ki sorunun kendisi bir yazık."

Fâlih Rıfki Atay da, her Türkiye vatandaşının okuması gereken eseri *Zeytindağı*'nda: *"Bir Türk Kudüs'ü yoktu. Bir Arap Kudüs'ü var mıydı? Hayır. Ne Katolik, ne Ortodoks ne de Yahûdi Kudüs'ü! Kudüs, Haçlı alemlî Dâvud mühürlü sancaklar altında göze görünmez orduların sessizce alıp verdikleri bir yer."* derken benzer bir hissiyâtın te-sîri altındadır. 6000 küsur yıllık târihi boyunca ulusların, milletlerin, orduların sessizce alıp verdiği, alıp veremediği Kudüs, hiç kimsenin olamayacak kadar vakur ve herkesin olacak kadar mütevâzi bir şehirdir. Bu yüzden ben de Kudüs'ü anlatma denemesine girişirken bu başlığı seçtim.

Kudüs'ü, maddî ve mânevî coğrafyasını, târihini, duyularda bıraktığı lezzeti, zihne kazıdığı hâtıraları, duygularda yarattığı fırtınaları üç beş günlük ziyâretler netîcesinde anlatabilmek; mîlâttan önce 4000'lere târihlenen bir yaşamışlığı ha diye kelimelere dök-bilmek mümkün değil... Beri yandan Kudüs'te zaman, sâhile vuran her bir dalganın değişik ritmi gibi öylesine kendine has bir ritme sâhip ki, Kudüs'te yaşanan üç beş gün, bir daha asla unutulmayacak, eşe dosta sürgit anlatılacak ömrün nâdîde bir ânı, özel bir hayat parçacığı, zamânın dondurulmuş bir zübdesi olarak duyumsanabilir. Bu biraz da kişinin, çerçevesine kadim kelâmıkibarların hakkedildiği Kudüs'ün altın varakla yaldızlanmış antika aynasında neler gördü-ğüyle ilgilidir. Bu yazı da ancak bu tarz bir görüşün tercümesi olabilir.

Fairuz'un şarkısında "Şehirlerin Çiçeği" olan Kudüs, Sezâi Karakoç'un şiirinde "gökte yapıp yere indirilen şehir" olarak tasvir edilir. Kültürümüzde "Arş-ı A'lâ'ya açılan kapı" olarak da adlandırılan Kudüs'ün maddî ve mânevî târihi hep göklerle ilgili olagelmıştır. Hz. Üzeyr ve Hz. İsâ Kudüs'ten göğe yükseltilmiş, Hz. Muhammed Mustafa bir gece ansızın Kudüs'e gelip buradan göğün merdivenle-rini çıkmaya başlamıştır. Bu hâliyle Kudüs, Turgut Uyar'a telmihle bir "göğe çıkma durağı", yeryüzünün "göklere" en yakın noktası, arzın zenitidir. Âhir zamanda Hz. İsâ'nın yine gökten Kudüs'e inece-ğine, sırat köprüsünün Zeytin Dağı ile Mescid-i Aksâ arasındaki Kidron Vâdîsi'ne kurulacağına ve Kudüs'ün mahşer meydanı olacağına dâir inançlar yaygındır. Kudüs, semâvî dinlerin biricik ortak noktası olması sebebiyle bilhassa kıyâmetle ilgili Mûsevî, İsevî ve Muham-medî inançlar iç içe geçmiştir. Kudüs'ün bugününü belirleyen kıstaslardan biri de bu inançlar doğrultusunda güdülen politiklardır. Bu noktada, Resûlullah'ın "Kıyâmet ne zaman?" diye soran birine "Kıyâmet için ne hazırladın?" diye mukâbele etmesini hatırmıza getirmeliyiz. İnancın aslî faâliyeti, geleneksel fanteziler tarafından

şekillendirilmiş bir gelecek ideali oluşturmaktan ziyâde, şimdiye iyi tohumlar ekmektir. İyi bir tohum ektiğine inanan, tohumun âkıbetini tarlanın sâhibine bırakır. Dolayısıyla nazarıdikkatimizi Kudüs'ün şimdisine, ne yaşadığına ve bugününü şekillendiren geçmişine çevirmemiz lazımdır.

Akdeniz'in doğusunda, engebeli ve dağlık bir zeminde kurulmuş olan Kudüs, Filistin topraklarının ortasında yer alır. İngiliz mandasının sona ermesi ve 1948'de İsrâil Devleti'nin kurulmasıyla birlikte Doğu ve Batı Kudüs olarak ikiye ayrılmıştır. Mescid-i Aksâ'yı da kalbinde barındıran, Eski Şehir (Old City) diye anılan ve üç semâvî din tarafından kutsallığı tescil edilmiş olan bölge Doğu Kudüs'tür. Eski Şehir, Kudüs'ün literatürdeki özel ismidir. Dünyânın birçok yerinde birçok eski şehir mevcuttur, fakat özelde "Eski Şehir" şimdiki Doğu Kudüs'ün ismidir. Eski Şehir, üzerine Kubbetü's-Sahrâ'nın inşa edildiği Sahratullah'ın bulunduğu, Moriya Tepesi üzerine kurulmuştur. Sahratullah (Allah'ın Kayası), Muallak Taşı olarak da bilinen kutsal bir kayadır. Kayanın altında, 11 basamaklı bir merdivenle inilen Ruhlar Mağarası bulunur. Yahûdilikte, âlemin yaratılmasının bu kayadan başladığı inanılır ve kaya "Kurtuluş Kayası" olarak isimlendirilir. Hristiyan akîdesinde, Hz. İsa'nın adâlet kürsüsünün bu kaya üzerinde kurulacağı söylenir. Müslümanlar için önemi, Hz. Muhammed'in bu kayaya basıp mî'râca çıkmasından ötürüdür. Türk-İslâm geleneğinde, kayanın, mî'raç esnâsında Resûlullah ile berâber yükselmek, onun mübârek ayaklarına tutunup mî'râcına tanıklık etmek istemesinden ötürü hareket ettiğine ve havada asılı kaldığına dâir bir inanç vardır. "Muallak" ismini, bu havada asılı kalma efsânesinden almıştır.

770 metre yüksekliğindeki Moriya'nın kelime anlamı "seçilmiş"tir. Moriya'nın doğusunda Zeytin Dağı, güneyinde Dâvud Tepe-

si bulunur. Dâvud Tepesi, yahûdilerce Zion / Sion Tepesi diye anılır. Sion'un da benzer bir mânâsı vardır; İbrânîce "vâdedilmiş toprak, cennet" demektir, zamanla tüm Kudüs'ü ifâde eden bir kavram hâline gelmiştir. Zeytin Dağı da "seçilmiş" bir dağdır. Kur'ân-ı Kerîm'in Tîn Sûresi'nde geçen zeytinin burayı işâret ettiğine dâir görüşler mevcuttur. *Barnabas İncil'*ne göre, Meryem oğlu İsâ'ya peygamberlik görevi burada verilmiştir. Ağzında zeytin dalıyla Hz. Nûh'un gemisine dönen güvercinin, zeytin dalını bu dağdan aldığı rivâyet edilir. Zeytin Dağı, 809 metre yüksekliğiyle Kudüs'e bakmak, Kudüs'ü seyretmek için özel yaratılmış bir dağ gibidir, âdetâ perdesinde Kudüs oynayan bir açık hava sinemasıdır. Peygamberlerden kumandanlara şehrin kaderini belirleyen herkes, Zeytin Dağı'nda durup Kudüs'e bakmışlardır. Süleyman, İsâ ve Üzeyr Peygamberler, Bâbil Kralı Nebukadnezar, Hâlid bin Velid, Latin Kralı Baldwin, Selâhaddin Eyyûbî, Yavuz Sultan Selim, İngiliz Generali Edmund Allenby bu târihî zatların en önemlileridir. Zeytin Dağı'nda, Râbitü'l-Adeviyeye ile Selmân-ı Fârisî'nin makamlarının yanı sıra, Hz. İsâ'nın çarmıha gerildikten kırk gün sonra göğe yükseldiğine ve kıyâmette Mesîh'in tekrar buradan zuhur edeceğine inanılan yerde, romanesk üslûpla binâ edilmiş Yükseliş Şapeli (Chapel of the Ascension) yer almaktadır.

Zeytin Dağı ile Moriya Tepesi arasında Kidron Vâdîsi uzanır. Kidron Vâdîsi, Zeytin Dağı kadar kutsal bir alandır. Vâdînin Zeytin Dağı yamacında, Hz. İsâ'nın "Son Yemek"ten sonra gelip son gecesini geçirdiği Gethsemane Bahçesi bulunur. İbrânîce zeytinin özü, zübdesi anlamına gelen Gethsemane'nin yakınında, 19. asırda yapılan tipik Rus stili soğan kubbeli Rus Kilisesi (Church of Maria Magdalene) ve aynı bahçenin bitişiğinde 20. asırda yeniden yapılan, aslı 4. asır Bizans kilisesi olan Milletler Kilisesi (Church of All Nations) bulunmaktadır. Hz. Meryem'in anne ve babasının medfun bulunduğu Hz. Meryem Kilisesi (Church of the Sepulchre of Saint Mary /

Tomb of the Virgin Mary) vâdideki önemli bir kutsal mekândır. Hz. Meryem'in kabrinin de burada olduğuna dâir rivâyetler vardır. Kidron Vâdîsi, Kudüs'teki diğer tüm bölgeler gibi, her biri bir inanç ve kültürü temsil eden birçok isimle anılır. Müslüman Arapların Ceviz Vâdîsi dedikleri vâdî, Yahûdi literatüründe İbrânîce mahşer meydanına atıfla "karışık, düzensiz" anlamında Cedron / Kidron / Cehennem Vâdîsi yâhut Eski Ahit'te geçen ismiyle Josaphat Vâdîsi olarak bilinir. Kıyâmette insanların toplanıp sevkedileceği mahşer meydanının bu vâdî olacağına inanılması, dolayısıyla vâdide gömülü olmanın mahşere ulaşmada bir ayrıcalık sayılması, günümüzde vâdinin maddî kıymetini de artırmış, yamaçlardaki Mûsevî mezarlarının değeri milyon dolarla ifâde edilmeye başlanmıştır. 150.000 kadar Mûsevî mezarının yanında, hıristiyan mezarlığı ve 72 sahâbînin medfun olduğuna inanılan mütevâzı bir müslüman mezarlığı mevcuttur. Mevlevîlerin yoğunlukta olduğu bu mezarlıkta, iki sahabinin -Übâde ibn Sâmî ve Şeddad ibn Evs- kabri kesin olarak bilinmektedir.

Kudüs, batı ve güney yönünde genişleyerek 123 km² yüzölçümüne ulaşmıştır. Güncel nüfusu 700.000 civârındadır. Surlarla çevrili Eski Şehir, Kudüs'ün kalbidir. Kuzeydeki Şam Kapısı ile batıdaki Yafa Kapısı'ndan başlayan Roma yapısı iki ana caddeyle dört kısma ayrılmıştır. Kuzeydoğuda müslüman mahallesi, güneydoğuda Yahûdi, kuzeybatıda hıristiyan, güneybatıda Ermeni mahalleleri bulunmaktadır. Eski Şehir'in etrâfını bir "taş kuşak"la çevirmek, şehrin 6000 senelik târihi boyunca iki meşhur Süleyman'a nasip olmuştur. Kudüs'ü ilk olarak Hz. Nûh'un torunu Kenan'dan gelme Kenânîlerin kurduğu zannedilmektedir. Sonradan Hz. Dâvud ve mâiyetindekiler buraya yerleşmiştir. Şehrin orijinal surları ise, şehrin târihini başlatma ve Hz. Dâvud'un Moriya Tepesi'ne temelini attığı tapınağı bitirme görevini babasından devralan Hz. Süleyman tarafından yaptırıl-

mıştır. M.Ö. 10. asır civârına târihlenen Hz. Süleyman'ın parlak hükümlerlik dönemine Yahûdi târihinde “Birinci Tapınak Dönemi” adı verilmektedir. Hz. Süleyman, Süleyman Mâbedi yahut Beytü'l-Makdis adı verilen tapınağın etrâfında 12 mahalle yaptırmış, her mahalleye İsrâiloğullarından bir kabîle yerleştirmiştir. Hz. Mûsâ'dan îtibâren nesilden nesile aktararak gelen, içinde On Emir'in yazılı olduğu levhalar ve kutsal emânetler bulunan Ahit Sandığı'nı da (Tâbût-i Sekîne) tapınak alanına gizlediği rivâyet olunmuştur.

Kudüs'ün İbrânîce adı “Yeruşalayim”, şelam (ş-l-m) kökünden türemiştir ve “barışın şehri” anlamına gelir. Barışın şehri Kudüs, şimdiye dek iki defa tamâmen yok edilmiş, 23 defa işgal edilmiştir. 52 defa saldırıya uğrayan barışın şehri, 44 defa ele geçirilip tekrar kurtarılmıştır. Kral Nebukadnezar komutasındaki Bâbilliler, Kudüs'ü ilk yıkan ve ilk yahûdi sürgününü başlatan kavimdir. Pers egemenliği döneminde şehir îmar edilmiş, tapınak yeniden yapılmıştır. “İkinci Tapınak Dönemi”ne de M.S. 70 yılında Romalılar tarafından son verilmiş, İmparator Titus şehirde taş üstüne taş bırakmamıştır. Bu yıkımdan tek kurtulan tapınağın batı duvarıdır. Günümüzde “Ağlama Duvarı” adıyla mâruf, 18 m yükseliğinde ve 485 m uzunluğundaki Batı duvarı hâlihazırda yahûdilerin en önemli kutsalıdır. Mî'raç gecesinde Resûlullah'ın bineği Burak'ı bu duvara bağlamasından ötürü, müslüman Araplar Batı Duvarı'na “Burak Duvarı” ismini vermişlerdir.

Osmanlı hâkimiyetine kadar vîran durumda olan surlar, Kânûnî Sultan Süleyman tarafından yeniden yaptırılmıştır. 12 m yüksekliğinde ve 4200 m uzunluğundaki surlar 7 kapısı ve 34 gözetleme kulesiyle, bir taş medeniyeti olan Kudüs'ün alâmetifârikasıdır. Akdeniz ışığının gün içinde rengini limon sarısından zeytin yeşiline, kehribardan turuncu rengine boyadığı Kudüs, zeytin, üzüm ve nârenciyeyle süslenmiş, taşın her bakımdan kemâline ulaştığı bir taş şehridir.

Bin yıllardır birçok uygarlığın ve kendine has ikinci rüzgârlarının üzerine özgün bir mânâ hakkettiği -mukaddimesi kuzeye bakan muhteşem “Şam Kapısı” olan- taştan bir târih kitabıdır. 12 m uzunluğu, 1 m yükseliği ve 100 ton ağırlığıyla Batı Duvarı’nı oluşturan bâzı taşlar buna örnektir. Günümüzde estetik açıdan en iyi korunan kentlerden biri olan Kudüs’te, bu husûsiyetine yaraşır şekilde yapılarda Kudüs taşından başka yapı malzemesi kullanılmamaktadır. Kudüs taşı, Kudüs’ün 35 km. güneyindeki, Hz. İbrâhim’in makam ve kabrinin bulunduğu bir diğer kutsal kent olan El Halil ve çevresindeki taş ocaklarından çıkarılmaktadır. Osmanlı yapısı şehir surlarında taşın iki önemli özelliği göze çarpar: Birincisi, çoğu temel taşı Roma döneminden kalmadır. İkincisi, taş işçiliğinde daha önce yıkılmış yapılara âit “ikinci el” devşirme taşların kullanılmasıdır. Meselâ, Aslanlı Kapı’daki leopar işlemeli taşlar, Memlûk Sultânı Baybars’ın yaptırdığı bir kamu binâsından nakledilmiştir. Böylece Kudüs surları, hem şehri hem de husûsen târihini sarıp korumaktadır.

Kudüs, Filistin topraklarının orta yerindedir. Kudüs’ün orta yeri, kare planlı Eski Şehir, Eski Şehir’in ortası Moriya Tepesi, Moriya’nın da ortası “Taş”tır (Sahratullah). Eski Şehir’in herhangi bir kapısından içeri girdiğimizde, daracık sokaklardan, eski çarşılarından, egzotik dükkânlardan, bin yıllardır üzerinde dolaşılmaktan kaymaklaşmış taşlardan fışkıran bir kuvvet bizi Tapınak Tepesi’ne, Beytü’l-Makdis’e, Mescid-i Aksâ (En uzak mescid)’ya çeker. Mescid-i Aksâ, Moriya Tepesi etrafındaki, surlarla çevrili 144 dönüm alanı ifâde eden, kendisi ve çevresi kutsal kılınmış, 200’den fazla târihî eser ile bir o kadar zeytin ağacını barındıran dikdörtgen planlı bir yerdir. Mescid-i Aksâ’nın simge yapısı, Sahratullah üzerine Emevîler döneminde inşâ edilen altın kubbeli Kubbetü’s-Sahra (Kaya Kubbesi)’dir. Sekizgen formdaki yapının, binâ edildiği dönemde dış cephesi yeşil

mozaikle süslenmiştir. Kânûnî döneminde, cephenin altı mermer; üstüyse, yeşil, sarı, Türk mâvisi çinilerle kaplanmış ve büyük hattat Karahisârî Ahmed tarafından yazılan Yâsin Sûresi, kubbenin çevresine kuşak yazısı formunda döşenmiştir.

Cuma günleri, cuma namazı için “Kanâtir”lerden (merdiven-başı kemerleri) akın eden müslümanların Mescid-i Aksâ’nın her metrekaresini hıncahınç doldurması görülmeye değer bir manzardır. Cuma namazında, Kible Mescidi (Aksâ Mescidi) ve civârı erkeklerin, Kubbetü’s-Sahra ve havâlisi de kadınların namaz kılma alanıdır. Kudüs’ün gülü mesâbesindeki Kubbetü’s-Sahrâ’nın özellikle kadınlara mahsus olması, Resûlullah’ın şu fevkalâde hadîs-i şerîfini akla getirmektedir: “Bana üç şey sevdirdi: Kadın, güzel koku ve namaz.”

Osmanlı İmparatorluğu’nun 11 Aralık 1917’de Kudüs’ten çekilmesiyle birlikte Filistin toprakları, târihte birçok defa olduğu gibi paylaşılamayan bir yaraya dönmüştür. Modern terörün ilk eylemi, İngiliz mandası döneminde Kudüs’te ortaya çıkmış, günümüzde dünyânın en büyük sorunu olan terörizmin fitili ilk kez burada ateşlenmiştir. 1948’de İsrâil Devleti’nin kurulması, 1967’de “6 Gün Savaşı”nda İsrâil’in Filistin’i açıkça işgal etmesiyle bölgede yeni bir zulüm devri başlamıştır. Yahûdilerin, millî duygularının medârı hâline gelmiş Masada’yı ümmet olma bilincinin merkezine yerleştirdikleri gibi, müslümanların da benzer bir “mekân hassâsiyeti” geliştirmeleri, bu işgâle karşı koymadaki en önemli tavırlardan biridir. Zaman ve vakit merkezli İslâm anlayışının hakîkî hacmine ulaşabilmesi, kanaatimce, uzamın iki olgusunu, zaman ile mekânı aynı ölçüde kuşatmasına ve uzlaştırmasına bağlıdır.

Filistin Arapları daha çok Doğu Kudüs, Batı Şerîa (West Bank) ve Gazze Şeridi’nde yoğun olarak yaşamaktadır. Fakat 1967’deki işgal hareketinden sonra, bu bölgeler arasında literatüre “Utanç Du-

varları” olarak geçen 8 metre yüksekliğindeki duvarlar inşâ edilmiştir. Bu tecrit, İsrâil’in toprak kazanma metotlarından biridir. Edward Said’in “yeşil işgal” olarak tanımladığı, ağaçlandırma yoluyla topraklara el koyma yâhut tarımsal faaliyetleri tekeline alma da (kibutz sistemi) İsrâil’in işgal politikalarındandır. Maalesef, Arap ülkelerinin kendi içindeki çıkar çatışmaları bu süreci hızlandırmış, Filistin Araplarını dünya kamuoyunda yalnızlaştırmıştır. 2005’den beri Gazze’nin karadan ve denizden abluka altında olması, burada yaşayan iki milyon Filistinli’nin dünyayla bağlantısının kesilmesine yol açmıştır. Bu yalnızlık, hristiyan ve müslüman Filistin Araplarını tek vücut hâline getirmiş, işgâle karşı omuz omuza direnmelerine sebep olmuştur. Özellikle kültürel alanda hristiyan Araplar, eserleriyle dünyânın dikkatini Filistin’e çekmeyi başarmışlardır. Edward W. Said’in, ünlü fotoğrafçı Jean Mohr’la birlikte Filistin için hazırladığı kitabı “*After the Last Sky*” bunlardan biridir. Müslüman Arap şâir Nizar Kabbânî de, işgal altındaki Kudüs için yazılmış en güzel şiirin sâhibidir:

“(...)

Ey Kudüs, ey şehrim

Ey Kudüs, ey sevgilim

Yarın, yarın çiçek açacak limon

Sevinecek yeşil sümbüller ve zeytin

Gözler gülecek

Geri dönecek göçmen güvercinler

Tertemiz yuvasına

Ve geri dönecek çocuklar oynamaya

Buluşacak babalarla oğullar

Ey memleketim

Ey barış ve bereket şehri”

Kudüs bu hâliyle, bir yandan yoğun ilâhîliği diğer yandan kederli sefâleti ile zıtların birliğinin temâşâ edilebileceği bir kent görünümündedir. Memlûk eseri Kayıtbay Sebîli'nin ablak stil taş işçiliği kadar zarif; her kapıda tam teçhizat tank gibi dikilen askerlerin silâhları kadar haşindir. En önemli gelir kaynaklarından biri pırlanta ve elmas işlemeciliği olan bu kentin bir kısmında, insanlar Kudüs'te yaşayabilmek için tek göz odalara ve karın tokluğuna mahkûm edilmiştir. İsrâil Devleti'nin başat meselesi Kudüs'ü bütünüyle ele geçirmek olduğundan, Kudüs'teki Arapların hayâtı günden güne zorlaştırılmış; astronomik kirâlar, Arapların kolay kolay ev sâhibi olamamaları, birçok vatandaşlık hakkından mahrum olmaları, Kudüs'ten işgal altındaki Batı Şerîa'ya âilesini görmeye giden bir Arap'ın bir daha geri dönememesi, Gazzelilerin Kudüs'e girememesi gibi acâyip uygulamalar, Filistin çocuklarını militan bir hayâtın içine doğmak durumunda bırakmıştır. Velhâsıl, Kudüs pırlantalarını kesen nâzik bıçaklar hâlihazırda kanla bilenmektedir.

“Ey Yerusâlim! Peygamberleri öldüren, kendisine gönderilenleri taşıyan Yerusâlim! Tavuğun civcivlerini kanatları altına topladığı gibi ben de kaç kez senin çocuklarını toplamak istedim, ama siz istemediniz. Bakın, eviniz ıssız bırakılacak! Size şunu söyleyeyim: “Rabb’in adıyla gelene övgüler olsun!” diyeceğiniz zamâna dek beni bir daha görmeyeceksiniz.” Matta, 23: 37-39. ■

Pantolon'un Hikâyesi

Ayşe Göktürk Tunceroğlu

Amerika Birleşik Devletleri, Beyaz Saray koltuğunda Ocak ayı îtibâriyle bir kadın başkan görmeye hazırlanırken birden rüzgâr tersine esti. Acaba diyorum Amerikan halkı bir “kadın başkan” görmeye henüz hazır değil miydi? Donald Trump’ın karşısına Demokratlar bir “erkek” aday çıkarsalardı o mu seçilirdi?

Dünyânın en gelişmiş, ilerlemiş, hatta şîrâzeden çıkmış, haklar almış başını gitmiş kabul edilen ülkesinde “kadın” hâlâ başkanlık için yetersiz görülüyor olabilir mi?

Amerikan târihi “kadın” konusunda o kadar da öncü değil!

Biz genellikle “baş”tan konuşuruz, baştaki örtüden... Ülkemizin gündeminde öteden beri baş örtüsü baş köşedeki yerini koruyagelmiştir. Bulunduğumuz netâmeli coğrafyada, karşı karşıya olduğumuz onca ciddî, hayâtî meselenin önüne geçerek, başa örtülen örtü bizde kadınları ilgilendiren bir gardırop aksesuarı olmakla kalmamış; meydanlara, mitinglere, kürsülere, köşelere, romanlara, fıkralara bereketli bir malzeme olmuştur, “tesettür” denince de sâdece başa örtülen örtü anlaşılmıştır.

Size Amerikan târihinden ilgi çekici bir gardırop hikâyesi anlatayım. Konu hep “baş” olacak değil ya! On dokuzuncu asrın ortalarında başlayan Amerikan feminizm hareketinin ilk günleri... Yıl 1851... Devir, yerleri süpüren, kabarık etekli elbiseler devri. Kadınların bacaklarının, eteğin altında gizli kalmayıp şeklinin şemâlinin

görünmesi toplumun kabul etmediği bir durum. O uzun ve kabarık elbiselerin altına her kadın bolca, pantolonvârî “iç donu” giyiyordu, o da zamânın modasıydı ama onunla, ona benzer bir şeyle ortaya çıkamazdınız.

New York eyâletinde yaşayan, zamânın varlıklı, aydın kadınlarından Elizabeth Smith Miller ilkbaharda evinin bahçesinde toprakla, çiçeklerle uğraştığı bir günün sonunda, uzun eteklerinin çamurlandığını görür, yıllardır rahatsız olduğu bu ağır kıyâfetten kurtulma planlarını hayâta geçirmeye karar verir, bir model çizer, kasabadaki terziye diktirir. Kısa bir süre sonra eyâletin kuzeyindeki Seneca Falls şehrinde -ki Amerika’da feminizmin beşiği burasıdır, ilk Kadın Hakları Kongresi 1848’de burada toplanmıştır- oturan ve feminist hareketin öncülerinden olan kuzeni Elizabeth Cady Stanton’u ziyârete gider, îcâdı olan bu “şey”i giyer. On dokuzuncu asır için gerçekten “başka birşey”dir bu. Bu başka şeye önce “Türk pantolonu” denir. Ben “şalvar” demeyi daha doğru buluyorum; ama arası bol Adana, Antep usûlü şalvar değil de, daha dar, pantolonvârî İstanbul şalvarı! Elizabeth Miller, ayak bileklerine kadar inen şalvara benzeyen pantolon ve üzerinde dizinin biraz altına inen “kısa” elbiseden oluşan koyu kahverengi ipekten kıyâfetiyle sokağa çıkar. Gözler fal taşı gibi açılır. Bu da neyin nesidir? Kadın “iç donu” ile ortaya çıkmış! Kuzeni ve adaşı Elizabeth’den destek görür. Yeni elbiseye, arkadaşları ve komşuları olan, Amerika’nın ilk kadın gazetesi *The Lily*’i çıkaran, ilk kadın editör Amelia Bloomer el atar, gazetesinde halka tanıtır, reklamını yapar. Kıyâfete de bu yüzden “Bloomer” adı takılır. Bu birkaç arkadaş, Amerika’daki feminizmin öncüsü birkaç isim “Bloomer”i giymeye başlarlar. Tabîî kınamanın, alayı bini bir para... Hemcinsleri de yadırgar, şık bulmazlar, benimsemezler. Elizabeth Stanton “Hanımlar, bundan böyle mesele nasıl göründüğünüz değil, kendinizi nasıl iyi hissettiğinizdir.” di-

yerek pantolonlu elbisenin hareket kolaylığı sağladığını, rahat ve pratik olduğunu anlatmaya çalışsa da Amerikalı kadınlar yerleri süpüren, içine korseler takılıp jüponlar giyilen kabarık etekli, gösterişli elbiselerden vazgeçmez.

“Bloomer”ı cân ü gönülden destekleyenlerden biri ABD’nin ilk kadın doktorlarından, bir başka kadın hakları aktivisti Mary Walker’dır. Aynı fikirdedir; kabarık etekli uzun kadın elbiseleri hareketleri zorlaştırmakta, sokağın tozunu, kirini eve taşımaktadır. Hatta o daha da ileri gider, daha sonra, İç Savaş döneminin Amerika’sında bütün bütün erkek kıyâfetleri giymeye başlar, başına bir de melon şapka takar. Bu yüzden “erkek taklidi yapma, kamu barışını bozma” gibi sebebler gösterilerek bir çok defa tutuklanır. Ama Dr. Walker ömrünün sonuna kadar (1919’da vefat etmiştir) ceket pantolon giymekten vazgeçmez.

O günleri anlatan kaynaklar “Türk pantolonu...” diyor ve ilâve ediyorlar: “Türk pantolonu rahat ve kullanışlıydı. Zâten, on dokuzuncu asırdaki müslüman kadınların elbiseleri aynı devrin batılı kadınlarının giysileriyle karşılaştırıldığında, müslüman kadınların kıyâfetlerinin, insanı şaşırtacak kadar serbest stilde ve rahat oldukları, on dokuzuncu yüzyılın batılı kadın kıyâfetlerinin ne kadar rahatsız edici, sağlığa zararlı, bunaltıcı ve hantal olduğu ortaya çıkar.” Elizabeth Miller’in Avrupa’ya yaptığı geziden sonra bu modeli çizdiği söyleniyor. Herhalde Avrupa’da gezerken bizim taraftan gelmiş hanımlar gördü.

Fakat ilk “pantolon hareketi” başarısız olur. Amerika’da “pantolon giyen ilk kadın” ünvanını kazanmış olan Elizabeth Miller, kendi modasına yedi sene dayanır, sonra topluma, “mahalleye” yavaş yavaş yenilir. Hâtıralarında der ki: “Yeni kıyâfetin avantajlarını, hafifliğini, temizliğini, bebeklerimin taşınmasını kolaylaştırması-

nı, merdiven inerken çıkarken sağladığı rahatlığı, yerlere sürünmesini, hepsini unuttum. Geleneksel estetik anlayışı ağır bastı. Yavaş yavaş eteği uzattım, derken pantolonu bir kenara attım. Nihâyet bir gün, eskiden beri içinde taşıdığım kat kat, kundak misâli elbiselerle yeniden sarılıp sarmalandım.”

Amerikalı kadının pantolonu tekrar ve çıkarmamak üzere giymesi için artık yirminci asrın ikinci yarısını beklemesi gerekecektir.

Bu ay Beyaz Saray’a oturmasına neredeyse kesin gözle bakılırken, birden yeri Donald Trump’a kalan Hillary Clinton ABD târihinde pantolonu Beyaz Saray resmî hayâtına sokan ilk First Lady. Ondan önce toplum içinde (ata binmeler, yolculuklar, tâtiler filan hâriç) ilk defa pantolonla resmî bir poz veren First Lady ise Nixon’un karısı Pat Nixon. Bir tek pozunu var. Pembe bir pantolon takımıyla. Yetmişli yıllar. Şunun şurasında kaç sene olmuş?

Hillary’nin pantolon takımları gerçekten şıktır. Her renkte, zevkli, zarif... Fakat seçilmesine yetmedi! Onun dâima pantolon takımı giymesi şuurlu bir tercihtir, bir tavidir, feminist bir mesajdır, “hanım hanımcık” olmaya protestodur, ama yetmedi! Hatta Hillary 2008 yılındaki seçim döneminde, yine başkanlık yarışı için, Demokrat Parti’nin içindeki adaylık mücâdelesine başlarken yaptığı konuşmada, bütün teşekkürlerin arasında, “Pantolon takımları içinde dolaşan kız kardeşlerime bütün kalbimle teşekkür ediyorum.” demeyi de unutmamıştı. Hatta bu yılki seçimlerde onu destekleyen kadınlar, o kız kardeşler “pantsuits nation=pantolon takımlar milleti” adı ile gruplaştılar, seçim sandıkları başına renk renk pantolon takımlar giyerek gittiler. Ama yetmedi! 🇺🇸

Fırat Kızıltuğ ile Mûsıkî Sohbetleri

Dr. Fâtih Erbaş

Kıymetli okuyucularımız bu yazımızda, muhterem büyüğümüz, Türk müziğinin üstadlarından Fırat Kızıltuğ ile mûsıkî geçmişimizi kısaca ele alacağız.¹ Mûsıkînin dilimizin gelişimine katkısı, müzik âletlerimizdeki gelişim ve değişim, Ali Ufkî Bey'in ve Abdulkâdir Merâğî'nin hizmetleri... Ümit edilir ki, hoşlanarak okuyacağınız bir sohbet ortaya çıkmıştır. Başlıyoruz efendim.

-Hocam öncelikle müzik âletlerimizden başlayabilir miyiz? Müzik âleti geçmişi ile ilgili ne anlatmak istersiniz?

-Evet, müzik âletlerinden başlamak münâsip olacak. Türklerin müzik âletleri geçmişi Orta Asya'ya kadar uzanır. Meselâ Kopuz'u geliştirenler, biz Türkleriz. Kopuz farklı isimlerle müziğimizde yer almıştır. "İkliğ Kopuz" bunlardan biridir. Bu kelimenin ne olduğu yıllarca anlaşılamadı. Yapılan araştırmalar sonra anlaşıldı ki aslında ifâde edilen şey "Oklu kopuz"dur. Ok'a benzetmelerinden kaynaklanıyor. Yayı var, teli var, oku var, ses çıkarıyor, teller artıyor ve yaylı sazların atası "ıklığ kopuz" yani "oklu kopuz" ortaya çıkıyor. Müzik âletlerimiz konusunda buradan hareket ediliyor ve yüzyıllar içinde gelişe gelişe bugünlere geliyoruz.

-Efendim, mûsıkînin dil ile ilişkisi hakkında ne söylemek istersiniz?

-Mûsıkî sâyesinde dilimiz de dünden bugüne ulaşıyor. Müzik eserleri sâyesinde nerede ne zaman hangi kelimeler kullanılmış anlıyoruz. Mûsıkî, dilimizi bugüne getirme aracı. Bir mûsıkî parçası

¹ Fırat Kızıltuğ'un 5 Aralık 2015 Cumartesi günü İstanbul Fetih Cemiyeti'ndeki sohbetinden alıntıdır.

ve bir şiir vâsıtasıyla bir dili yüzyıllar sonrasına taşıyabilirsiniz.

-Firat Hocam, bu konuda bir şâirimizin şiirinden örnek vermek mümkün müdür?

-Tabii ki, meselâ Karacaoğlan'dan bir şiir;

*Sabah olsun ben bu yerden gideyim
Garip bülbül gibi feryad edeyim
Sen gidersen ya ben kime gideyim
Şakı bülbül var uyandır yârimi
Ben kıyamam sen uyandır eşimi*

-Karacaoğlan'ın bu şiirini günümüze taşıyan kimdir hocam?

-Karacaoğlan'ın bu şiiri, 1650 yılında yazılan Ali Ufkî'nin² o meşhur Mecmua-i Saz ü Söz'ünün 24. sayfasında yer alır. Bestesi ve notası da dâhil. Ve Dördüncü Avcı Mehmet'e takdim edilmiştir, bu şiir.

-Ali Ufkî'nin eseri, Mecmua-i Saz ü Söz'ün orijinali nerededir?

-Londra'dadır. 1995'te Londra'ya gittim. Ertesi gün erkenden Ali Ufkî'nin eserinin orijinalini görmek için *British Library*'yi ziyaret ettim. Bir doçent kontrolünde kitap geldi. El sürdürmüyorlar. Kop-yasını vermiyorlar. Ben "220'nci sayfayı açın!" dedim. Açtılar. Başla-

² **Ali Ufkî Bey**, Klasik Türk musikisi bestekârı, santuri, müzikolog ve "Mecmua-i Sâz ü Söz" adlı nota ve güfte mecmuasının müellifidir. Leh (Polonya) asıllı olup sonradan müslüman olmuştur, 1610 yılında doğmuştur. Kırım Hanlığı ordusu tarafından bir savaşta esir alınmış ve İstanbul'a gönderilmiştir. Asıl adı "Wojciech Bobowski" idi. Daha sonra ihtida ederek "Ali Ufkî" adını aldı. Enderun'da eğitim gördü ve görev yaptı. Çeşitli Türk sazlarını ve bilhassa "santuri" olarak anılacak derecede santur çalmayı öğrendi. Kendisine "Bey" ünvânı verildi. Eserlerinde kendisinden dâima "Ali Ufkî Bey" olarak bahsetmektedir. Bir rivâyete göre 1676 yılında, bir başka ve daha kuvvetli rivâyete göre ise 1685 yılında öldü. Ali Ufkî Bey 3.Murat'a âit olan ve bir sabah namazına kalkamadığından nefsinin terbiye için yazdığı "uyan ey gözlerim gafletten uyan" güfteleri ile başlayan eserini bestelemiştir.

dım, Nikriz Peşrevinin notasını okumaya oradan. Halbuki İngilizler kitabı çözülemez diye 1712’de kaldırmışlar. “Nasıl okudun sen bunu?” dediler. “Bak başlıkta yazıyor, “der makka mezbur” yani “evvelki gibi” Peki evvelki ne? Nikriz. “Siz makam nedir bilmiyorsunuz, Nikriz makamını bilmiyorsunuz. Donanımını bilmiyorsunuz. Usûl bilmiyorsunuz. Ali Ufkî en alttaki çizgiyi “sol” kabul ediyor, onu bilmiyorsunuz. Esas bilmediğiniz, Ali Ufkî eski Türkçe gibi notaları sağdan sola yazmış, onu da bilmiyorsunuz. Eh, kusura bakmayın, bu kadar bilgisizliğin içinde okuyamazsınız bunu” dedim.

-Hocam, Ali Ufkî Bey’den bahsedince, sormak isterim. Mûsikî yazılı eserler konusunda durumumuz nedir?

-Pek yazmamakla birlikte bizim kaynaklarımızda da yazı var. 1250 senesinde Hülâgü Han’a takdim edilen Safiyüddin Urmevî’nin meşhur edvârı ki, 2000 yılında Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı bastı o kitabı. Halbuki 1911’de Der Langer Batı’da basmıştı bunu. Üstelik Türkçe diye değil, Arap mûsikîsi diye... Urmevi, Ebced notası bularak bazı eserleri notaya almıştır. Bir Nühüft Yürük Semâîsi günümüze kadar kalmıştır. Safiyüddin’den sonra gelen büyük bir dâhi Merâgalı Abdülkâdir. Onu da Batılılar Acem kabul ediyorlar.

-Batılılar Merâgalı’yı neden Acem sayıyorlar hocam?

-Çünkü eserlerini Farsça yazmış. Ama o devirde ilim dili Arapça, şiir dili Farsça. Yani Batı’da da Kant bile Latince yazmıştır. Eee, Alman bu adam, niye Latince yazıyor? Anlatabiliyor muyum? Çünkü kültür dili Latince de ondan. Bizde de kültür dilinin Farsça olduğunu bilmezseniz, Merâgî’yi Fârisî sanırsınız. Devrin hakikatlerini bilmeden yazınca böyle oluyor. Kişi edebiyat dili olan Farsça yazdı diye Fârisî olmaz.

Saygıdeğer okuyucular, Fırat Kızıltuğ ile sohbetimiz bu sayılık bu kadar. Gelecek sayımızda buluşmak üzere...